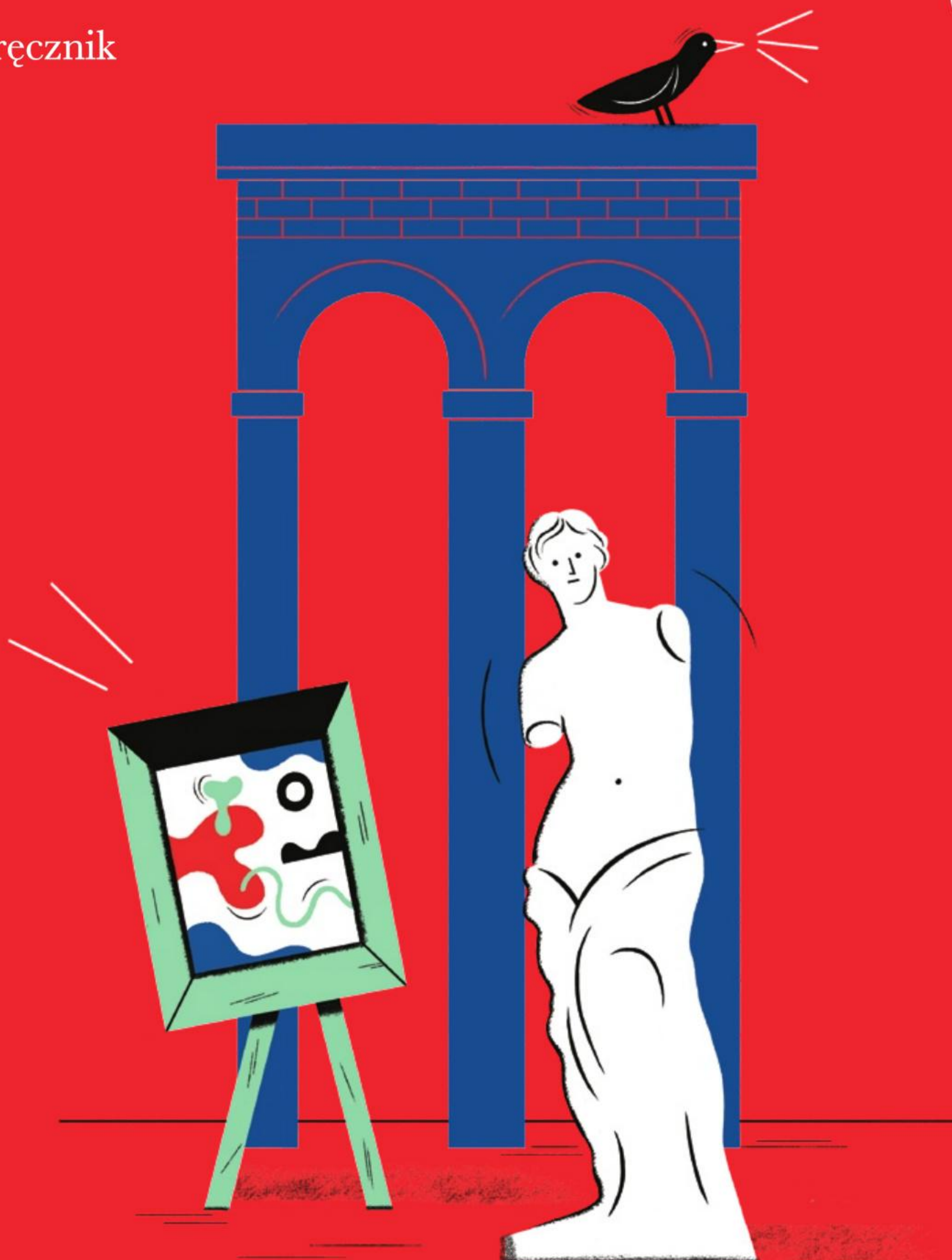
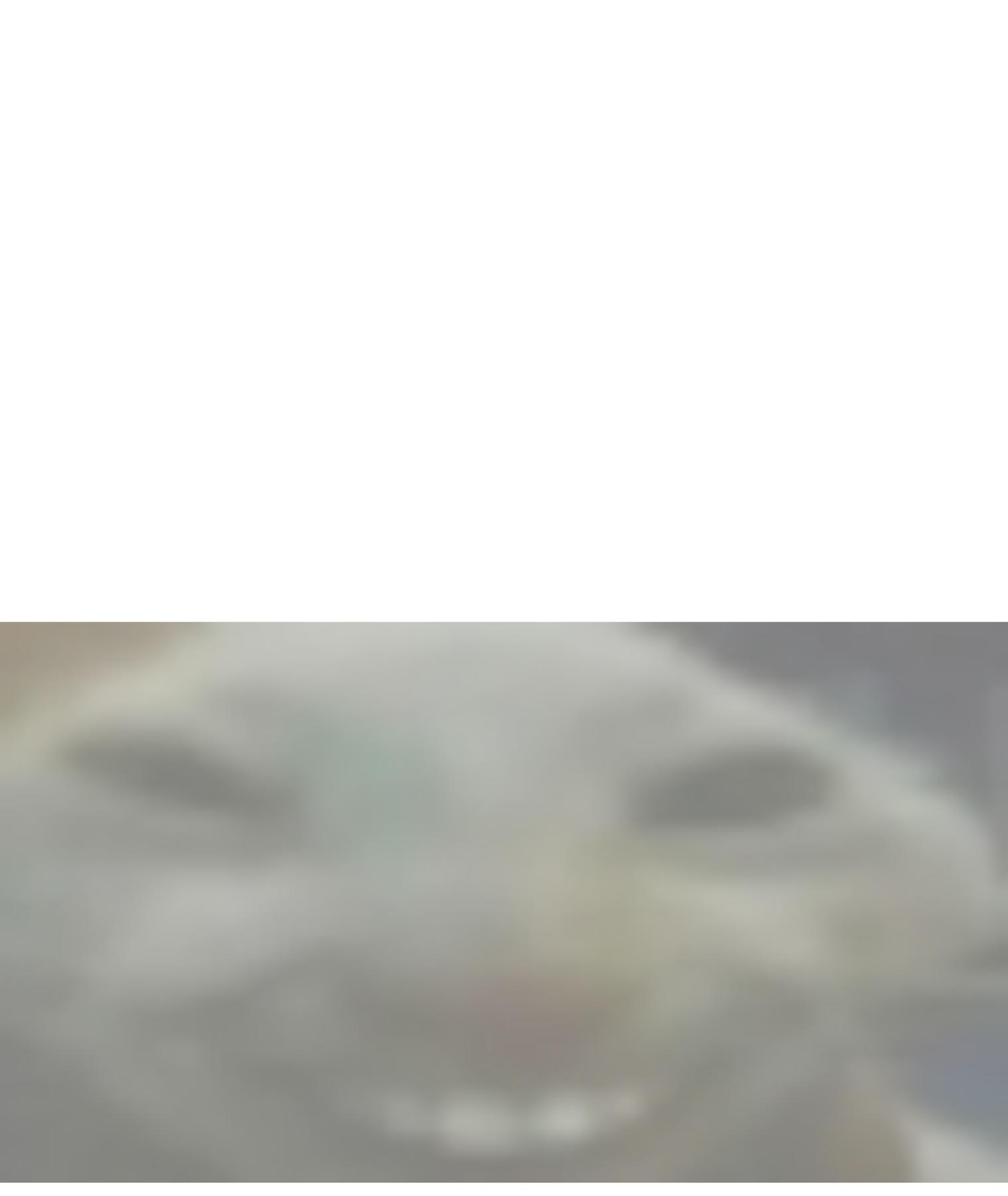

Plastyka

Podręcznik

6

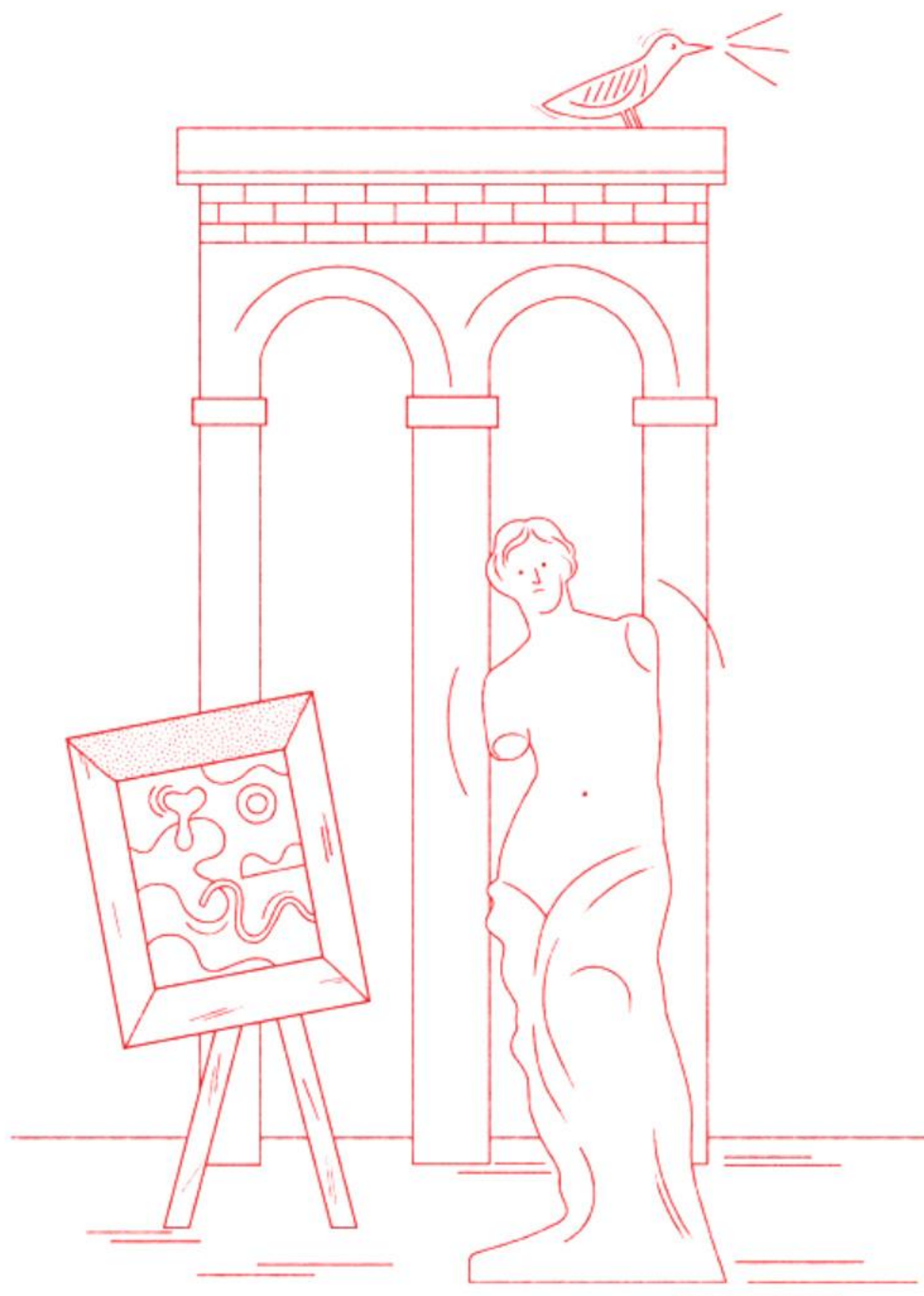

Wojciech Sygut
Marzena Kwiecień

Plastyka

Podręcznik dla klasy szóstej szkoły podstawowej

Redaktor serii
Wojciech Sygut

Redaktor prowadzący
Marzena Kwiecień

Redakcja merytoryczna
Marzena Kwiecień

Redakcja językowa i korekta
Joanna Cybula
Joanna Kozub

Redakcja techniczna
Paweł Kowalski

Skład i łamanie
Adam Ziółkowski

Redakcja artystyczna
Magdalena Sarnot-Wrzecionowska

Projekt i koncepcja artystyczna
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Koordinacja prac graficznych
Magdalena Wrzecionowska

Fotoedycja
Milena Kot

Projekt okładki
Futu Creative

Ilustracja na okładce
Acapulco Studio / Agata Dudek, Małgorzata Nowak

Ilustracje
Marcin Kot
Agnieszka Serwicka
Przemysław Sokołowski
Acapulco Studio / Agata Dudek, Małgorzata Nowak

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania plastyki, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr hab. Eleonory Jedlińskiej, prof. dr hab. Wiesławy Limont, mgr. Klemensa Stróżyńskiego.

Etap edukacyjny: II
Typ szkoły: szkoła podstawowa
Rok dopuszczenia: 2019

Numer dopuszczenia (numer ewidencyjny w wykazie): 898/3/2019

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie publikacji w całości lub we fragmentach bez zgody wydawnictwa zabronione.

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

© Grupa MAC S.A. 2019

ISBN 978-83-8108-532-8

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosza 76
tel. 41 366 55 55, faks: 41 366 33 02
e-mail: kontakt@mac.pl; www.mac.pl

Spis treści

1. Styl w sztuce antyku

1.1	Styl w starożytnej Grecji i w starożytnym Rzymie	6
1.2	Rzeźby idealne i realistyczne	12
1.3	Dekoracyjne wazy	14
	Link do wiedzy	18
	Pompeje	
	Podsumowanie działu 1	20

2. Piękno stylów średniowiecza

2.1	Średniowieczne łuki	22
2.2	Rzeźbione opowieści	26
2.3	Zamki i fortyfikacje	28
2.4	Biblia w księgach i nie tylko	31
	Link do wiedzy	36
	Podsumowanie działu 2	38

3. Style wielkich mistrzów

3.1	Idealne proporcje, rytm i symetria: architektura inspirowana formą budowli antycznych	40
3.2	Wielkie osobowości i ich sztuka	44
3.3	Perspektywa zbieżna	47
	Link do wiedzy	52
	Podsumowanie działu 3	54

4. Przepych i umiar

4.1	Barokowy przepych i klasyczny ład: budowle i ogrody	56
4.2	Dzieła pełne kontrastów i dzieła harmonijne	61
4.3	Dynamiczne rzeźby barokowe i statyczne rzeźby klasycystyczne	65
	Link do wiedzy	68
	Podsumowanie działu 4	70

5. Obrazy, życie, wrażenia...

5.1	Style w architekturze i rzeźbie XIX wieku	72
5.2	Style w malarstwie XIX wieku	74
5.3	Nowe metody malowania	78
	Link do wiedzy	82
	Podsumowanie działu 5	84

6. Prądy, nurty i style

6.1	Fantastyczne budowle	86
6.2	Formy w przestrzeni	87
6.3	Obrazy i style	90
6.4	Sztuka i figury geometryczne	94
	Link do wiedzy	98
	Podsumowanie działu 6	100

7. Muzeum

7.1	Muzeum realne i wirtualne	102
7.2	Muzealne ABC	105
	Podsumowanie działu 7	106

8. Etnografia i artyści

8.1	Muzeum etnograficzne	108
8.2	Sylwetki wybranych artystów ludowych	109

Indeks	111
--------	-----

Jak korzystać z podręcznika

Tablica inspiracji
Propozycje
działań plastycznych
rozwijających wyobraźnię
i kreatywność

Ciekawe!
Interesujące
wiadomości
uzupełniających
temat lekcji

Więcej na temat
Dodatkowe treści
i ilustracje

Warsztat plastyczny
Propozycje wykonania
prac plastycznych

Podsumowanie działu
Powtórzenie
i utrwalenie
omówionych treści

Zadanie z gwiazdką
Zadanie dodatkowe

Link do wiedzy
Informacje o twórcach
i zjawiskach artystycznych

Tego podręcznika będą używać inni uczniowie. Niczego w nim nie zapisuj. Przekaż go w dobrym stanie.

Znaczenie ikon

zadanie do wykonania
w grupie

pytanie do zdjęcia
lub ilustracji

ćwiczenie z elementami
samokształcenia

1. Styl w sztuce antyku

1.1 Styl w starożytnej Grecji i w starożytnym Rzymie

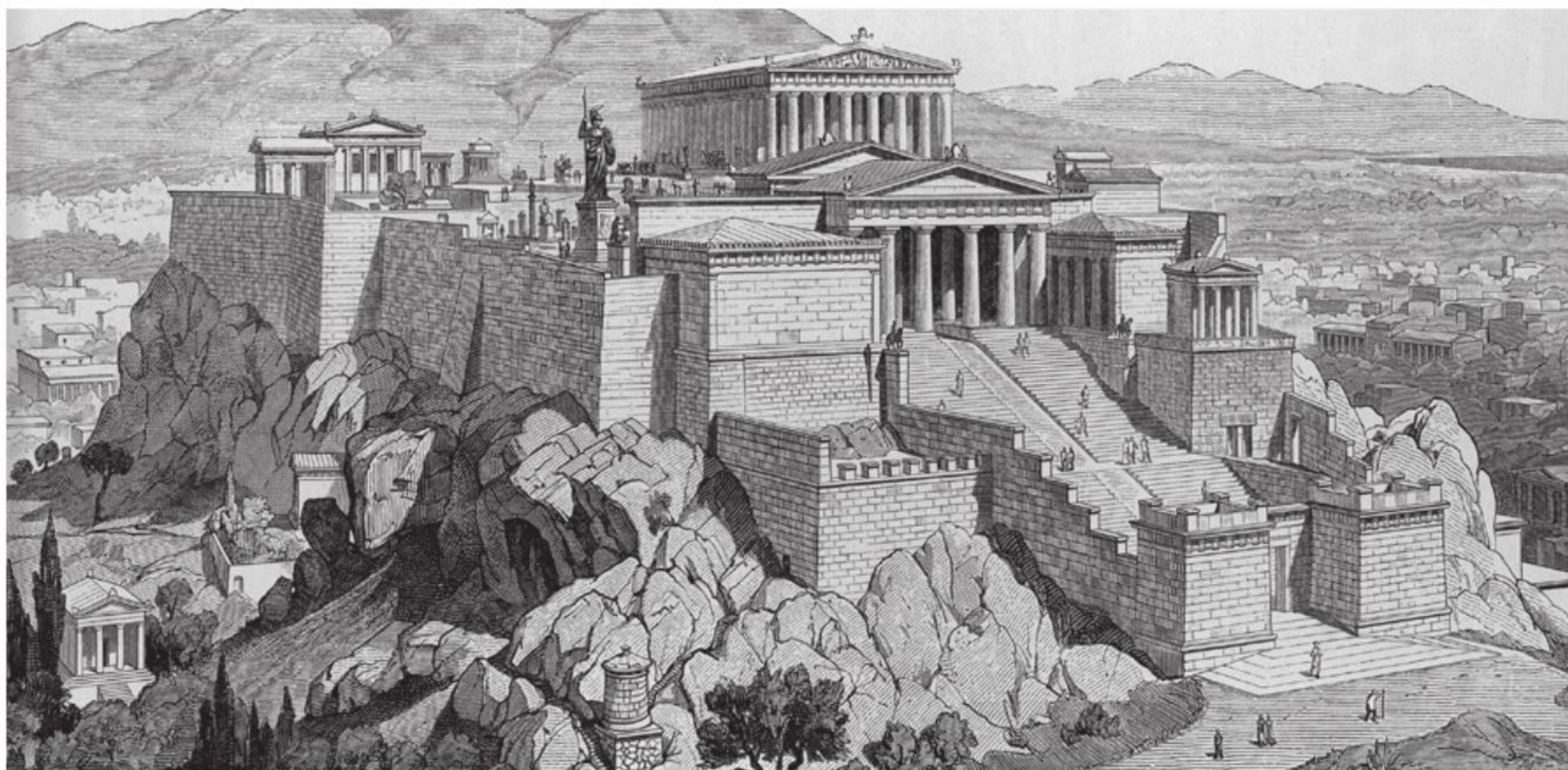
Rytm, symetria i kolumny

Kilka słów o stylu

Styl w sztuce to zespół cech charakterystycznych dla dzieł architektury, rzeźby czy malarstwa, które powstały w określonym czasie, w określonym regionie lub zostały wykonane przez określonego twórcę – architekta, rzeźbiarza lub malarza.

W poprzednich klasach poznaliście najważniejsze dziedziny sztuki, a także środki i narzędzia plastyczne, którymi posługują się artyści podczas tworzenia dzieł. W klasie 6 dowiemy się, jakimi cechami stylowymi wyróżniają się dzieła powstałe w określonych przedziałach czasowych na terenie Europy. Zaczniemy od odległej przeszłości – sztuka europejska miała bowiem swój początek kilkaset lat przed narodzeniem Chrystusa (czyli przed naszą erą) w starożytnej Grecji.

Sztuka antycznych Greków rozwijała się od IX do II wieku p.n.e. Ciepły, łagodny klimat i korzystne uwarunkowania gospodarcze sprzyjały rozwojowi różnych dziedzin życia, w tym twórczości naukowej i artystycznej.

Wzgórze Akropol w Atenach. Rycina przedstawia rekonstrukcję budowli świątynnych

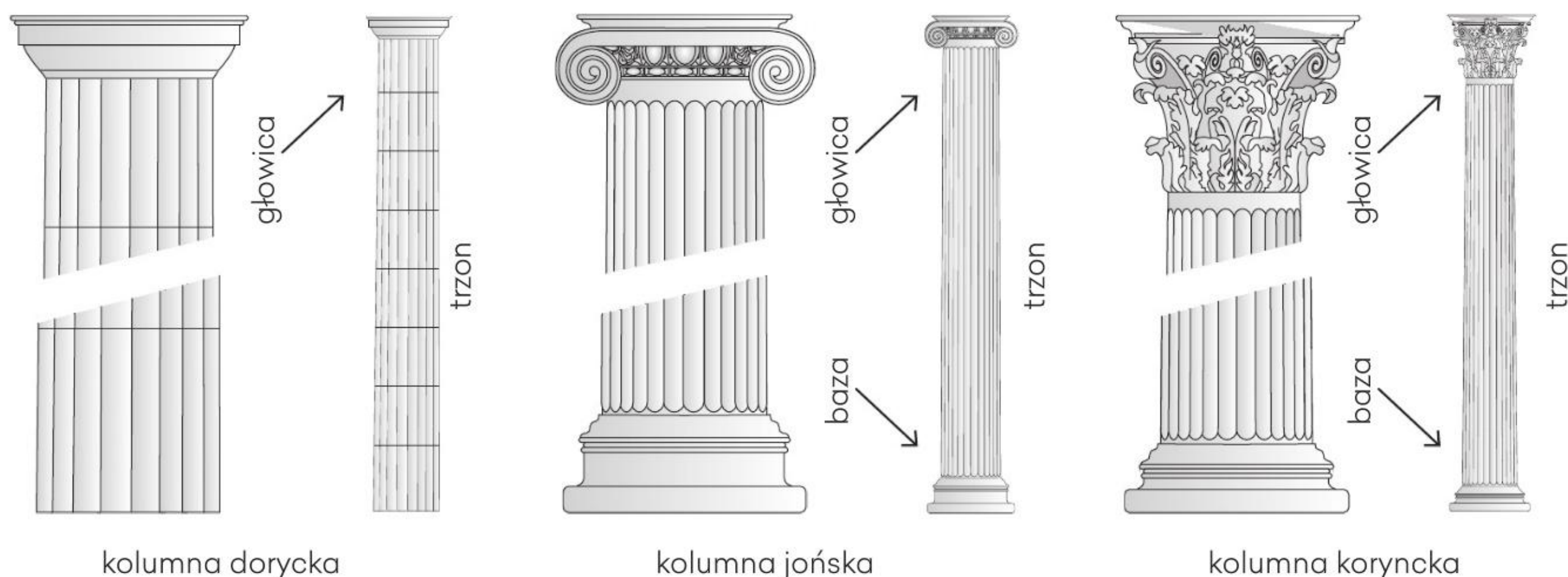
Wzgórze Akropol w Atenach. Widok współczesny na pozostałości dawnych budowli świątynnych

Kolumny i styl

Starożytna Grecja i jej główne państwo-miasto – **Ateny**, to kolebka kultury europejskiej. Właśnie tam powstały dzieła architektoniczne, które stanęły u początku drogi rozwoju architektury europejskiej. Wygląd i układ kompozycyjny poszczególnych elementów konstrukcyjnych budowli sprawiały, że cechowały się one: prostotą, umiar-

kowaniem, elegancją, doskonałymi proporcjami, symetrią i harmonijnym rytmem.

W architekturze greckiej zasadniczym elementem, który pozwala określić porządek architektoniczny, czyli styl budowli, są **kolumny** – pionowe podpory składające się z bazy, trzonu i głowicy. Wyróżniamy trzy główne style.

Porządek dorycki jest najstarszy, prosty w swojej formie, surowy, pozbawiony zdobień. Wywołuje wrażenie monumentalnej (potężnej) siły. Kolumny wspierały się bezpośrednio na podstawach (bez baz), żłobkowane trzony lekko zwężały się ku górze. Głowice kolumn, zwane kapitelami, miały kształt kwadratowej płyty na „kamiennej poduszce”.

Porządek joński to styl elegancki i ozdobny. Smukłe kolumny ustawiano na bazach. Głowice miały formę wolut, inaczej ślimacznic, lub baranich rogów.

Porządek koryncki – najbardziej dekoracyjny, różnił się od pozostałych większą dbałością o szczegóły. Kolumny były jeszcze smuklejsze, ich głowice przypominały kosze liści akantu (rośliny rosnącej m.in. na wybrzeżach Morza Śródziemnego).

Style te możemy podziwiać na Akropolu, wysokim wzgórzu wznoszącym się pośrodku miasta, gdzie w V wieku p.n.e. Ateńczycy zbudowali kom-

Świątynia Erechtejon na Akropolu w Atenach, V wiek p.n.e.

pleks świątyni. Jedną z najważniejszych budowli Akropolu jest **Partenon** – świątynia dorycka poświęcona Atenie, bogini mądrości, sztuki wojennej i rękodzieła, a także opiekunce miasta. Partenon zbudowano na planie prostokąta i otoczono **kolumnadą**, czyli wieloma kolumnami podtrzymującymi dwuspadowy dach. Od frontu jest on zamknięty trójkątnym polem, wypełnionym dekoracją rzeźbiarską, nazywanym **tympanonem**. Między kolumnadą a dachem świątyni znajdował się **fryz**, czyli poziomy pas wypełniony płasko-rzeźbami.

Za Partenonem wznosi się Erechtejon, świątynia poświęcona herosowi Erechteusowi – pierwszemu władcy Aten. Budowlę wzniesiono w stylu **jońskim**, jej kolumny opierają się na bazach, mają smuklejszy kształt i kapitele w kształcie baranich rogów. Niezwykle ciekawym elementem tej budowli są **kariatydy** – kolumny w kształcie postaci kobiecych.

Poza okazałymi świątyniami w architekturze starożytnej Grecji odnaleźć możemy takie budowle jak **bazyliki**, czyli hale sądów i zgromadzeń, gimnazjony z basenami i stadionami oraz **amfiteatry** (scena i widownia bez zadaszenia).

Świątynia Partenon na Akropolu, V wiek p.n.e.

Forum Romanum w Rzymie

Koloseum w Rzymie, I wiek n.e.

W starożytnym Rzymie

Po podboju Grecji przez imperium rzymskie, w II wieku p.n.e., korzystano z osiągnięć nauki i sztuki greckiej. W starożytnym Rzymie na ich bazie powstały wyjątkowe i zachwycające do dziś dzieła, zwłaszcza architektoniczne i rzeźbiarskie.

Rzym, stolica współczesnych Włoch, to miasto słynące z wielu cennych zabytków, które przypominają o czasach starożytnych. Forum Romanum, inaczej główny plac, rynek – to miejsce, gdzie często w starożytności zbierali się mieszkańcy miasta w różnych celach, np. politycznych lub handlowych. Wokół niego wznoszono świątynie, bazyliki i pomniki sławnych ludzi. Do najważniejszych starożytnych zabytków miasta, które przetrwały do naszych czasów, należą: Koloseum, Panteon, łuki triumfalne, akwedukty. Budowle te charakteryzują się elementami konstrukcyjnymi, których nie znano w starożytnej Grecji i które są dziełem Rzymian. Należą do nich **arkady** – półkoliste łuki wsparte na kolumnach, oraz **kopuły** – półkoliste sklepienia.

Koloseum to wspaniały **amfiteatr** rzymski, wzniesiony na planie elipsy. Składa się z czterech pięter: trzy pierwsze to **arkady**, rozdzielone ko-

lumnami w porządkach doryckim, jońskim i korynckim, czwarte tworzy masywny mur z małymi oknami.

Z kolei **Panteon** to świątynia poświęcona wielu bogom. Budowla jest oparta na planie koła i przykryta kopułą z otworem w środku (wpadające przez niego światło oświetla świątynię). **Fasadę**, czyli przednią ścianę z wejściem głównym, stanowi rząd ośmiu kolumn korynckich. Nad nimi wznosi się tympanon. Budowla sprzed 2000 lat przetrwała do naszych czasów w prawie niezmienionej postaci.

Ważnymi budowlami były w starożytnym Rzymie **łuki triumfalne** – złożone z jednej lub trzech arkad, często zdobione kolumnami. Nad gzymsem znajdowała się kamienna płyta z wyrytym napisem poświęconym ważnym wydarzeniom lub osobom. Imponującymi rzymskimi budowlami są także **akwedukty** – wodociągi, które mają kształt mostów wspieranych na arkadach. Działają one na zasadzie obniżającego się koryta, które biegnie z minimalnym spadkiem. Powodowało to przepływ wody, którą następnie doprowadzano nimi do miast.

Panteon w Rzymie, II wiek n.e.

Wnętrze Panteonu – kopuła z otworem oświetlającym świątynię

Architektura i sztuka starożytnej Grecji i Rzymu mają zasadnicze znaczenie dla rozwoju kultury europejskiej – ze względu na swój wysoki poziom artystyczny i pojmowanie piękna jako harmonii. Wywarły one duży wpływ na kolejne pokolenia twórców w całej Europie. Osiągnięcia te są stale obecne w naszej świadomości jako ideał i wzorzec klasycznego stylu.

Łuk Tytusa w Rzymie, I wiek n.e.

Akwedukt rzymski w Segovii, Hiszpania, I/II wiek n.e.

1. Podaj nazwę i omów budowę oraz styl najświetniejszej świątyni w starożytnej Grecji, wzniesionej na Akropolu.
2. Jakie trzy główne style architektoniczne istniały w starożytnej Grecji? Omów każdy z nich.
3. Wyjaśnij znaczenie pojęć: akwedukt, kopuła, łuk triumfalny.
4. Znajdź podobieństwa w stylu architektury starożytnej Grecji i Rzymu. Omów je na przykładach wybranych budowli.

Kolumna

Pojęcia i znaczenia terminu *kolumna*:

1. «pionowa podpora architektoniczna w kształcie cylindrycznego słupa, podtrzymująca umieszczone na niej partie budowli»
2. «pomnik w kształcie słupa, z umieszczoną na nim figurą»
3. «pionowy rząd liczb, cyfr lub liter»
4. «duża, zwarta grupa ludzi lub pojazdów ustawionych w rzędzie lub w kilku rzędach»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest kolumna. Wykonaj projekt własnej na płaszczyźnie lub w przestrzeni – może to być kolumna grecka, kolumna o fantastycznych kształtach, kolumna samochodów lub kolumna tekstu. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: blok techniczny, kredki i cienkopisy. Zaprojektuj kolumnę o fantastycznej głowicy składającej się z wymyślonych przez siebie elementów, np. cukierków, liści figusa lub kwiatów słonecznika.

1.2 Rzeźby idealne i realistyczne

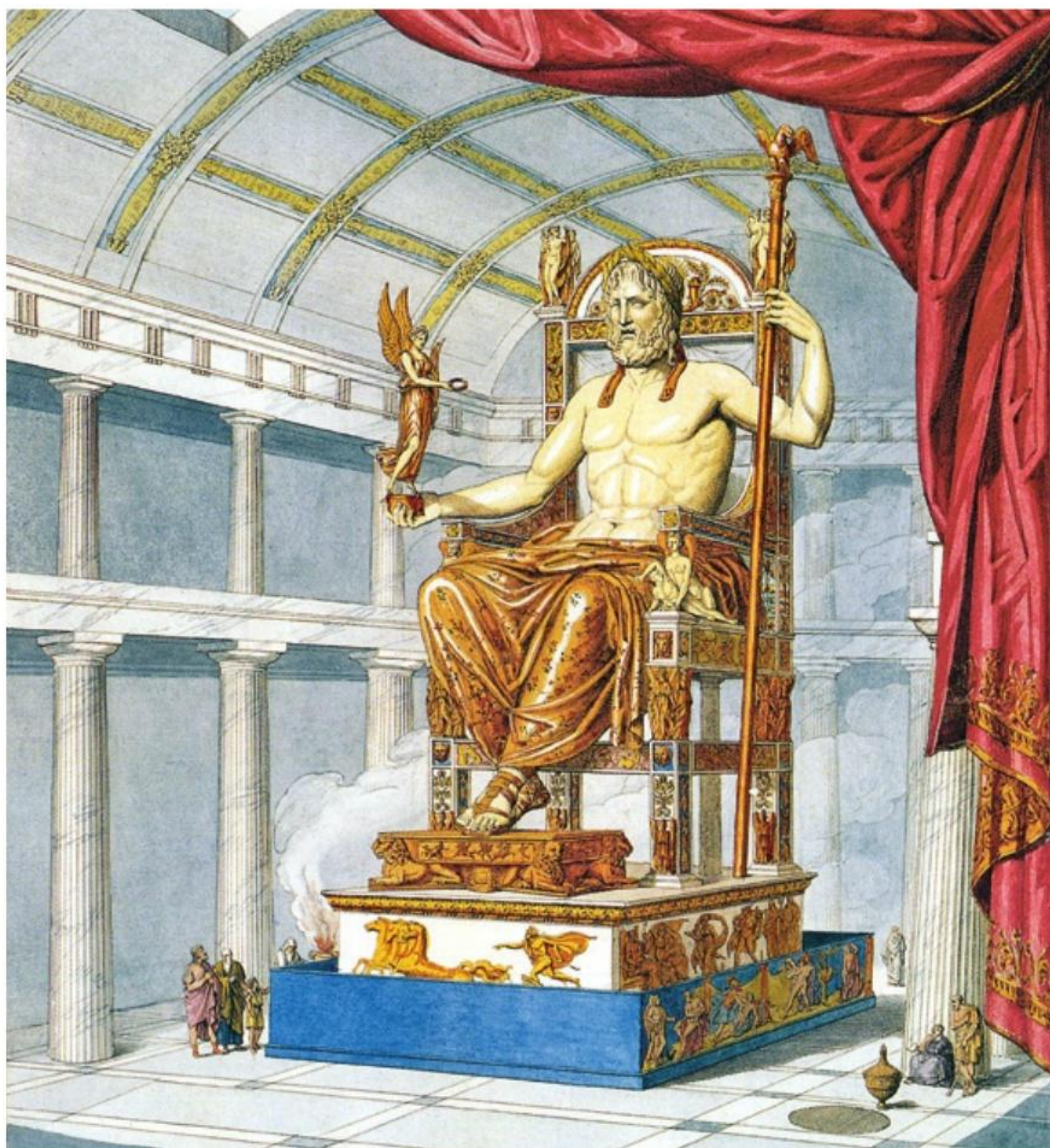

Wenus z Milo,
ok. 130–100 rok p.n.e.

Myron, *Dyskopol*,
460–450 rok p.n.e.

Rzeźba odgrywała istotną rolę w sztuce antycznej Grecji. Styl stworzony przez wielkich greckich twórców cechował się idealizmem w przedstawianiu postaci. Rzeźbiono sylwetki ludzkie o pięknych, idealnych proporcjach i doskonałej budowie anatomicznej. Artyści tworzyli w marmurze, najczęściej postacie bogów i ludzi, zachowując właściwe kształty i proporcje ciała. Najstojniejszym rzeźbiarzem starożytności był **Fidiasz**. Do jego najważniejszych dzieł należą dwa posągi – Ateny, stojący na Akropolu, oraz Zeusa, znajdujący się w Olimpii (miejscowości, w której rozgrywano igrzyska sportowe). Ten drugi posąg miał 12 metrów wysokości, stał w świątyni Zeusa i zajmował całą jej szerokość.

Fidiasz, *Zeus*, rekonstrukcja posągu z Olimpii

Rzeźbiarzem współczesnym Fidiaszowi był **Myron**, który jako pierwszy zaczął przedstawiać postacie w układzie dynamicznym. Szczególnie znana jest jego słynna rzeźba *Dyskopol*, w której artysta osiągnął doskonałość w przedstawieniu ruchu. Do wielkich rzeźbiarzy antycznej Grecji zalicza się również **Polikleta**, uważanego za twórcę kanonu rzeźbiarskiego dotyczącego proporcji ciała ludzkiego. Na przykładzie rzeźby *Doryforos* – przedstawiającej mężczyznę niosącego włócznię – widać doskonale zastosowanie tego kanonu. Według rzeźbiarza to głowa jest wyznacznikiem proporcji i w całej postaci ludzkiej mieści się siedem razy.

Styl dzieł rzeźbiarskich stworzonych w antycznym Rzymie jest inny. Rzeźby te są **realistyczne**, czyli dalekie od idealnych greckich proporcji i piękna. Rzymscy rzeźbiarze przedstawiali ludzi, dbając o to, aby pokazać ich takimi, jakimi byli naprawdę. **Portrety** rzeźbione w starożytnym Rzymie często ukazują starszych mężczyzn z podkreśleniem fizycznych cech podeszłego wieku: zmarszczek, bruzd wokół ust i na czole, zapadniętych policzków, głęboko osadzonych oczu. Wizerunki przedstawiające wybitnych polityków i władców były częściowo wyidealizowane (upiękkszzone), ale również cechował je realizm. Rzeźbiarski portret cesarza Decjusza pokazuje prawdziwą twarz władcy. Widzimy zmarszczki na czole, zatroskany wyraz oczu – prawdę o cesarzu, głowie państwa, a jednocześnie zwykłym człowieku. Kolejnym rodzajem rzeźby, która wykształciła się w starożytnym Rzymie, był **posąg konny**. Najslawniejszym i zarazem jedynym zachowanym rzymskim posągiem konnym z czasów cesarstwa jest statua cesarza Marka Aureliusza.

1. Wymień znanych ci rzeźbiarzy antycznej Grecji.
2. Omów w kilku zdaniach rzeźbę *Dyskopol*, wykorzystując wyrażenia: idealne proporcje, ideał ciała ludzkiego, dbałość o szczegóły anatomiczne.
3. Powiedz, czym charakteryzowały się rzeźbiarskie portrety rzymskie.
4. W kilku zdaniach omów pomnik Marka Aureliusza, korzystając z pojęć: dynamiczny charakter rzeźby, wzniosłość, dostojne rysy twarzy itp.

Poliklet, *Doryforos*,
ok. 450 rok p.n.e.

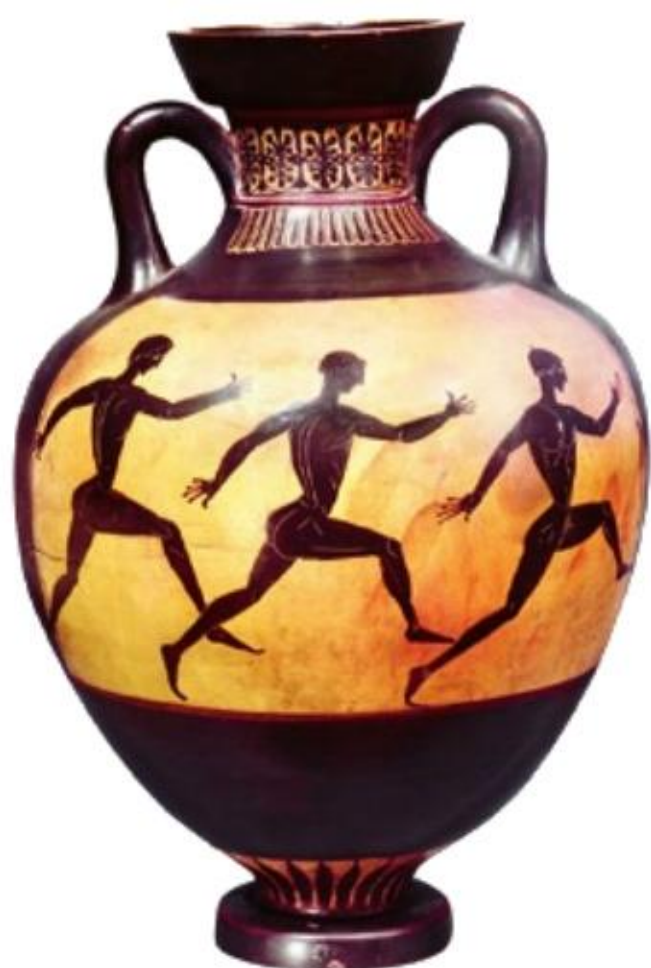

Posąg konny Marka
Aureliusza, 175 rok n.e.

Portret cesarza Decjusza,
ok. 250 rok n.e.

1.3 Dekoracyjne wazy

Waza czarnofigurowa

Waza czerwonofigurowa

Malarstwo greckie przetrwało do naszych czasów w postaci malowideł na ceramicznych wazach. **Ceramika** to rzemiosło polegające na tworzeniu z gliny przedmiotów użytkowych i artystycznych. Wyroby te utrwała się przez wypalanie w piecach w wysokiej temperaturze. **Wazy greckie** były naczyniami użytkowymi, a ich kształty zależały od przeznaczenia.

Naczynia te odznaczały się doskonałą techniką wykonania i niezwykłą dekoracją malarską. W starożytnej Grecji wykształciły się dwa style malowania waz: **czarnofigurowy** i **czerwonofigurowy**. Zdobienia wykonane w pierwszym z nich przedstawiały – wydobywane liniami rytymi w glinie – czarne sylwetki na czerwonym tle. Dekorowanie w stylu czerwonofigurowym polegało na malowaniu pędzlami czerwonych figur na czarnym tle.

W zdobieniach waz greckich tematami były sceny mitologiczne, z życia codziennego lub ważne wydarzenia historyczne. Przedstawiano je zazwyczaj w centralnej części wazy, zwanej brzuścem. Pozostałe fragmenty naczynia dekorowano pasami, na których widniały najczęściej takie motywy jak: meander, palmeta, ornament falowy i astragal.

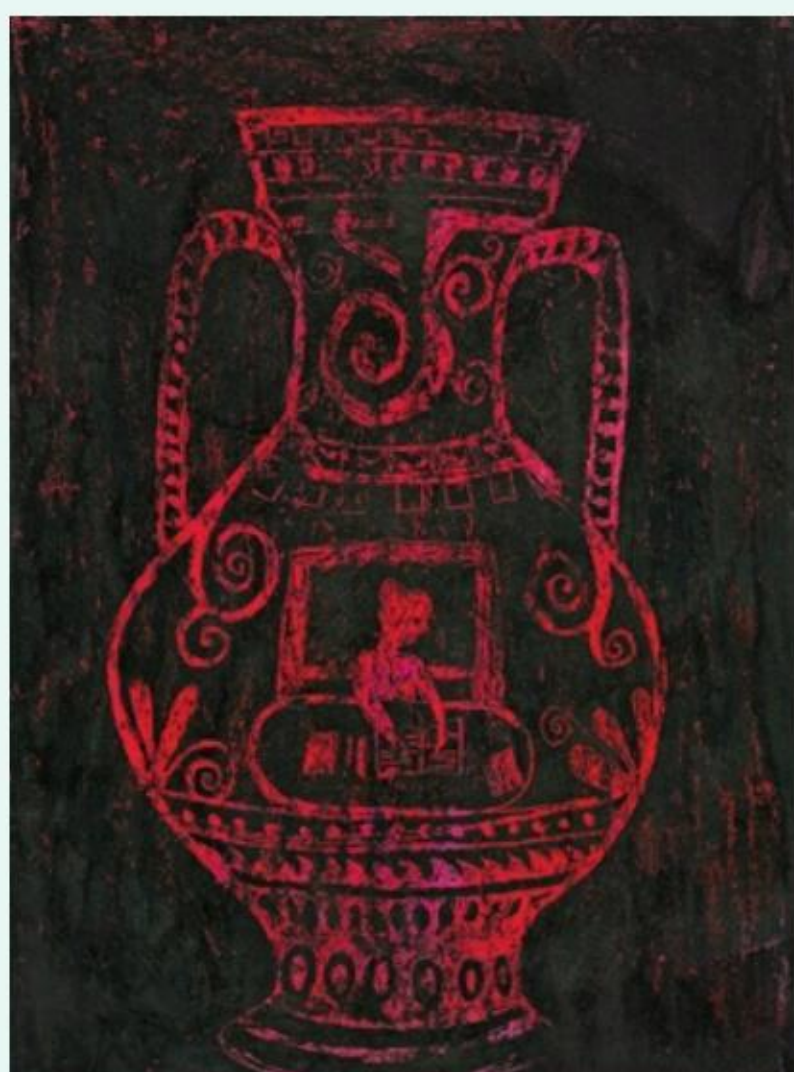
Meander to geometryczny ornament z linii prostej, rytmicznie załamującej się pod kątem prostym; przypomina labirynt.

Palmeta jest motywem w kształcie symetrycznego liścia palmy rozłożonego jak wachlarz. Rytmicznie ułożone palmety tworzą na wazach ornament ciągły.

Ornament falowy, zwany też wstęgą falistą, opiera się na kołystym kształcie fali morskiej.

Astragal to ornament z naprzemiennie ułożonych pałeczek i krążków lub perełek.

Waza i sgraffito

Wykonaj projekt wazy greckiej w technice sgraffito. Tematem sceny na wazie ma być wydarzenie z twojego życia. Ornamenty wybierz spośród przedstawionych na rysunkach. Najpierw całą powierzchnię kartki A4 z bloku technicznego pomaluj czerwoną farbą (możesz też użyć kartki z bloku technicznego w kolorze czerwonym). Kiedy wyschnie, dokładnie pokryj zamalowaną powierzchnię woskiem ze świecy – świecą rysuj tak jak na fotografii. Warstwę wosku pokryj dokładnie czarnym tuszem kreślarskim. Poczekaj, aż tusz wyschnie. Jeśli twoja waza ma być czerwonofigurowa, narysuj zaostrożym patyczkiem (np. wykałaczką) te ornamenty i tę scenę, które chcesz przedstawić. Jeśli waza ma być czarnofigurowa, zadanie będzie trudniejsze. Musisz zostawić czarne ornamenty i figury, a wybrać patyczkiem tło, które będzie czerwone.

Zadanie

Wykonaj z gliny szybkoschnącej wazę o kształcie przypominającym wazy greckie. Kiedy wyschnie, pomaluj ją, wzorując się na motywach dekoracyjnych czarnofigurowych lub czerwonofigurowych. Do pomalowania wazy użyj farb akrylowych i pędzelków o różnej grubości.

Ciekawe!

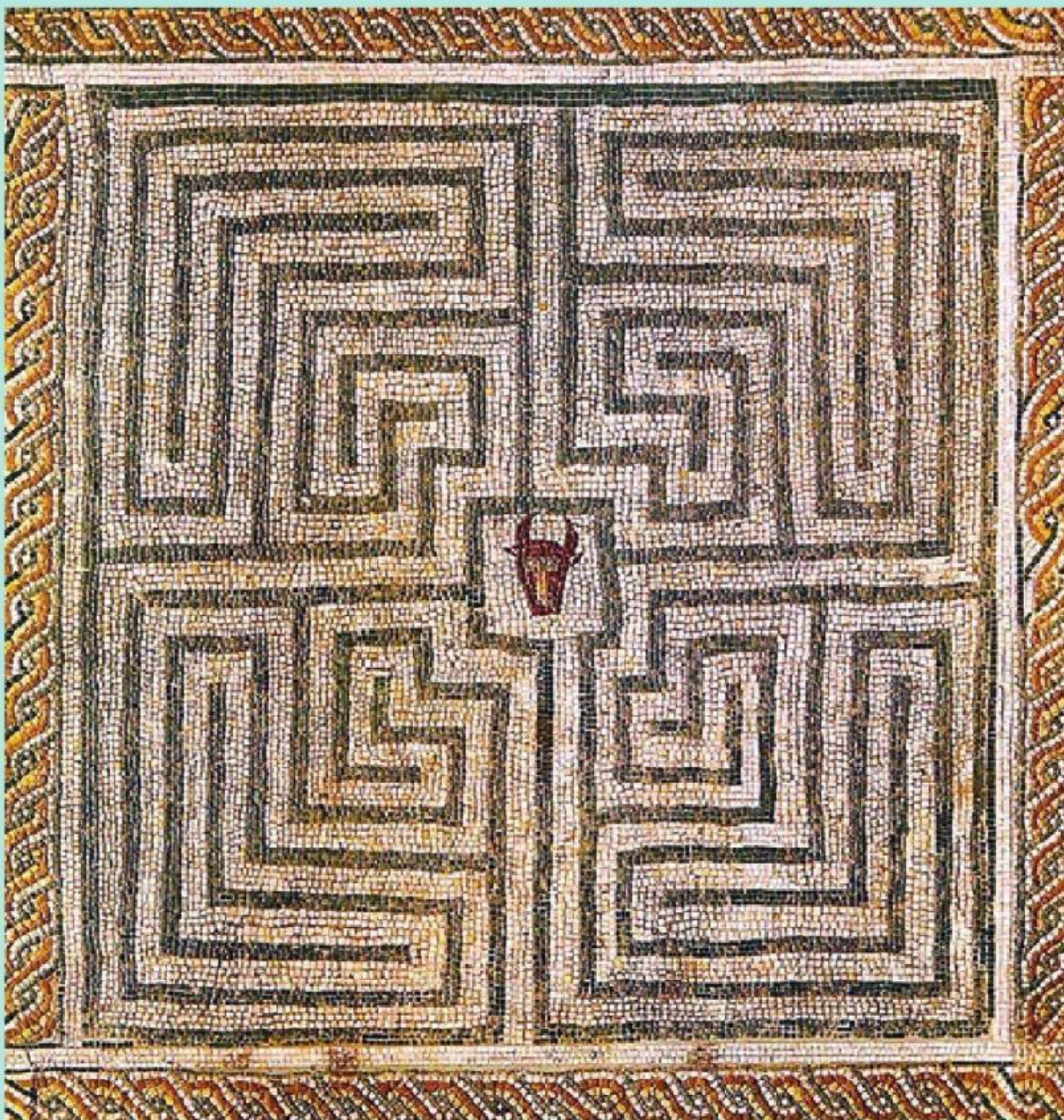

Labirynt grabowy
w Dobrzycy

Labirynty często spotykamy w parkach i ogrodach przy historycznych zamkach i pałacach. Mają one najczęściej formę zawilej drogi biegnącej wśród żywopłotów, o krętym przebiegu, doprowadzającej do centrum – placu z basenem, fontanną, rzeźbą lub ławką. Współcześnie labirynty możemy najczęściej znaleźć na polach, gdzie stanowią atrakcję turystyczną. Najbardziej znane labirynty polowe są tworzone z kukurydzy, ale nie tylko. Jeden z największych w Europie labiryntów grabowych znajduje się w Dobrzycy, w województwie zachodniopomorskim.

Więcej na temat

Meandry, spirale i korytarze

Minotaur w labiryncie – mozaika rzymska, Coimbra, Portugalia,
II wiek p.n.e. – III wiek n.e.

Labirynty jako budowle o skomplikowanym i trudnym do odczytania planie są znane od starożytności. Strzegły one skarbów i grobowców w najdawniejszych kulturach (np. Mezopotamii i Egiptu). Były budowane w formie wielu pomieszczeń połączonych licznymi korytarzami o skomplikowanym układzie, gdzie niepowołany gość łatwo mógł zabłądzić i nie trafić do celu. Labirynt znany jest również z mitologii – według greckiego mitu uwięziony był w nim potwór Minotaur, który zginął z rąk Tezeusza. W sztuce greckiej i rzymskiej labirynt był częstym motywem w malarstwie wazowym, na mozaikach i monetach jako figura geometryczna w formie spirali lub meandra. Podobnie w średniowieczu, głównie w gotyku, labirynt stanowił motyw lub element architektoniczno-dekoracyjny oparty najczęściej na figurze o spiralnym wzorze, jak np. układana z płytek posadzka w kościołach.

Labirynt

Pojęcia i znaczenia terminu *labirynt*:

1. «w starożytności: budowla o bardzo zawiłym układzie sal i korytarzy»
2. «skomplikowany układ dróg, przejść lub pomieszczeń»
3. «skomplikowana sytuacja, z której trudno znaleźć wyjście»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest labirynt. Wykonaj go na płaszczyźnie lub w przestrzeni – może to być labirynt-łamigłówka, labirynt przestrzenny, labirynt jako przedstawienie za pomocą środków plastycznych trudnej sytuacji lub całkiem fantastyczny labirynt, z którego nie ma wyjścia. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: blok techniczny formatu A3, linijkę, ołówek, do wyboru: cienkopisy i flamastry lub: farby i cienki pędzel, lub: papier kolorowy, klej, nożyczki.

Przytnij kartkę z bloku tak, aby miała formę kwadratu. Zaprojektuj na niej labirynt – może być oparty na formie spirali, prostokąta, ośmiokąta. W centrum powinien znajdować się skarb, wymyślony według twojego uznania i pomysłu. Do skarbu może prowadzić jedna albo więcej dróg – to twój labirynt i ty wyznaczasz zasady. Najpierw naszkicuj go ołówkiem z pomocą linijki, potem wykonaj w wybranej przez siebie technice. Możesz użyć cienkopisów i flamastrów lub farb, lub papieru kolorowego.

Pompeje

Historia państwa rzymskiego jest naznaczona tragicznymi wydarzeniami. Jedno z nich, spowodowane przez naturę, ma wymiar szczególny. 24 sierpnia 79 roku n.e. w wyniku wybuchu wulkanu Wezuwiusz zostało zniszczone miasto Pompeje. Trwające ponad dwa i pół wieku prace archeologów w tym rejonie dały wspaniały efekt – odsłonięto ulice, place i budowle antycznego miasta. Z pożogi ocalały malowidła ściennie, mozaiki, meble, a nawet dzieła literackie. Stąd też wiemy np., że mieszkańcy imperium chętnie ozdabiali ściany swoich domów, umieszczając na nich krajobrazy, sceny mitologiczne, martwe natury oraz wizerunki ludzi i zwierząt. W Pompejach jeszcze dziś można oglądać malowidła ściennie przedstawiające rzymskich bogów, życie codzienne mieszkańców, a także portrety i motywy dekoracyjne. Inną formą upiększania mieszkań były barwne mozaiki. Obrazy w tej technice powstały z kawałków szkła, kamieni lub ceramicznych płytek mocowanych w świeżej zaprawie. Kolorowe dzieła wypełniały ściany i podłogi rzymskich domostw.

François Mazois,
Ruiny Pompejów, 1824–1838

Mozaika z psem i napisem *cave canem* (łac. 'strzeż się psa') z przedsionka Domu Dramaturga w Pompejach

Pejzaż z łodziami.
Fresk z Pompejów; na dalszym planie przedstawiona architektura rzymskich willi

Portret dziewczyny, I wiek n.e., fresk z Pompejów

Portret ścienny – jeden z gatunków malarstwa ściennego, występujący w domach rzymskich. Starano się na nich oddać nie tylko podobieństwo domownika, ale również zobrazować jego status społeczny, zainteresowania czy uczucia. *Portret dziewczyny* to wyjątkowo piękne malowidło pompejańskie – przedstawia młodą kobietę trzymającą przybory do pisania, co świadczy o jej wykształceniu.

Podsumowanie działu 1

1 Czy znasz te słowa?

kolumna

tympanon

labirynt

meander

amfiteatr

bazylika

arkada

kariatyda

łuk triumfalny

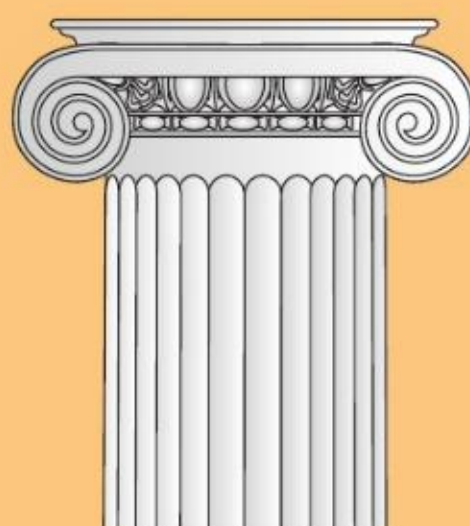
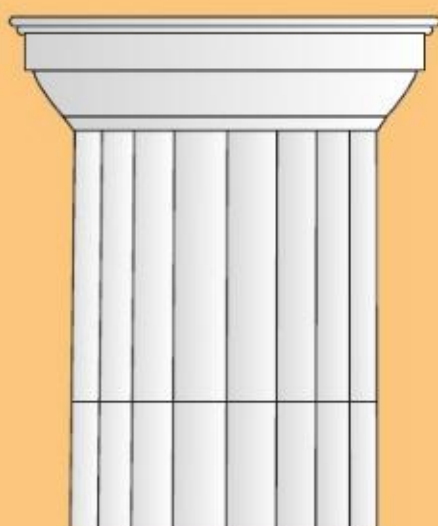
fasada

akwedukt

ceramika

kolumnada

2 Na podstawie zwieńczenia kolumn greckich rozpoznaj i nazwij style, w jakich zostały zaprojektowane.

3 Wyszukaj w podręczniku, rozpoznaj i nazwij zabytki przedstawione na fotografiach.

2. Piękno stylów średniowiecza

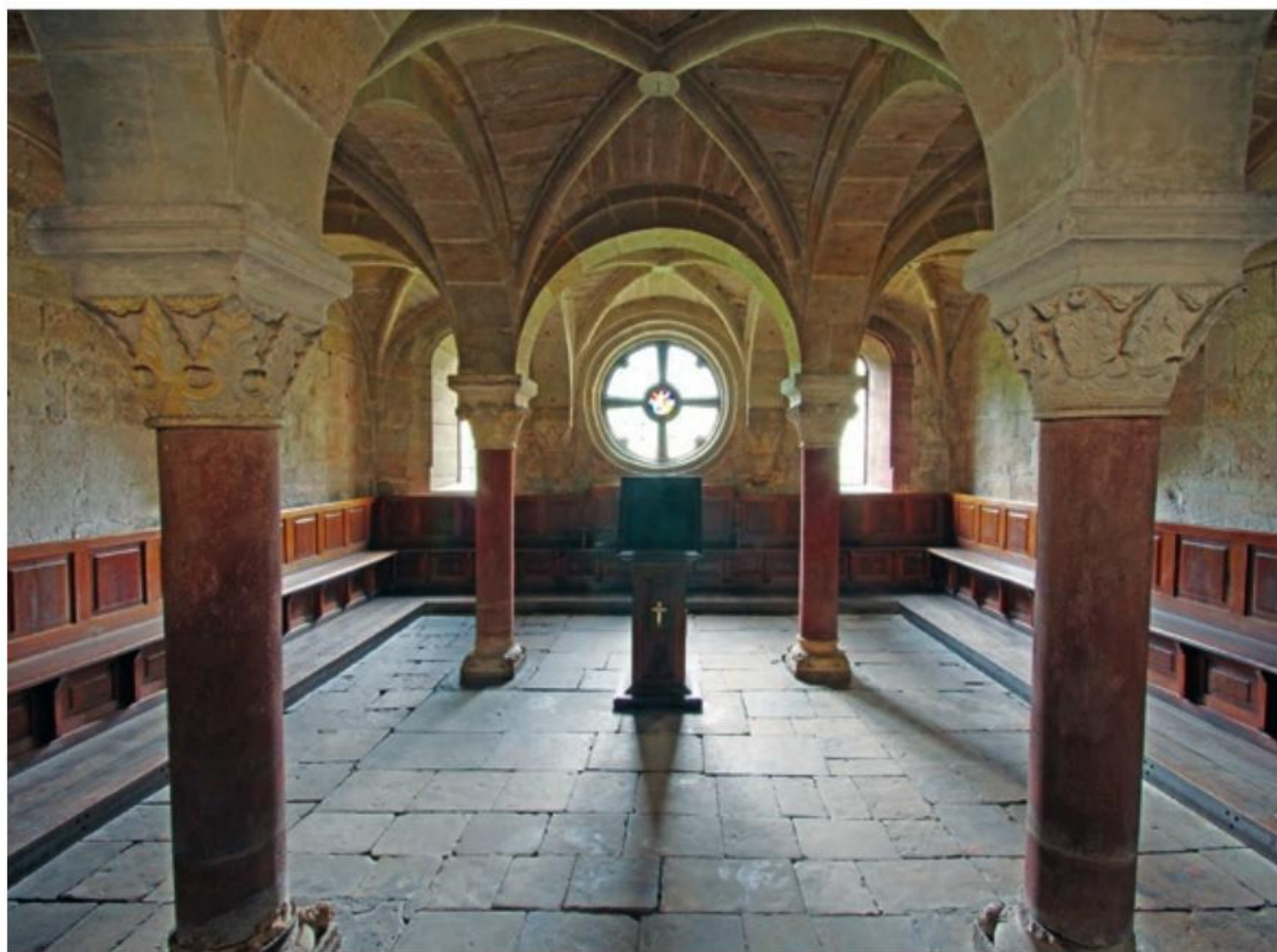

2.1 Średniowieczne łuki

Kolegiata w Tumie pod Łęczycą, XII wiek

W okresie średniowiecza narodziła się kultura europejska, której korzenie stanowiła grecko-rzymska kultura starożytna zespolona z tradycją chrześcijańską i Kościołem. Sztuka tego okresu miała kierować myśli ludzi ku sprawom boskim, a także pouczać wiernych przez wskazywanie wzorców właściwego postępowania. Malarstwo i rzeźba średniowiecza ukazywały i objaśniały prawdy wiary. Okres ten, nierozdzielnie związany z religią chrześcijańską i Kościołem, wypełniają dwa style w sztuce: **romański** (XI–XIII wiek) oraz **gotycki** (XII–XV wiek). Nazwę stylu romańskiego wprowadzono w XIX wieku dla zaznaczenia inspiracji sztuką starożytnego Rzymu (łac. *Roma*).

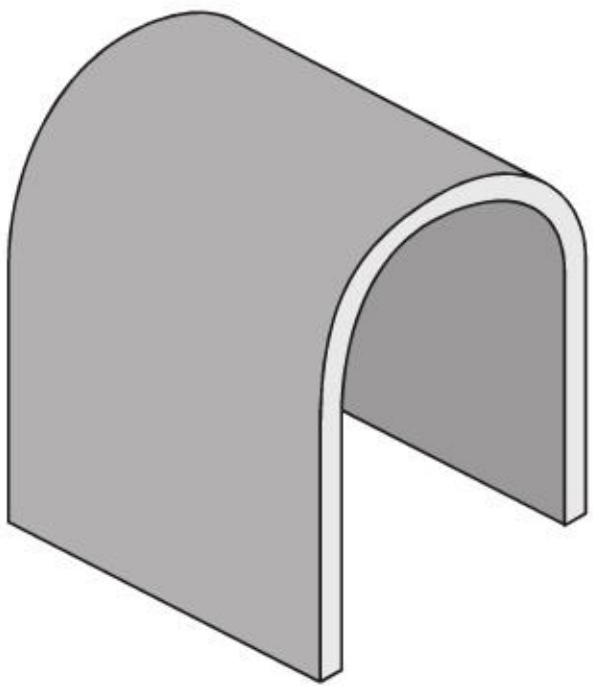

Wnętrze kapitułarza romańskiego w opactwie cysterskim w Wąchocku, XII–XIII wiek

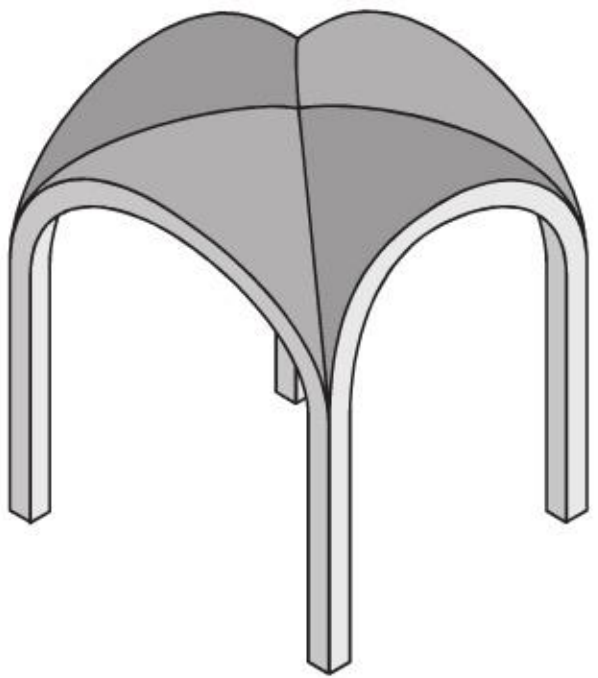
Romanizm

W okresie panowania stylu romańskiego nastąpił rozkwit budownictwa, wznoszono coraz wspanialsze kościoły i zamki. Nietrwałe materiały budowlane zastąpiono kamieniem. Do charakterystycznych zewnętrznych elementów stylowych kościołów romańskich należy zaliczyć: przysadzistą, zwartą bryłę, małe okna zwieńczone łukiem półkolistym, wieże o geometrycznych kształtach zakończone hełmami, dwuspadowy dach nad centralną częścią świątyni i jednospadowy nad częściami bocznymi. Typowymi elementami były również **absyda** (lub apsyda) zamykająca za ołtarzem nawę główną lub nawy boczne oraz **plan krzyża łacińskiego** – symbolu chrześcijaństwa. Jednym z najbardziej znanych polskich zabytków budownictwa romańskiego jest kolegiata w Tumie pod Łęczycą.

Wnętrze kościoła romańskiego na planie krzyża łacińskiego dzieliły nawy: środkowa (zwana główną), poprzeczna i boczna. Najczęściej występował układ nazywany **bazylikowym** – nawa główna była wyższa od naw bocznych. Na przedłużeniu nawy głównej, za nawą poprzeczną, znajdowało się miejsce ołtarzowe, czyli **prezbiterium**. W częściach sufitowych rozciągały się: **sklepienia kolebkowe**, **krzyżowe** i kopuły. Te pierwsze tworzą łuki w kształcie kolebki, kształt drugich wynika ze skrzyżowania dwóch kolebek. Nawy były oddzielone od siebie arkadami. Jeszcze inny rodzaj planu świątyni romańskiej stanowiło założenie centralne, oparte np. na kole.

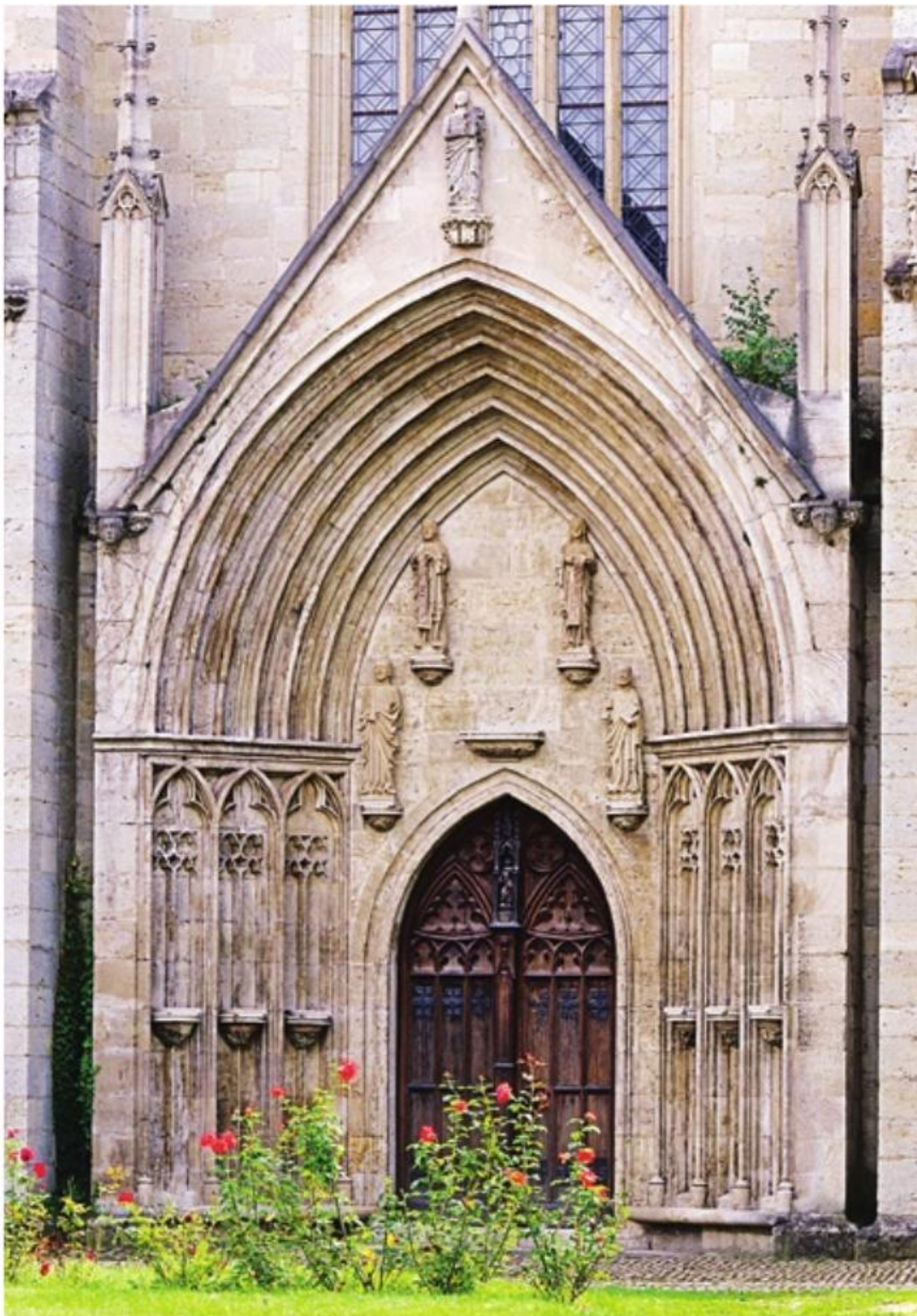
Schemat sklepienia kolebkowego

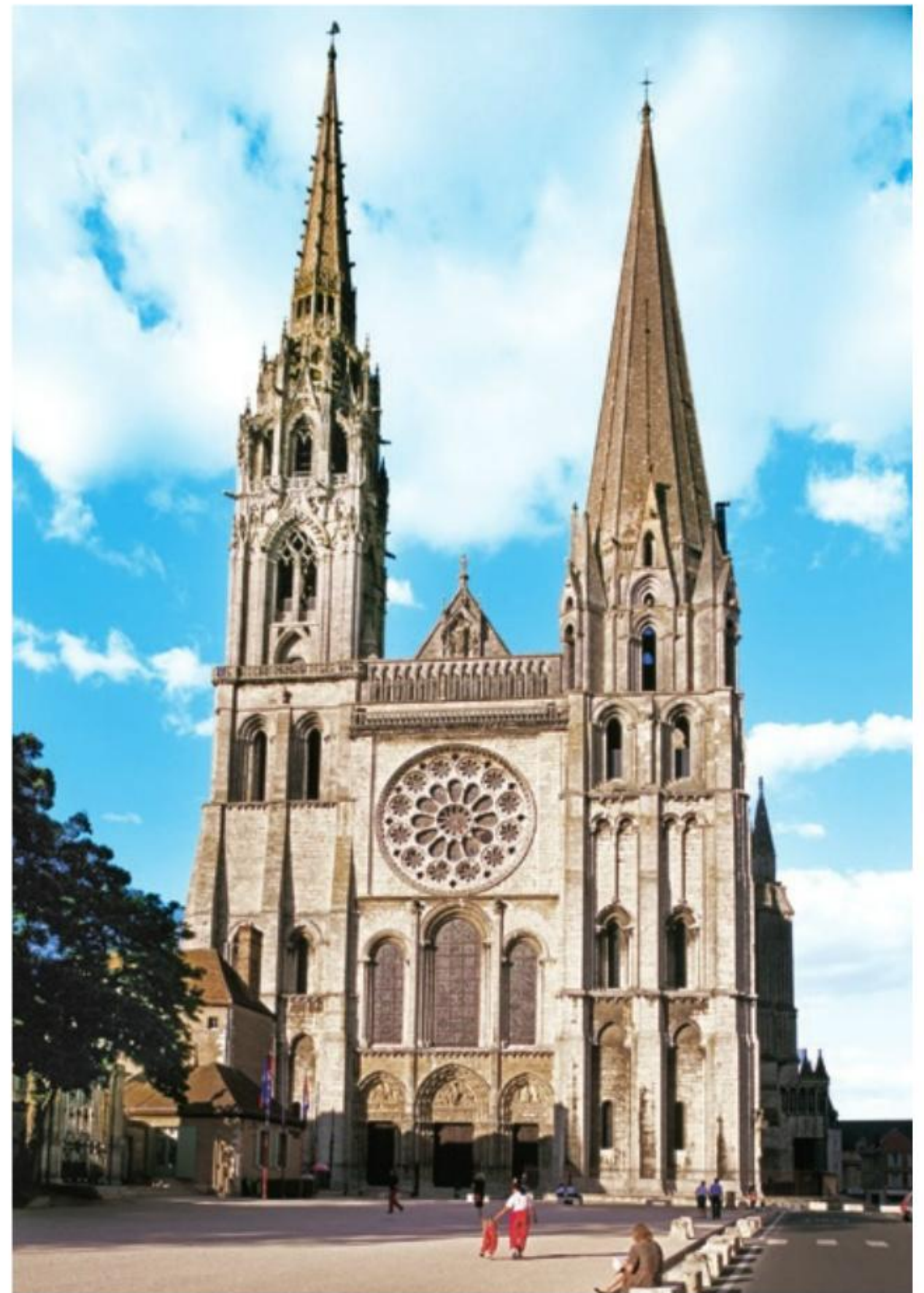
Schemat sklepienia krzyżowego

Gotyk

Zabytki kultury dojrzałego średniowiecza, związane z jego kolejnym stylem – **gotyckim** – wyróżnia doskonałość rozwiązań konstrukcyjnych w architekturze, zwłaszcza strzelistych katedr. Charakterystycznym elementem architektonicznym budowli epoki gotyku jest **łuk ostry**. Katedry gotyckie były bardzo wysokie (niekiedy tak wysokie jak współczesne 15-piętrowe wieżowce), dlatego na zewnątrz stosowano łuki przyporowe. Pozwalały one na znaczne podwyższenie budowli, a jednocześnie stanowiły element dekoracyjny. Dolną część fasady świątyni tworzyły zwykle trzy **portale** (wejścia) zakończone łukiem ostrym o bogatej dekoracji rzeźbiarskiej. Nad wejściem głównym znajdowała się wspaniała rozeta. Budowle wieńczyły smukłe wieże pnące się coraz wyżej ku niebu. Dla gotyku charakterystyczne jest **sklepienie żebrowe**, występujące w wielu odmianach różniąc

Łuk ostry. Portal gotycki klasztoru cystersów w Schulpforte, Niemcy, XII wiek

Katedra w Chartres, Francja, XIII wiek

Sklepienia krzyżowo-żebrowe i witraże we wnętrzu kościoła Mariackiego w Krakowie, XIV–XV wiek

cych się układem żeber. Znajduje się ono nad nawą główną i nawami bocznymi. W wysokich oknach zakończonych ostrym łukiem umieszczano witraże. W architekturze gotyckiej nastąpił ich bujny rozkwit – związany z powiększeniem okien charakterystycznych dla tego stylu.

W Polsce istnieje wiele zabytków architektury gotyckiej. Jednym z najbardziej znanych jest ceglany **kościół Mariacki w Krakowie**. Budowla w obecnym kształcie powstawała w XIV i XV wieku. W zewnętrznym wyglądzie kościoła zwracają uwagę dwie wieże nierównej wysokości. Według legendy zbudowali je dwaj rywalizujący ze sobą bracia.

 Wirtualny spacer po kościele Mariackim w Krakowie możesz odbyć, odwiedzając stronę internetową: www.mariacki.com

1. Jakiego dwa style występują w sztuce średniowiecza?
2. Wymień cechy budowli sakralnych w stylu romańskim i w stylu gotyckim.

Kościół Mariacki w Krakowie, XIV–XV wiek

2.2 Rzeźbione opowieści

Drzwi Gnieźnieńskie, XII wiek

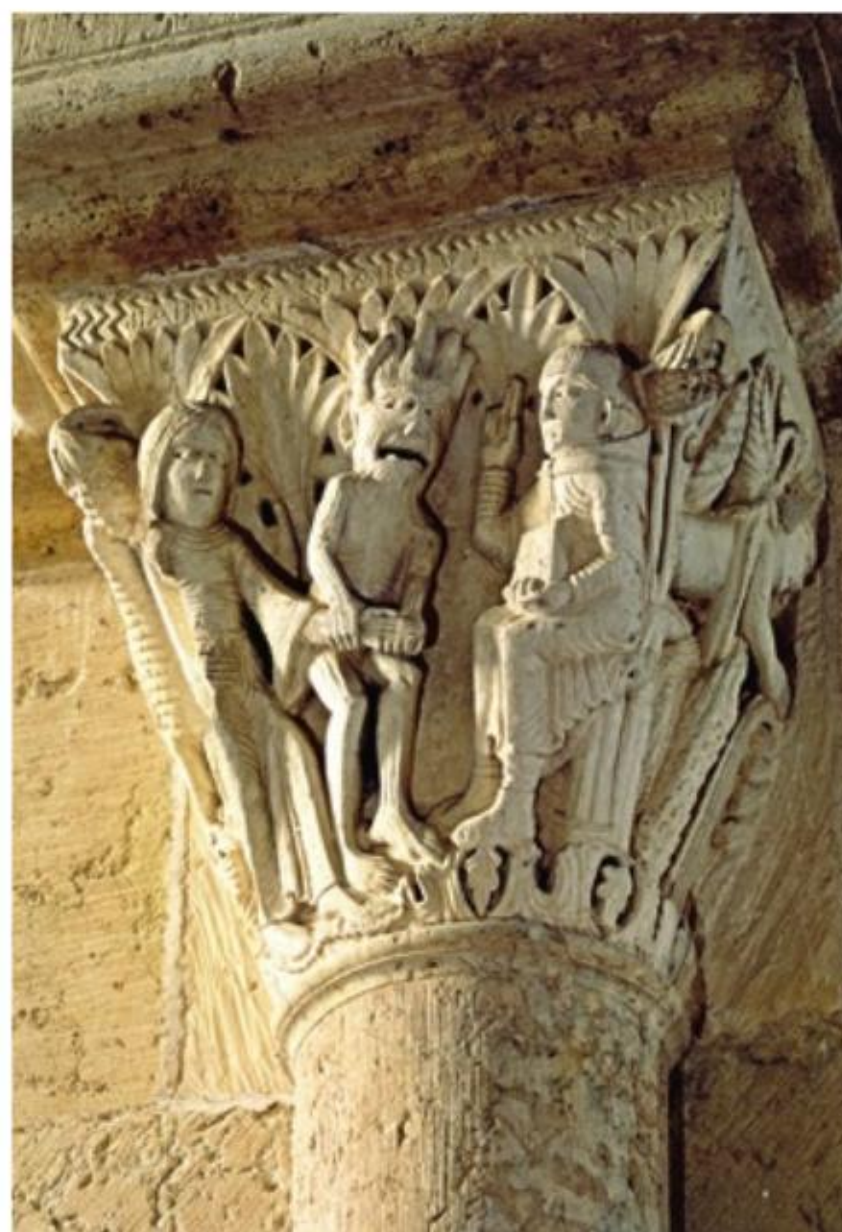
Wyszukaj Galerię Sztuki Średniowiecznej na kanale YouTube Muzeum Narodowego w Warszawie i podziwiaj dzieła polskiego średniowiecza.

po lewej:
Kapitel kolumny romańskiej przedstawiający scenę z życia św. Benedykta, kościół św. Marii Magdaleny w Vézelay [czyt. wezle], Francja, XII wiek

po prawej:
Królewski portal katedry w Chartres [czyt. szartr], Francja, XIII wiek

Średniowieczna rzeźba figuralna w kamieniu, związana z architekturą, była umieszczana w tympanonach, na kapitelach kolumn oraz wokół drzwi wejściowych. Oprócz scen figuralnych główce kolumn pokrywały ornamenty roślinne w formie wijących się łodyg, liści, poprzeplatanych linii oraz fantastycznych zwierząt. Wspaniałym przykładem dekoracji rzeźbiarskiej są portale, w których pole nad wejściem wieńczył półkolisty tympanon, często z płaskorzeźbą, np. postaci Chrystusa Tronującego – w pozycji siedzącej, z jedną ręką uniesioną do błogosławieństwa, drugą zaś trzymającą Pismo Święte.

Doskonałym dziełem romańskim są zdobienia **Drzwi Gnieźnieńskich**, wykonanych w brązie i pochodzących z końca XII wieku (1170). Ich powierzchnię pokrywa 18 reliefów przedstawiających sceny z życia św. Wojciecha. Otacza je **bordiura** (ozdobny pas) z motywami roślinnymi i zwierzęcymi. Rzeźba gotycka w przeważającej części była związana z architekturą. Umieszczano ją w ołtarzach, ambonach czy portalach.

1. Gdzie możemy zobaczyć średniowieczne rzeźby?
2. Czym jest bordiura?

Portal

Pojęcia i znaczenia terminu *portal*:

1. «ozdobne architektoniczno-rzeźbiarskie obramowanie otworu wejściowego jakiejś budowli»
2. «drzwi lub brama mające takie obramowanie»
3. «serwis internetowy udostępniający usługi lub treści o różnej tematyce»
5. «przejście do innego wymiaru»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest portal. Wykonaj go na płaszczyźnie, w przestrzeni lub w rzeczywistości wirtualnej. Twój portal może być inspirowany wejściami średniowiecznymi lub twoją wyobraźnią, projektem strony internetowej lub projektem przejścia do innego wymiaru w grze komputerowej. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: plastelinę, tekturę formatu A4, narzędzia rzeźbiarskie lub nożyk plastikowy, wykałaczki, rurki do napojów, spinacze biurowe.

Przyjrzyj się przedstawionym w rozdziale średniowiecznym portalom. Zaprojektuj podobne wejście z różnokolorowej plasteliny – na tekturce, w formie reliefu. Wykonaj półkolisty lub ostry łuk, bogato zdobione ościeża i płaskorzeźby nad drzwiami. Za pomocą narzędzi wykonaj na częściach portalu dekoracyjne wzory i ornamenty.

2.3 Zamki i fortyfikacje

Średniowieczne zabudowania w Carcassonne, Francja, X–XIV wiek

Zamek w Bobolicach,
XIV wiek

Poza rozkwitem budownictwa sakralnego w gotyku wznoszono również potężne obronne **zamki warowne**. Ich głównymi elementami były wieże – strażnice i budynki mieszkalne. Całość otaczał mur obronny, zwieńczony blankami, połączony z basztami. Na zewnątrz fortyfikacji znajdowała się fosa i most zwodzony prowadzący do bramy wjazdowej, zamykanej opuszczaną kratą.

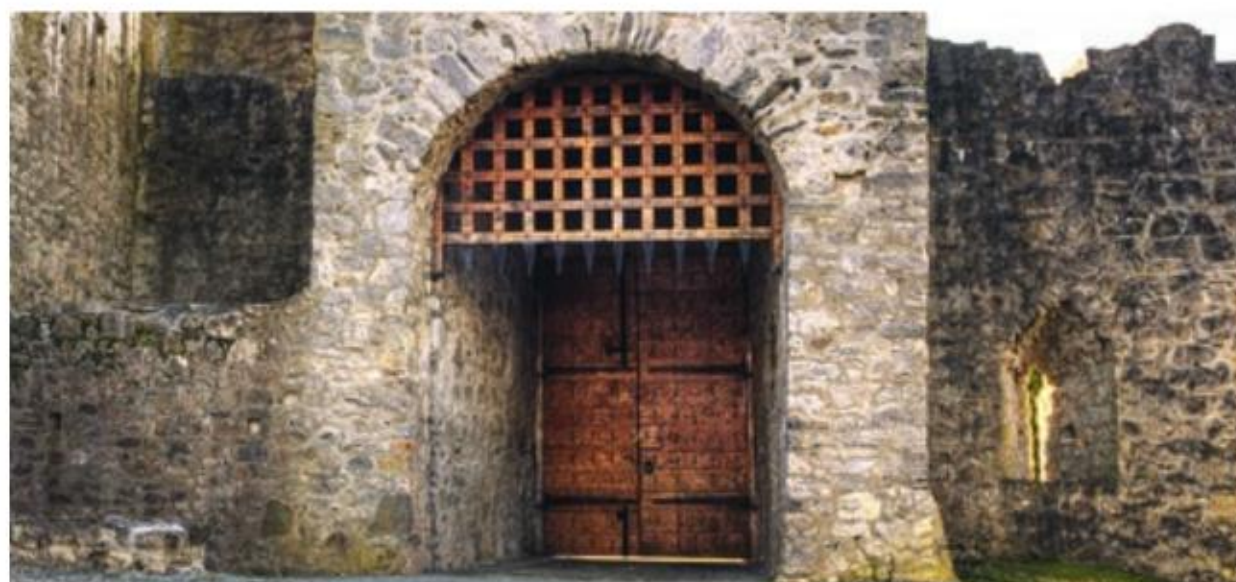
Carcassonne [czyt. karkason] to leżące we Francji największe zachowane w Europie zabudowania średniowiecznego miasta i fortyfikacje. Twierdza jest otoczona podwójnym pierścieniem murów obronnych z bramami, barbakanem i 53 basztami. Wewnątrz murów znajduje się zamek obronny z XII wieku i romańsko-gotycki kościół. Zamek w **Bobolicach** został zbudowany przez polskiego króla Kazimierza Wielkiego w połowie XIV wieku. Jest jednym z Orlich Gniazd, czyli zamków wybudowanych na trudno dostępnych i wysokich wapiennych skałach Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Król stworzył system kilkunastu takich twierdz, które strzegły granic państwa.

Stołąp to najważniejsza i najwyższa samodzielna wieża obronna zamku.

Zamek w Chęcinach, XIII/XIV wiek

Brona to drewniana, okuta żelazem krata zamykająca bramę w murze obronnym zamku. Unoszono i opuszczano ją na łańcuchach.

Brona zamykająca bramę średniowiecznego zamku

Blanki, zwane też krenelażem, miały ułatwiać obronę zamku w czasie oblężenia. Są to wystające fragmenty muru, pomiędzy którymi znajduje się wolna przestrzeń. Blanki były zwieńczeniem murów obronnych i baszt.

Blanki wieży zamku Juliusza II w Ostii, Włochy, XV wiek

Baszta to rodzaj wieży będącej elementem muru obronnego.

Baszta Floriańska w Krakowie, XIII/XIV wiek

Fosa nazywamy rów otaczający mury obronne zamku. W średniowieczu fosa była najczęściej wypełniona wodą.

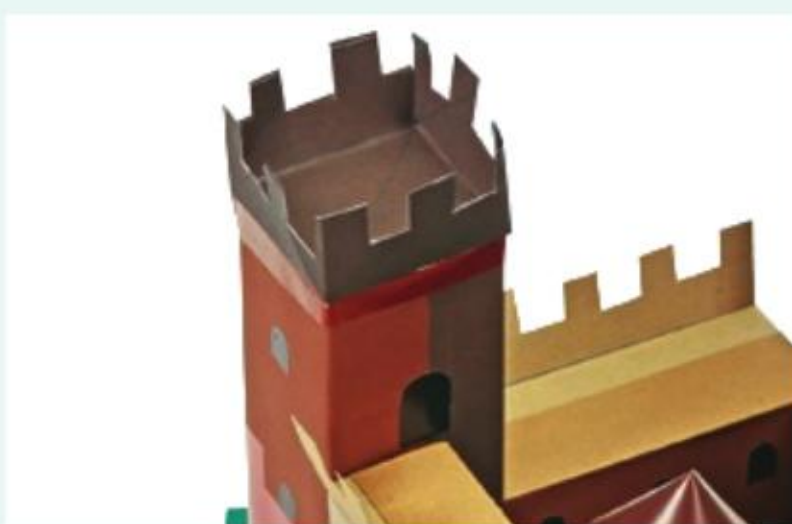
Fosa otaczająca zamek Bodiam, Wielka Brytania, XIV wiek

Most zwodzony to konstrukcja ruchoma. W średniowiecznym zamku najczęściej znajdował się on nad fosą i otwierał lub zamykał drogę do bramy – chronionej dodatkowo broną.

Most zwodzony na zamku w Siewierzu

Zamek obronny

Wykonajcie przestrzenną makietę zamku średniowiecznego. Pracujcie w kilkuosobowych grupach. Zaplanujcie pracę, uwzględniając różne przygotowane pudełka po produktach, rolki tekturowe (np. po ręcznikach jednorazowych). Poszczególne elementy oklejajcie papierem i sklejajcie ze sobą mocnym klejem lub taśmą klejącą. Dodatkowe elementy (hełmy wież, blanki) wycinajcie z tektury,

Zadanie

Wykonaj mały model zamku średniowiecznego z gliny lub tektury. Uwzględnij wszystkie elementy takiego zamku, włączając w to otoczenie (fosa, wzgórze, wyspa). Model pomaluj farbami akrylowymi.

2.4 Biblia w księgach i nie tylko

Kamienne, mroczne mury kościołów romańskich rozjaśniał blask ornamentów, ozdobnych tkanin i fresków. Przedstawiano na nich Chrystusa w otoczeniu apostołów, sceny ze Starego Testamentu, postacie świętych i aniołów. Wiele z nich ma nieproporcjonalnie duże głowy, ich ciała są ukryte pod szatami. Malarstwo gotyckie, podobnie jak rzeźba, było związane z architekturą. Gotyckie freski wypełniały ściany i sklepienia kościołów.

W XV wieku rozwinęło się malarstwo sztalugowe, w którym stosowano technikę tempery (farby rozpuszczanej w oleju lub żywicy) na podłożu drewnianym. W tej technice tworzone m.in. wielkie obrazy ołtarzowe, składające się z kilku części, tzw. **poliptyki**.

Simone Martini,
Zwiastowanie, 1333

Giotto di Bondone, *Sąd Ostateczny* (fragment fresku), Padwa, ok. 1305

Bracia Limbourg, *Bardzo bogate godzinki księcia de Berry*. Czerwiec, ok. 1410

Strona z *Psałterza* z St. Albans, Anglia, XII wiek

Polski mszał średniowieczny

W klasztorach zakonnicy zajmowali się ręcznym przepisywaniem ksiąg. Teksty dekorowano barwnymi **iluminacjami** (inaczej miniaturami), zdobionymi złotem scenkami rozpoczynającymi rozdział oraz **inicjałami** (bogato ozdobione pierwsze litery tekstu). Wokół strony biegło obramowanie w postaci bordiury, wypełnione często ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. Miniatury wykonywano farbami wodnymi lub temperami, rysowano cienkim pędzelkiem.

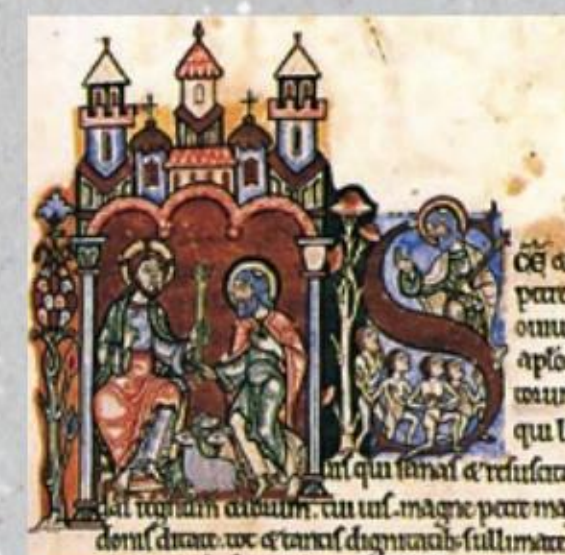
1. Powiedz, czym charakteryzowała się rzeźba czasów średniowiecza.
2. Omów malarstwo średniowieczne.
3. Wyjaśnij pojęcia: polptyk, iluminacja, bordiura.

Inicjał

Pojęcia i znaczenia terminu *inicjał*:

inicjał «litera rozpoczynająca rozdział lub partię tekstu»

inicjały «początkowe litery imienia i nazwiska»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest inicjał i czym są inicjały według słownika. Wykonaj projekt dowolnego inicjału, własnych inicjałów lub dekoracyjnych liter alfabetu (wszystkich lub wybranych jako napis) na płaszczyźnie lub w rzeczywistości wirtualnej. Możesz zainspirować się dekoracyjnymi inicjałami średniowiecznymi lub wybranym przez siebie motywem (np. figury geometryczne, dekoracje kwiatowe). Zaproponuj technikę i formę pracy.

2. Nasza propozycja
Przygotuj: ołówek, farby akwarelowe, bardzo cienki pędzel, cienkopisy, arkusz pergaminu.

Przyjrzyj się przedstawionym w rozdziale inicjałom średniowiecznym i zaprojektuj – na papierze pergaminowym – dekoracyjny inicjał swojego imienia lub nazwiska. Namaluj go, używając cienkiego pędzla i farb akwarelowych. Zaprojektuj dekoracje zawierające motywy roślinne, zwierzęce albo geometryczne. Kiedy farby wyschną, możesz dorysować kontury i dodatkowe ornamenty cienkopisami.

Ciekawe!

Jan Matejko,
Bitwa pod Grunwaldem
(fragm. Zawisza Czarny),
1878

Rycerstwo to stan społeczny złożony z konnych wojowników, który istniał w Europie w okresie średniowiecza. Warstwa ta wytworzyła charakterystyczny styl życia, ceremoniał i zasady postępowania, opierające się na specjalnym kodeksie rycerskim. Kandydat na rycerza musiał od piętnastego roku życia służyć jako giermek i zaprawiać się do wojennego rzemiosła. Rycerze walczyli konno, byli wyposażeni w miecze, włócznie, tarcze, hełmy i zbroje. Za najśłynniejszego polskiego rycerza uchodzi Zawisza Czarny z Garbowa. Żył on w XV wieku, brał udział w licznych turniejach i bitwach, zdobywając sławę rycerza niepokonanego. Jan Matejko uwiecznił go na swoim najśłynniejszym obrazie – *Bitwa pod Grunwaldem*.

Więcej na temat

Płatnerstwo

Niemiecka zbroja średniowieczna dla rycerza i konia, ok. 1480 roku

Płatnerstwo – wyrób zbroi, tarcz i hełmów z płyt metalowych; zawód występujący od wczesnego średniowiecza do XVIII wieku. Od XVI wieku płatnerzami zwano również mieczników, szabelników. Broń i zbroje z dawnych wieków zachwycają nie tylko jako dzieła konstruktorów, ale jako wytwory artystów najwyższej klasy. Zbroja bojowa była niezbędna dla ochrony walczącego rycerza. Oprócz niej posiadał on także zbroje paradne, ceremonialne i turniejowe, które były prawdziwymi dziełami sztuki.

Wzrost popularności ruchów rekonstrukcyjnych niesie za sobą zapotrzebowanie na elementy rycerskiego uzbrojenia. Wytwarzanie mieczy i zbroi na miarę to właśnie zadanie dla płatnerzy. Tworzą oni zbroje i inne elementy wyposażenia rycerskiego na podstawie zachowanych opisów, które znajdują w opracowaniach książkowych i w muzeach.

Do najdroższych i najpiękniejszych należą zbroje płytowe. To arcydzieła sztuki płatnerskiej – wykonywane ręcznie, wykuwane miesiącami, ozdabiane emalią, filigranami, srebrzone lub złoczone.

Do naszych czasów zachowało się niewiele oryginalnych zbroi rycerskich z okresu średniowiecza. Jedną z nich można podziwiać w Wallace Collection [czyt. łoles kolekszn], muzeum sztuki w Londynie. Jest to imponująca zbroja konna – będąca oznaką splendoru i siły średniowiecznego rycerza.

Zbroja

Znaczenie terminu *zbroja*:
«metalowe okrycie ochronne noszone przez wojowników i rycerzy podczas walki»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest zbroja według słownika. Wykonaj projekt dowolnego metalowego okrycia ochronnego lub jego części, np. hełmu – na płaszczyźnie, w przestrzeni lub w rzeczywistości wirtualnej. Możesz zainspirować się dekoracyjnymi zbrojami średniowiecznymi, historycznymi lub komputerowymi projektami 3D. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: blok techniczny A4, ołówek, czarne, srebrne i złote cienkopisy i flamastery.

Zaprojektuj zbroję dla bohatera lub bohaterki gry komputerowej o tematyce historycznej lub przygodowej. Przedstawione zbroje mogą służyć ci za inspirację. Wymyśl odpowiednie nakrycie głowy i zbroję, w której twój bohater będzie bezpieczny. Pamiętaj również o tym, że strój ten powinien mieć walory artystyczne – elementy dekoracyjne i harmonijną formę.

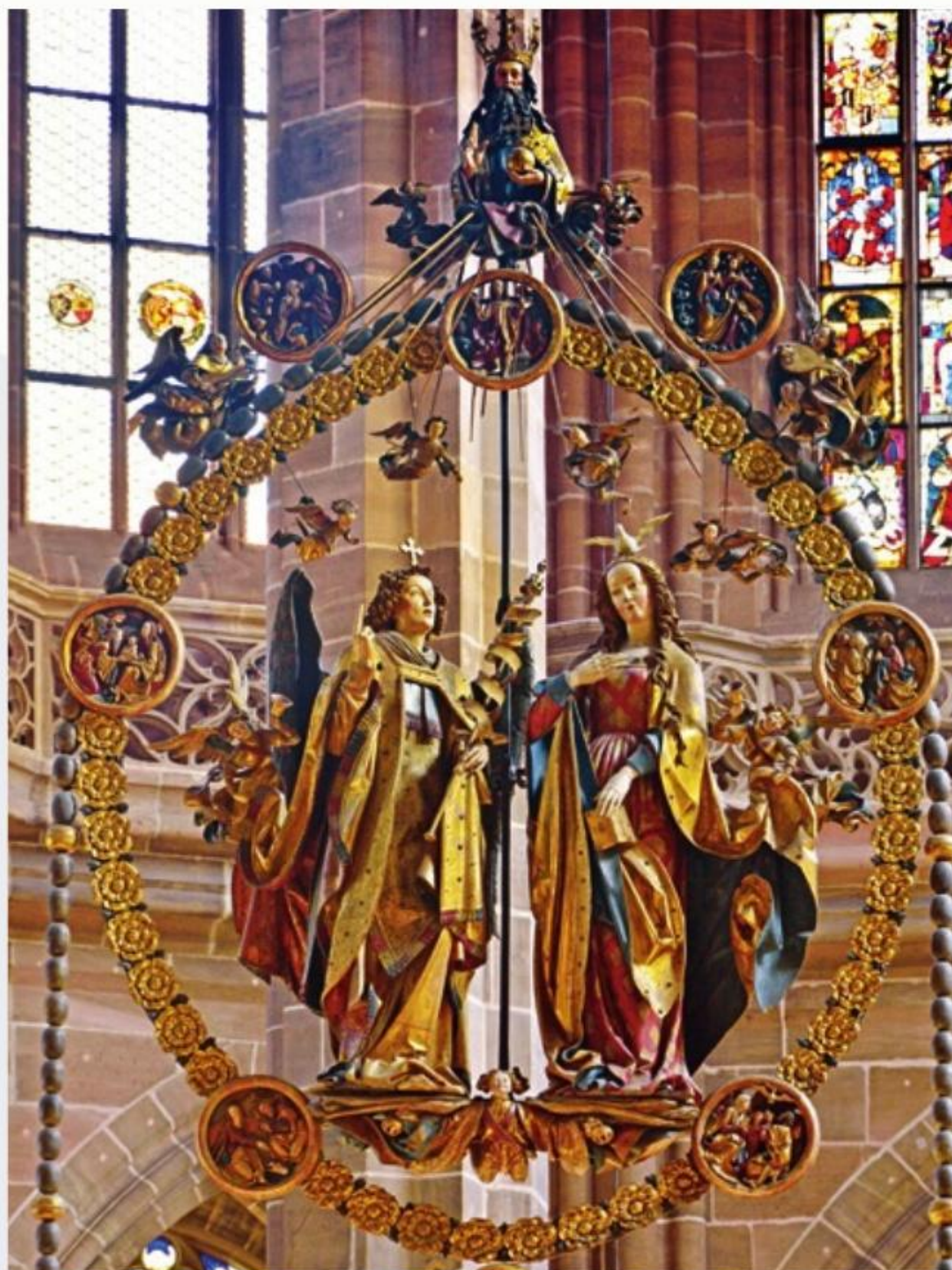

Wit Stwosz

Wit Stwosz, ołtarz Zaśnięcia
Najświętszej Maryi Panny,
1477–1489, kościół Mariacki
w Krakowie

Wit Stwosz był wybitnym niemieckim rzeźbiarzem, grafikiem i malarzem. Urodził się ok. 1447 roku, a w 1477 roku przybył do Krakowa w celu wykonania ołtarza głównego do kościoła Mariackiego. Przez następne 19 lat tworzył w Krakowie swoje najwybitniejsze dzieła w drewnie i w kamieniu. Najśłynniejszym dziełem rzeźbiarskim polskiego gotyku jest ołtarz jego dłuta w krakowskim kościele Mariackim. Artysta pracował nad nim przez 12 lat (1477–1489). Dzieło potężnych rozmiarów zostało wykonane w drewnie. Część centralna przedstawia zaśnięcie Marii, jego dwa skrzydła boczne składają się z 12 kwater wypełnionych płaskorzeźbami. Jest ono polichromowane, czyli pomalowane farbami.

Rzeźby Wita Stwosza odznaczają się ekspresją i dynamiką, postacie ludzkie, szczegóły wnętrza i krajobrazu przedstawione są bardzo realistycznie. Artysta pokazał emocje na twarzach rzeźbionych postaci. Ich uczucia wyraził także poprzez gesty rąk, ruch i dekoracyjnie skłębione szaty w obfitych draperiach.

**Wit Stwosz, Pozdrowienie
Anielskie, 1517-1518, kościół
św. Wawrzyńca w Norymberdze**

Nagrobek Kazimierza IV Jagiellończyka – jeden z ważniejszych przykładów późnogotyckiej rzeźby w Polsce, dzieło Wita Stwosza. Znajduje się przy południowo-zachodnim narożniku Kaplicy Świętokrzyskiej w katedrze na Wawelu w Krakowie.

Podsumowanie działu 2

1 Czy znasz te słowa?

absyda

prezbiterium

portal

sklepienia kolebkowe i krzyżowe

łuk ostry

bordiura

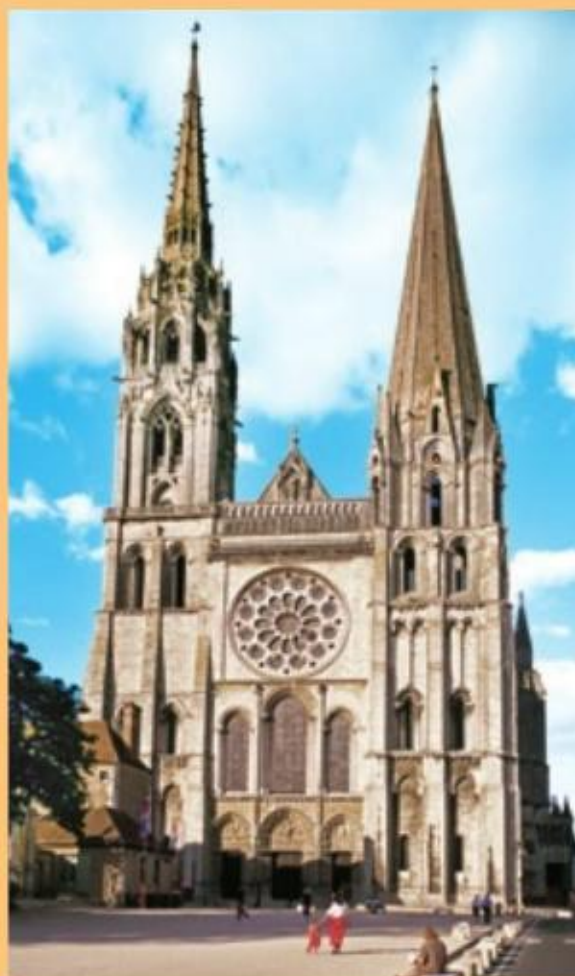
poliptyk

iluminacja

inicjał

zamek warowny

2 Na podstawie przedstawionych budowli rozpoznaj styl romański i styl gotycki w architekturze. Powiedz, czym charakteryzuje się każdy z nich.

3 Wyszukaj w podręczniku, rozpoznaj i nazwij zabytki przedstawione na fotografiach.

3. Style wielkich mistrzów

3.1 Idealne proporcje, rytm i symetria: architektura inspirowana formą budowli antycznych

Tempietto w Rzymie, 1502

Villa Rotonda w Vicenzy [czyt. wiczeny], 1582

Po epoce średniowiecza nadszedł nowy prąd kulturowy i styl w sztuce – **renesans** (XV i XVI wiek). Termin ten pochodzi od włoskiego słowa *rinascita* oznaczającego odrodzenie. Nazwa dotyczyła odrodzenia się ideałów i wartości kultury starożytnej, takich jak dążenie do piękna opartego na harmonii proporcji, czytelnej kompozycji i zgodnym z naturą przedstawianiu ciała ludzkiego. W okresie renesansu nastąpił postęp w rozwoju nauk matematycznych i przyrodniczych. Pozwoliło to artystom na studiowanie perspektywy zbieżnej oraz anatomii, proporcji, mechaniki ruchów ciała ludzkiego i wykorzystywanie tych obserwacji w sztuce.

W architekturze renesansu poszukiwano idealnych proporcji. Elementy i porządki architektoniczne, a także ornamentyka były wzorowane na budowlach starożytnych. Jednym z najciekawszych i typowych zabytków renesansu jest włoska świątynia zwana **Tempietto**. Jest to mała kolista kaplica ustawiona na cokole, otoczona kolumnami, nad którymi znajduje się fryz oraz balustrada. Trzon budowli jest rozdzielony **pilastrami** (płaskie filary wbudowane w płaszczyznę ściany), a całość wieńczy **kopuła** – charakterystyczny element architektury renesansu. Tempietto, zaprojektowane przez Donato Bramante, znajduje się na dziedzińcu klasztoru San Pietro in Montorio w Rzymie. Budowle tego typu, wznoszone na planie koła, nazywamy **rotundami**.

We Włoszech, w Vicenzy, odnajdziemy inny typowy przykład architektury renesansowej – Villę Rotondę. Okazały gmach projektu Andrei Palladia skupia w sobie charakterystyczne elementy budowli antycznych.

Wiele cennych zabytków architektury renesansu znajduje się również w Polsce. Styl ten dotarł do naszego kraju w początkach XVI wieku. Klasyczne formy renesansowe spotykamy przede wszystkim na **Wawelu w Krakowie**, gdzie pracowali włoscy artyści. Na uwagę zasługuje twórca **Bartolomeo Berrecci** [czyt. berecczi], którego dziełem jest kaplica Zygmuntowska. Dolna, zasadnicza część budowli, wzniesiona na planie centralnym, ma formę sześcianu. Nad nią znajduje się ośmioboczny, bogato dekorowany bęben, zwieńczony połączoną kopułą. Na szczycie kaplicy umieszczona jest tzw. **latarnia** – element wyniesiony ponad kopułę. Wnętrze budowli wypełniają rzeźby figuralne, ozdobne detale, ołtarz oraz rzeźbiarskie nagrobki Zygmunta I Starego, Zygmunta II Augusta i Anny Jagiellonki. Ozdobą zamku królewskiego na Wawelu jest również dziedziniec, który tworzą arkadowe **krużganki**.

Dziedziniec i krużganki wawelskie, XVI wiek

Kaplica Zygmuntowska na Wawelu, Kraków, XVI wiek

Wnętrze kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu, XVI wiek

Kamienice Krzysztofa i Mikołaja Przybyłów w Kazimierzu Dolnym, ok. 1615

Charakterystycznymi budowlami renesansu polskiego były m.in. zamki, kamienice, ratusze, arsenały i pałace. Klasycznym planem urbanistycznym szczyli się **Zamość** – założony u schyłku XVI wieku. To „miasto idealne” ma układ symetryczny, oparty na dwóch skrzyżowanych osiach. Centrum stanowi rynek z okazałym ratuszem i kamienicami, które są zwieńczone charakterystycznymi dla włoskiego renesansu grzebieniowymi **attykami**. Typ włoskiej kamienicy podcieniowej z attyką kryjącą dach odnajdziemy również w Kazimierzu Dolnym, gdzie stoją dwie kamienice Krzysztofa i Mikołaja Przybyłów. Całe fasady budynków pokrywa dekoracja plastyczna w postaci wizerunków patronów właścicieli, reliefów oraz bogatych ornamentów.

Ratusz w Zamościu, XVI/XVII wiek

1. Powiedz, w jakim kraju rozwinął się renesans i z jakiej sztuki czerpali wzorce twórcy tej epoki.
2. Opisz Tempietto, posługując się odpowiednimi nazwami poszczególnych elementów architektonicznych.

Attyka

Znaczenie terminu *attyka*:

«ażurowa ścianka wieńcząca elewację budynku, kryjąca niskie poddasze lub zastępująca dach»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym jest attyka według słownika. Wykonaj jej własny projekt na płaszczyźnie lub w przestrzeni. Możesz zainspirować się dekoracyjnymi attykami renesansowymi. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: papier kolorowy, niepotrzebne gazety i czasopisma, klej, nożyczki, flamastry.

Zaprojektuj nowoczesną attykę, inspirowaną tymi renesansowymi. Na dolnej krawędzi kartki narysuj dach budowli i zwieńcz go dekoracyjną ścianką. Pracę wykonaj w technice kolażu. Attyka powinna być oryginalna, barwna i rytmiczna.

3.2 Wielkie osobowości i ich sztuka

Włoską rzeźbę renesansową reprezentuje twórczość **Donatella** – właściwie Donato di Betto Bardi. Jednym z bardziej znanych dzieł artysty jest pomnik konny kondotiera Gattamelaty (żołnierza najemnego), znajdujący się w Padwie. Rzeźbiarz nawiązał do słynnego antycznego pomnika Marka Aureliusza (dzieła uważanego wówczas za podobiznę Konstantyna Wielkiego). Surowa i dostojna forma posągu przypomina monumentalne wizerunki cesarzy rzymskich. Donatello pracował nad swym dziełem przez sześć lat.

Donatello, posąg konny kondotiera Gattamelaty w Padwie, 1447

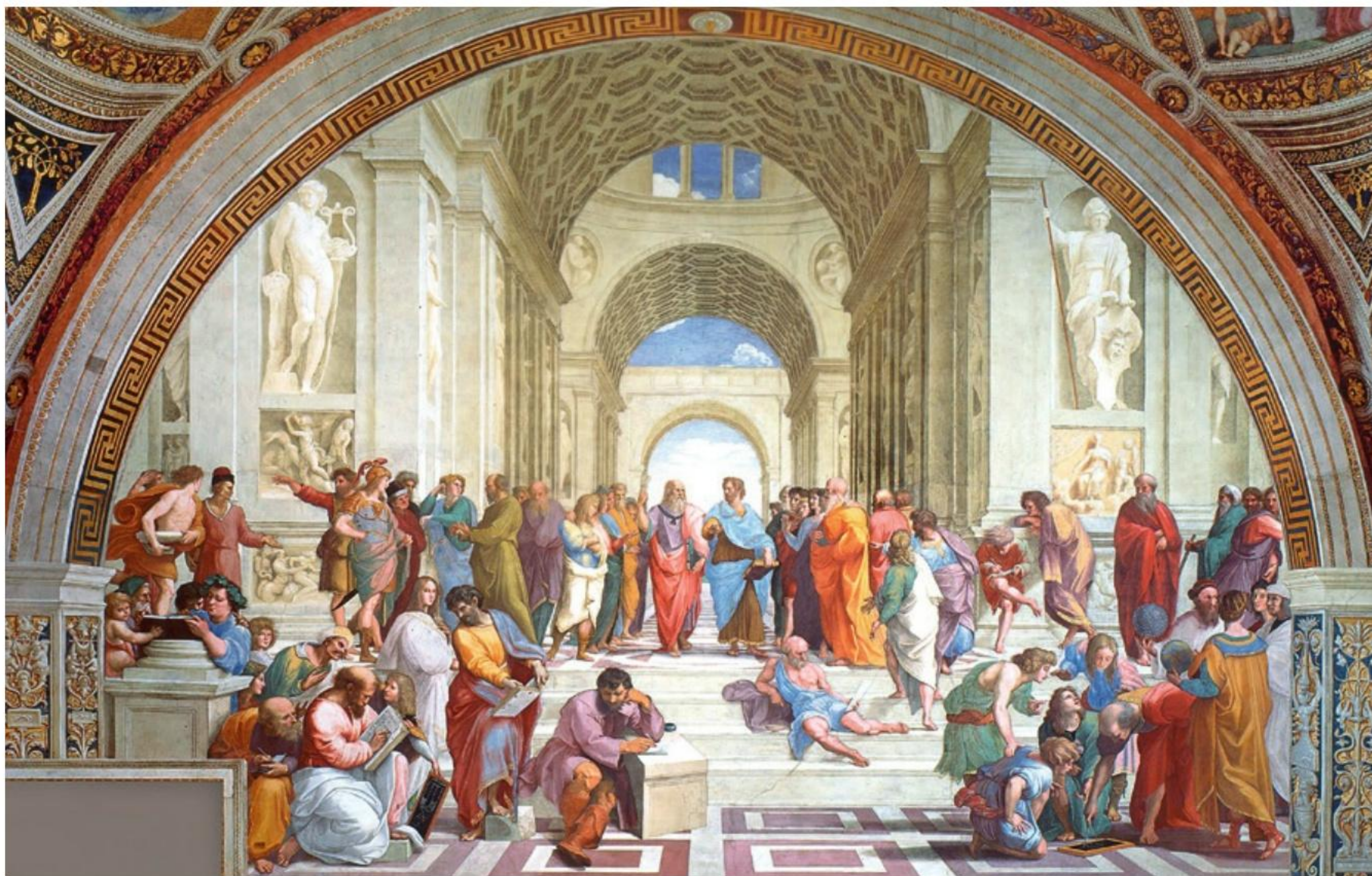

Michał Anioł, *Pieta*, Bazylika św. Piotra w Rzymie, 1498–1500

Michał Anioł – właściwie Michelangelo Buonarroti [czyt. michelandzelo błonaroti], był rzeźbiarzem i malarzem. Znasz już z podręcznika do klasy 5 jego rzeźbę przedstawiającą Dawida. Dzieła artysty charakteryzują się harmonią. Postacie ludzkie, które rzeźbił, są niezwykle proporcjonalne i nawiązują do antycznych wzorów przedstawiania człowieka.

Na rozwój renesansu w całej Europie, także w Polsce, miały ogromny wpływ wielkie osobowości świata sztuki, literatury i nauki. Wśród nich należy wymienić chyba najśłynniejszą postać odrodzenia – **Leonarda da Vinci**, który był malarzem i teoretykiem sztuki, architektem, świetnym znawcą ludzkiej anatomii, rzeźbiarzem, poetą i wynalazcą (patrz: Link do wiedzy).

Wśród wielkich artystów renesansu włoskiego niezwykle ważną postacią był również **Rafael** – właściwie Raffaello Santi – malarz i architekt. W Pałacu Watykańskim znajduje się malowidło, które zalicza się do najlepszych dzieł tego artysty. To *Szkoła ateńska* – monumentalna kompozycja przedstawiająca filozofów starożytnych i współczesnych malarzowi. W centrum widzimy postać Platona z uniesioną do góry dłońią i z twarzą Leonarda da Vinci. Obok niego Arystoteles prawą ręką wskazuje ziemię. O marmurowy blok wspiera się Heraklit z twarzą Michała Anioła. Artysta na tym obrazie namalował też samego siebie – to postać w czarnej czapce stojąca z prawej strony. Uwagę zwraca doskonała perspektywa, ściany ozdobione rzeźbami i płaskorzeźbami w stylu antycznym oraz ciekawie pokazana głębia błękitu nieba, która daje złudzenie nieskończoności.

Rafael Santi, *Szkoła ateńska*, 1509–1510

Michał Anioł, Święta Rodzina z małym św. Janem, ok. 1503–1507

Wspomniany już **Michał Anioł** w swoich dziełach malarskich wykorzystywał doskonałą znajomość anatomii i doświadczenie rzeźbiarskie. Postaciom przedstawianym na obrazach nadawał specyficzne, wymyślne pozy, które stały się cechą charakterystyczną jego sztuki. W 1508 roku papież Juliusz II powierzył artyście namalowanie fresków w Kaplicy Sykstyńskiej w Pałacu Watykańskim. W ciągu czterech lat na jej sklepieniu powstały malowidła ukazujące ludzi i Boga Wszechmogącego.

Sandro Botticelli [czyt. boticzelli] to artysta znany z precyzyjnego rysunku i stosowania na swych obrazach chłodnych i czystych barw. Nie przedstawiał postaci realistycznie i proporcjonalnie, jego obrazy pokazują raczej ich charakter. Był malarzem-poetą, doskonale oddawał na płótnie kobiece piękno i wdzięk, a jego dzieła cechuje dekoracyjność w wyrażaniu ruchu.

Sandro Botticelli, *Primavera* (Wiosna), 1482

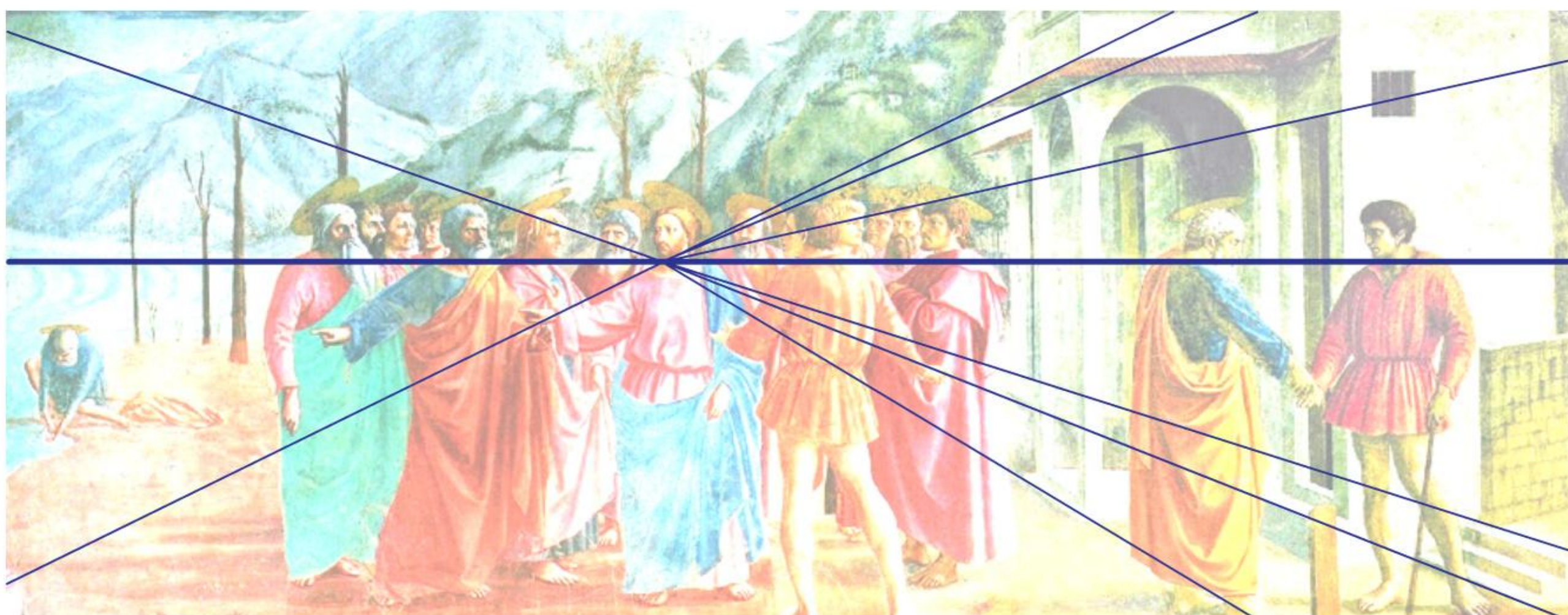
1. Popatrz na rzeźby renesansowe i rzeźby starożytne przedstawione w rozdziale pierwszym. Powiedz, jakie dostrzegasz podobieństwa.
2. Omów jedno z dzieł wybranego malarza renesansu włoskiego.

3.3 Perspektywa zbieżna

Perspektywa zbieżna, inaczej zwana linearną, to jeden z trudniejszych sposobów przedstawiania przestrzeni w plastyce. Renesansowi malarze wykorzystywali perspektywę zbieżną w celu stworzenia wrażenia głębi na obrazach. Z jej wykorzystaniem zostało namalowane dzieło **Masaccia** [czyt. masaczcia] *Grosz czynszowy*. Przy zastosowaniu tej perspektywy oko patrzącego podąża ku jednemu punktowi, w którym pozornie zbiegają się wszystkie linie na obrazie. W tym miejscu artysta umieścił Jezusa – najważniejszą postać tego dzieła.

Masaccio, *Grosz czynszowy*, 1425–1427

Schemat perspektywy zbieżnej na obrazie

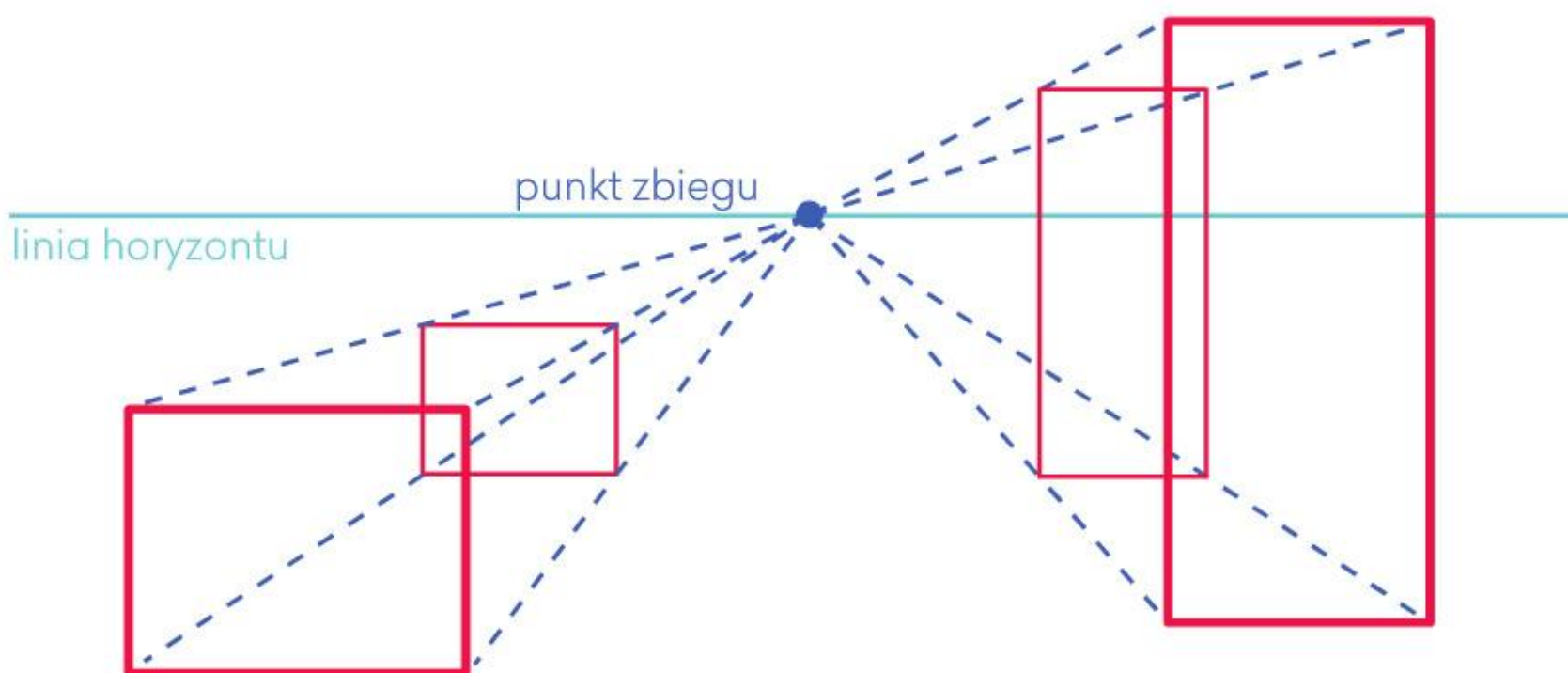
Podstawą dobrze wykreślonej perspektywy linearnej jest odpowiednie wyznaczenie linii horyzontu i takiego punktu na niej, w którym zbiegają się wszystkie linie biegnące od oka obserwatora.

Linia horyzontu – jest zaznaczana równolegle do podstawy i znajduje się dokładnie na wysokości oczu osoby patrzącej wprost przed siebie. Na horyzoncie znajduje się punkt zbiegu – w nim spotykają się wszystkie linie prostopadłe do linii horyzontu. Natomiast linie równoległe do horyzontu pozostają równoległe wobec siebie.

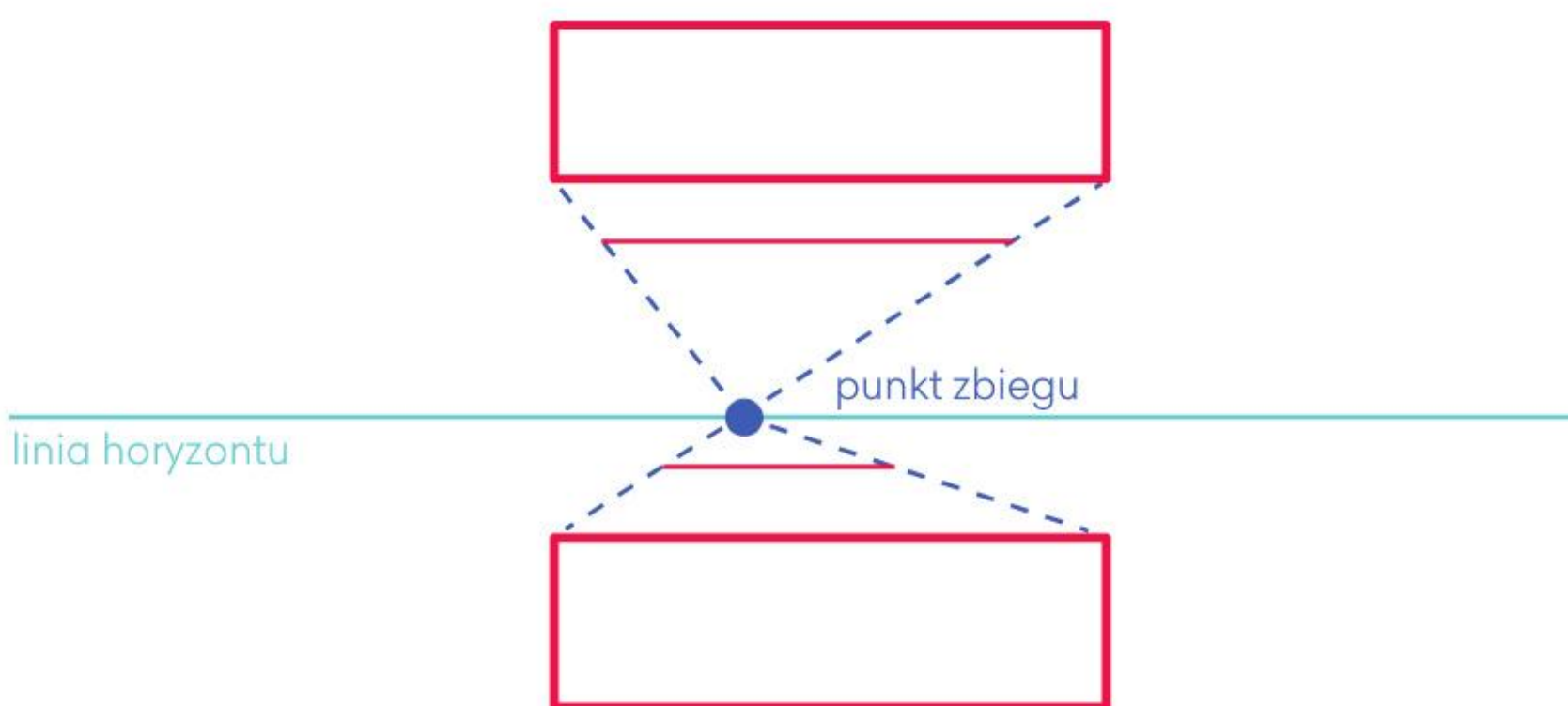
Wielkość spostrzeganych obiektów zmniejsza się pozornie wraz z ich oddaleniem od patrzącego, a zbliżaniem się do punktu zbiegu.

Zacznijmy od perspektywy czołowej i bocznej (rysunki poniżej). Przy ich zastosowaniu jedna ze ścian przedmiotu jest widoczna z przodu, natomiast pozostałe ściany pokazane są w zbiegu. Popatrz na bryły narysowane w różnym położeniu względem linii horyzontu. Należy pamiętać, że dla brył pokazanych w takiej perspektywie, np. sześcianu czy prostopadłościanu, umieszczamy na horyzoncie jeden punkt zbiegu.

Perspektywa
zbieżna boczna

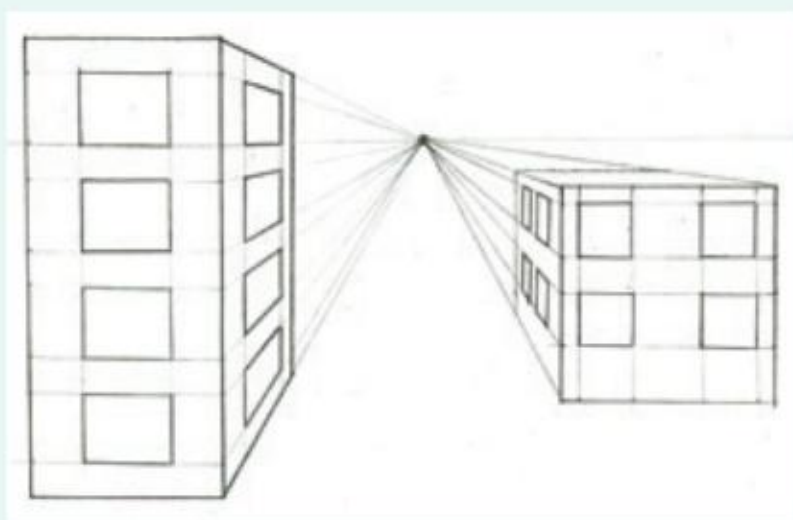
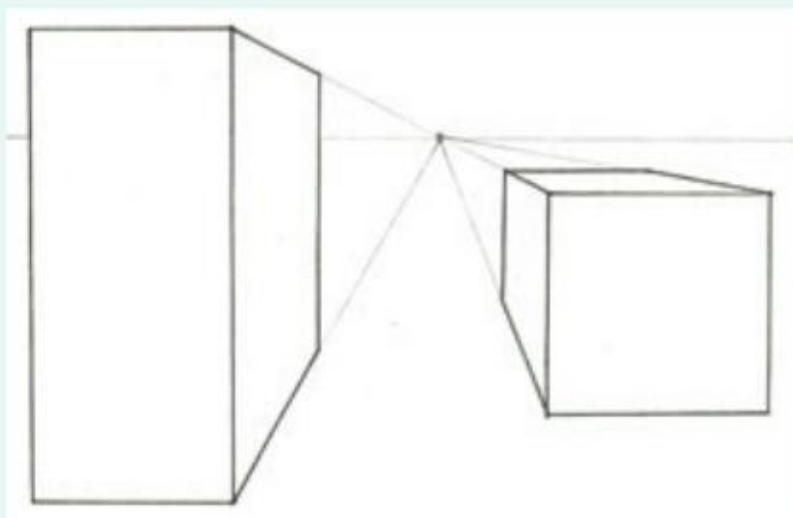
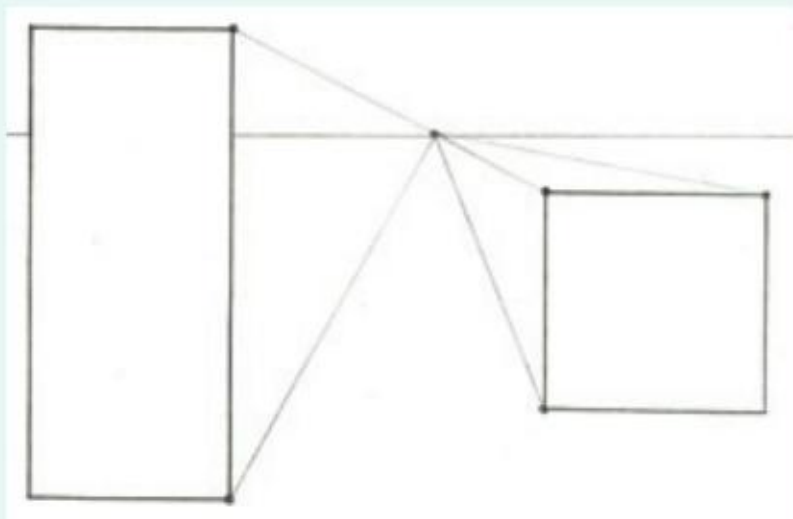
Perspektywa
zbieżna czołowa

Kiedy linia horyzontu i punkt zbiegu są umieszczone nisko, wówczas bryły przedstawione na obrazie wydają się znajdować ponad obserwatorem – taki rodzaj perspektywy linearnej nazywamy **zabia**.

Kiedy linia horyzontu i punkt zbiegu umieszczone są wysoko, to obserwator wydaje się górować nad bryłami. Mówimy wtedy o perspektywie **z lotu ptaka**.

Mój dom, moje miasto

Wykonaj rysunek na wybrany temat: *Moje miasto* lub *Miasto przyszłości*. Wykorzystaj zasady perspektywy zbieżnej. Najpierw narysuj linię horyzontu, później zaznacz punkt zbiegu i narysuj ściany brył (prostokąty, kwadraty, trójkąty itp.). Powinny one być równoległe do linii horyzontu. Następnie połącz zaznaczone kropkami rogi narysowanych ścian z punktem zbiegu za pomocą prostych linii pomocniczych. Linie pomocnicze pomogą ci na następnym etapie rysowania – podczas wyznaczania kształtu bryły za pomocą linii równoległych do właściwych odcinków budujących niezdeformowaną ścianę bryły. Kolejny rysunek i jego dokładna obserwacja pokaże ci, jak narysować okna w perspektywie zbieżnej. Opierając się na tych zasadach, narysuj inne budynki. Do wykonania pracy potrzebne ci będą ołówek, linijka, gumka do ścierania. Dodaj kolor (kredkami lub flamastrami) i elementy, które podpowie ci wyobraźnia.

Zadanie

Zaprojektuj nowoczesny dom jednorodzinny zbudowany z brył geometrycznych, stosując zasady perspektywy zbieżnej. Projekt wykonaj ołówkiem, a następnie farbami i kredkami, kontury zaznacz czarnym cienkopisem. Pamiętaj o otoczeniu domu – zaprojektuj układ trawników, krzewów i ogrodu.

Ciekawe!

Gargulce na wieży katedry Notre Dame w Paryżu, XII–XIV wiek

Gargulec (łac. *gargulio* 'gardło') to dekoracyjne zakończenie rynny dachowej, wystające poza lico muru, które służy do odprowadzania wody deszczowej. Gargulce i maszkarony zwykle umieszczano na zewnętrznych łukach i dachach świątyń: ostrzegały przed złem i jednocześnie przed nim chroniły. Początkowo wykonywano je z kamienia, później – z blachy. W czasach gotyku we Francji przybierały fantazyjne formy: twarze ludzkich, paszczy zwierzęcych, fantastycznych stworów. Najpiękniejsze z nich dekorują katedrę Notre Dame w Paryżu. Z Francji rozpowszechniły się na całą Europę.

Więcej na temat

Stylowe elementy dekoracyjne

Dekoracyjne maszkarony na attyce krakowskich Sukiennic

Maszkaron to motyw dekoracyjny w formie stylizowanej głowy ludzkiej lub na pół zwierzęcej, o zdeformowanych rysach i najczęściej fantastycznej fryzurze. Stosowany był często w rzeźbie architektonicznej – na zwornikach lub głowicach kolumn budowli w stylu gotyckim, renesansowym i barokowym. Maszkarony można też zobaczyć na fontannach, gdzie zwykle stanowią ujście wody.

W Polsce najbardziej znane są maszkarony dekorujące krakowskie **Sukiennice**. Terminem tym dawniej określano budynki handlowe umieszczane na środku rynków w europejskich miastach. Najczęściej znajdowały się w nich kramy z suknom. Tego typu budowla znajduje się również na Rynku Głównym w Krakowie. Po pożarze w połowie XVI wieku krakowskie Sukiennice zostały odbudowane i wykończone w stylu renesansowym przez włoskiego rzeźbiarza Jana Marię Padovano. Do budowli dodano attykę z maszkaronami, a także ganki ze schodami od strony południowej i północnej. Dzięki temu Sukiennice stały się nie tylko halą targową spełniającą ważne funkcje, ale obok ratusza, najbardziej reprezentacyjną budowlą miejską.

Maszkaron

Znaczenia terminów *maszkaron* i *gargulec*:

maszkaron

«motyw dekoracyjny w postaci głowy ludzkiej lub zwierzęcej o nienaturalnych rysach»

gargulec (rzygacz)

«ozdobne zakończenie rynny, najczęściej w kształcie paszczy zwierzęcej lub smoczej»

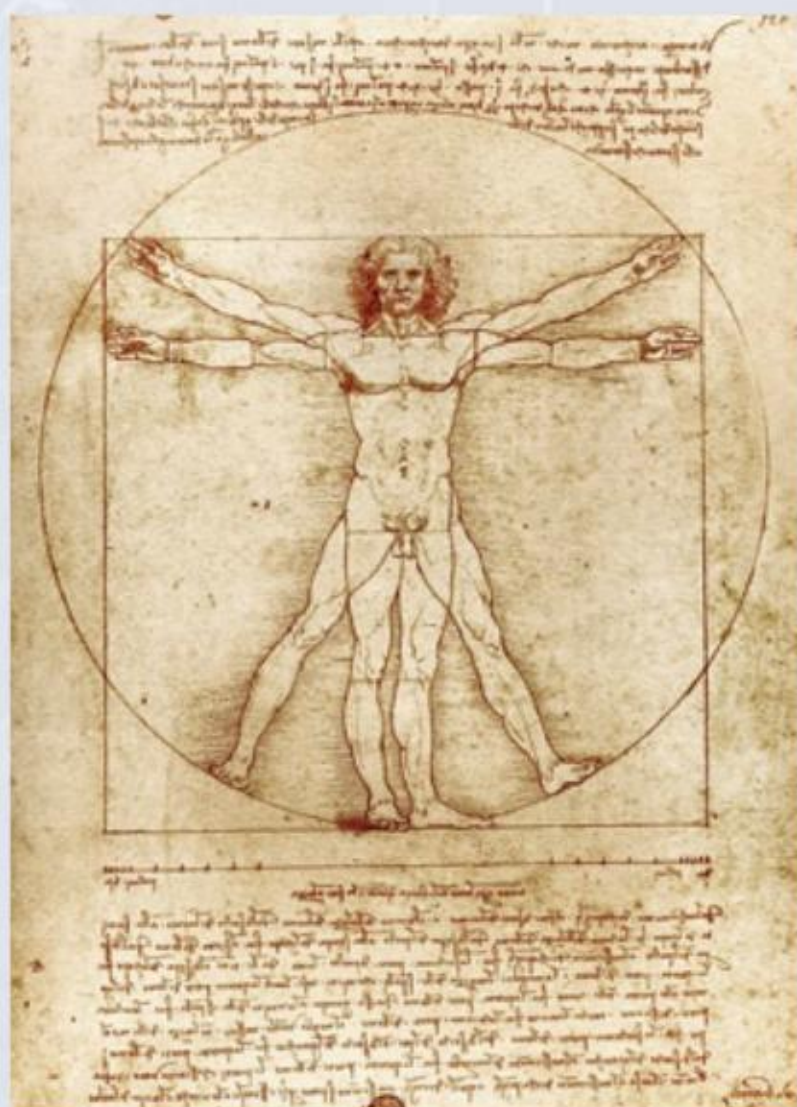
1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i przeczytaj, czym są maszkaron i gargulec. Wykonaj wybrany motyw dekoracyjny – maszkarona lub gargulca na płaszczyźnie lub w przestrzeni. Zaproponuj technikę i formę pracy.

2. Nasza propozycja
Przygotuj: tekturę, kolorową plastelinę, narzędzia do rzeźbienia

Postaraj się określić, jakie emocje wyrażają widoczne na fotografiach dekoracyjne oblicza maszkaronów i gargulców. Wykonaj na tekturze projekt fantastycznej maski w formie płaskorzeźby. Postaraj się, aby miała ona wymiary ludzkiej twarzy (choć nie musi być wizerunkiem człowieka), była kolorowa i wyrażała jakieś określone emocje, np. złość, gniew, smutek, strach, radość, życzliwość, zdziwienie, odrazę, żal.

Leonardo da Vinci

Leonardo da Vinci,
Człowiek witruwiański, ok. 1490

Leonardo da Vinci urodził się w 1452 roku w Włoszech i tam tworzył swoje największe dzieła. Pod koniec życia przeniósł się do Francji, gdzie zmarł w 1519 roku. Ten wybitny i wszechstronny malarz, architekt, inżynier, uczonek i myśliciel jest uznawany za najwybitniejszego twórcę swej epoki – wzorzec prawdziwego człowieka renesansu. Malował obrazy i freski religijne, portrety o harmonijnej kompozycji i proporcjach, łagodnym światłocieniu. Jako malarza interesowały go przede wszystkim: naturalny wygląd rzeczy, ruch, ekspresja, światłocień, perspektywa linearna, barwna i powietrzna. W Muzeum Narodowym w Krakowie można obejrzeć portret Damy z grono-stajem, jedyne dzieło Leonarda da Vinci znajdujące się w Polsce. Artysta napisał także dzieło teoretyczne o sztuce – Traktat o malarstwie.

Zajmował się również m.in. prądami wodnymi, badał lot ptaków, anatomię, zapoczątkował rozwiązywanie prostych zagadnień statystycznych. Pozostawił szkice, nieznane do lat osiemdziesiątych XIX wieku, rozmaitych mechanizmów, maszyn latających, łodzi podwodnych, dźwigów. Był zafascynowany maszynami i sposobem ich działania. Badał wszystkie możliwe urządzenia swoich czasów, a także projektował i konstruował nowe. Jego pomysły, np. helikopter, pistolet maszynowy, a nawet czołg, wyprzedzały swoje czasy.

Studium kości ręki

Studium prądów wodnych

Projekt helikoptera

Leonardo da Vinci,
Mona Lisa, 1503–1506

Leonardo da Vinci,
Dama z gronostajem, 1488–1490

Leonardo da Vinci,
Ostatnia wieczerza, 1495–1498

Podsumowanie działu 3

1 Czy znasz te słowa?

pilastry

rotunda

latarnia

krużganki

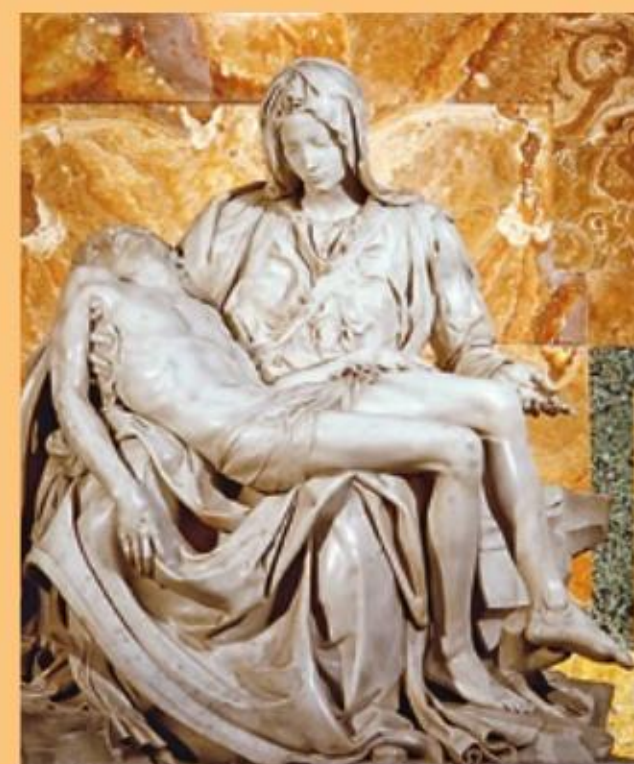
attyka

perspektywa zbieżna

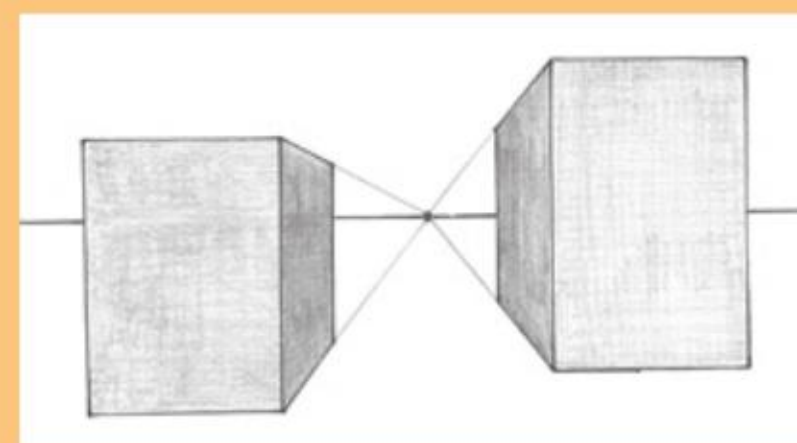
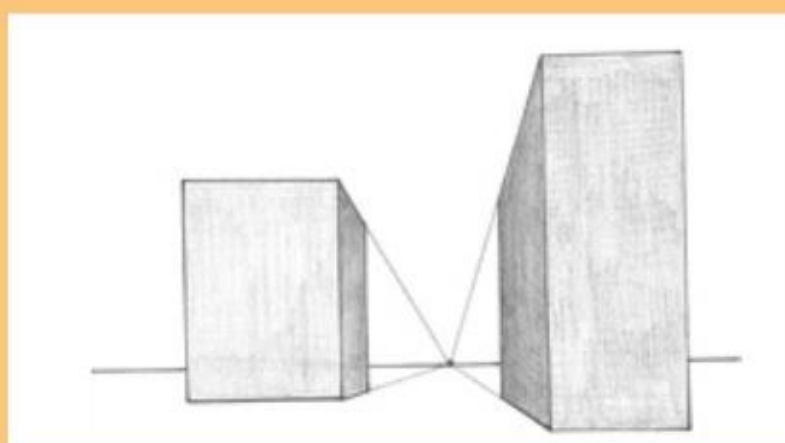
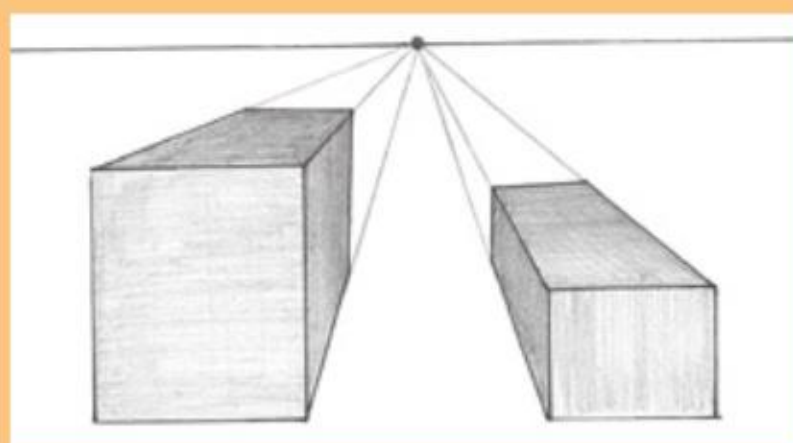
2 Wymień cechy budowli renesansowych na podstawie wyglądu przedstawionych zabytków. Przypomnij sobie nazwy tych budowli i powiedz, gdzie się znajdują.

3 Wyszukaj w podręczniku, rozpoznaj i nazwij zabytki oraz dzieła sztuki przedstawione na fotografiach.

4 Przyjrzyj się rysunkom, rozpoznaj i nazwij rodzaje perspektywy.

4. Przepych i umiar

4.1 Barokowy przepych i klasyczny ład: budowle i ogrody

W architekturze baroku najbardziej charakterystycznymi elementami były dekoracyjność i przepych form, monumentalność, dynamika i nieregularność kształtu oraz powiązanie budowli z jej otoczeniem. Wzorem dla kościołów barokowych stała się świątynia **Il Gesù** [czyt. il dżezu] w Rzymie, której plan, wnętrze, a także fasada zapowiadały nadejście nowego stylu. Wzbogacone i zwielokrotnione elementy architektury ożywiały konstrukcję, współgrając z dynamiczną rzeźbą i głębią malowideł. Znane formy architektoniczne, jak np. kolumny czy tympanony, pełniły przede wszystkim funkcję dekoracyjną, czyniąc z budowli godne podziwu dzieło sztuki. Oprócz okazałych świątyń w baroku powstawały imponujące pałace i rezydencje z rozbudowanymi oknami i schodami, prowadzącymi często do rozległych ogrodów. Harmonię zieleni z reprezentacyjną bryłą pałacu doskonale widać na przykładzie królewskiego zespołu parkowego w Wersalu pod Paryżem. Doskonałym przykładem architektury barokowej w Polsce jest rezydencja króla Jana III Sobieskiego w Wilanowie.

Zobacz panoramę wnętrza kościoła Il Gesù w Rzymie: <http://panoramy.zbooy.pl/360/show.html?max=1&p=rzym-kosciol-il-gesu-lustro&lang=e>

Porównaj fasadę kościoła Il Gesù w Rzymie i wzorowaną na niej fasadę kościoła świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie. Wymień podobieństwa i różnice widoczne między nimi.

Kościół Il Gesù
w Rzymie,
1568–1584

Kościół
świętych
Apostołów
Piotra i Pawła
w Krakowie,
1597–1635

Najważniejszą zasadą przyświecającą architektom, rzeźbiarzom i malarzom **klasycyzmu** było odniesienie się do elementów sztuki antycznej Grecji i Rzymu. Wiele zabytków architektury klasycyzmu znajduje się w stolicy Francji – Paryżu. Nawiązują one do antycznych świątyń, łuków triumfalnych, kolumnad, kopuł i tympanonów. Jednym z bardziej znanych przykładów jest Łuk Triumfalny w Paryżu, wzorowany na tego typu budowlach starożytnych.

Klasycyzm w Polsce wiąże się z panowaniem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, oddanego mecenasa sztuki. Okazały gmach Teatru Wielkiego oraz pałac Na Wodzie w Łazienkach to wybitne dzieła architektury tego okresu znajdujące się w Warszawie. Fasada Teatru Wielkiego przyciąga wspaniałym portykiem złożonym z kolumnady, gzymsów i tympanonu. Wieńczy go okazała rzeźba *Kwadryga Apollina*, nawiązująca do starożytnych rydwanów z czwórką koni.

Łuk Triumfalny w Paryżu, 1806–1836

Teatr Wielki – Opera Narodowa w Warszawie, 1825–1833

1. Porównaj cechy sztuki baroku i klasycyzmu. Wymień najważniejsze różnice między tymi dwoma stylami.
2. Podaj kilka przykładów budowli barokowych i klasycystycznych. Omów jedną z nich.
3. Jakie elementy architektury antycznej stosowano w budowlach klasycyzmu? Wymień kilka z nich.

Inspiracje sztuką baroku. Ogrody

Pierre Patel, *Pałac w Wersalu*, 1668. Widok pałacu i ogrodów Wersalu ok. 350 lat temu

Ogrody Wersalu. Widok współczesny

W okresie baroku we Francji narodził się nowy typ ogrodu – nazywany barokowym lub francuskim. Najważniejszym elementem przestrzeni ogrodowej był pałac, a ogród był z nim powiązany i musiał do niego pasować. Początkowo niewielkie ogrody barokowe rozwinęły się w rozległe układy obejmujące aleje dojazdowe, dziedzińce, pałac, a za pałacem – salon ogrodowy z ozdobnym parterem, alejami, gabinetami ogrodowymi oraz boskietami z salami ogrodowymi wewnątrz.

Parterem ogrodowym nazywamy ułożony według określonego wzoru dywan roślinny w kształcie przypominającym prostokąt. Tworzące go trawy, kwiaty lub rośliny ozdobne są posadzone tak, aby tworzyły dekoracyjny wzór. Partery stanowiły

Zespół pałacowo-parkowy w Wilanowie. Widok z lotu ptaka

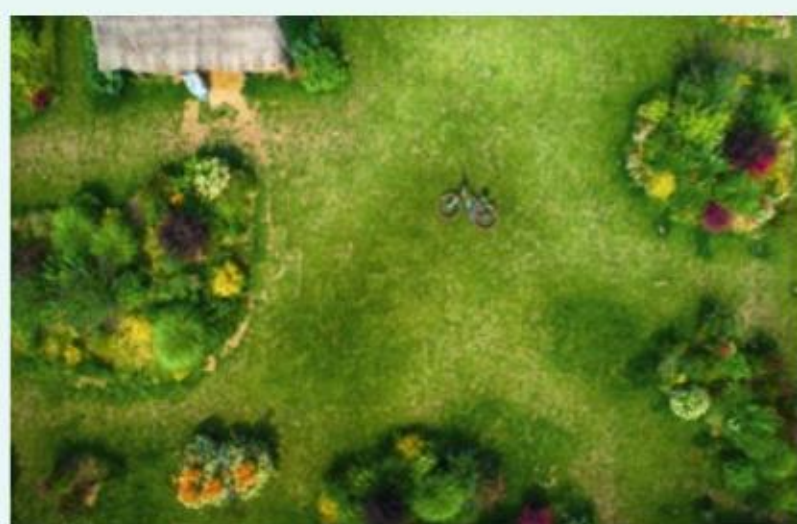
najniższą część ogrodu i znajdowały się najbliżej pałacu.

Ta część ogrodu była podzielona ścieżkami na wiele odrębnych parterów. Różniły się one między sobą porastającą je roślinnością – o odmiennym kolorze kwiatów, liści i podłoża oraz zróżnicowanej wysokości. Dalej od nich położone były **gabinety** i **boskiety**. Wyższe krzewy i formowane drzewa tworzyły gabinety, natomiast swobodnie rosnące drzewa – boskiety. W ogrodach barokowych były też umieszczane liczne fontanny, kaskady i rzeźby ogrodowe. Jednym z najpiękniejszych zespołów pałacowo-ogrodowych w Europie jest Wersal we Francji, a w Polsce – Wilanów. Pałac i ogród tworzą wykwintną kompozycję ukazującą przemyślany porządek oraz dbałość o detale.

Dekoracje rzeźbiarskie i fontanna w ogrodach Wersalu

Aranżacje kwiatowe

Przygotuj własny projekt ogrodu widzianego z góry lub z innego, wybranego przez siebie, punktu widzenia. Przyjrzyj się przedstawionym na zdjęciach ogrodom barokowym oraz współczesnym aranżacjom ogrodowym. Zauważ, jak można dobrać gatunki i kolory kwiatów, jak przyszyżone są żywopłoty, jaki jest układ roślin w ogrodach. Pracę wykonaj w technice kolażu – wycinaj z odpowiednio dobranych pod względem kolorystycznym papierów zaprojektowane przez siebie formy i układaj je na brystolu. Niektóre kwiaty możesz dorysować lub domalować farbami. Wykonaj dowolną kompozycję, ale taką, którą będą charakteryzować równowaga i harmonia. Pracę możesz wykonać na zielonym brystolu formatu A3, potrzebne będą też klej, nożyczki, papier – kolorowy i gazetowy – w różnych odcieniach zieleni, papier – dekoracyjny i gazetowy – z motywami kwiatów i innych roślin.

Zadanie

Zaprojektuj na ciemnym (np. czarnym, granatowym lub ciemnozielonym) brystolu tkaninę dekoracyjną z motywem kwiatów ogrodowych. Użyj farb akwarelowych. Wykonaj kompozycję rytmiczną, stosując zasadę *horror vacui* (łac. 'lęk przed pustką'), czyli staraj się wypełnić wzorami całą powierzchnię kartki, prawie nie zostawiając pustego tła.

4.2 Dzieła pełne kontrastów i dzieła harmonijne

Światłocień i kolorystyka w obrazach baroku i rokoka

Malarstwo barokowe odznacza się dynamizmem kompozycji i form, wydobywanym przez światłocień. W przeciwieństwie do statycznych dzieł renesansowych, w których liczyły się głównie rysunek i proporcja, w baroku przede wszystkim zwraca uwagę bogactwo kolorystyczne oraz gra światła. Malarze skierowali swe zainteresowania w stronę natury i realistycznego odtwarzania świata.

Prekursorami byli artyści włoscy, wśród których wyróżnia się twórczość **Michelangelo Merisi** znanego jako **Caravaggio** [czyt. karawadździo] (1571–1610), odrzucającego idealizację oraz naśladownictwo antyku. Działanie artystyczne podpierał obserwacją natury oraz egzystencji człowieka, dzięki czemu spod jego pędzla wyszły dzieła charakteryzujące się niezwykłym dramatyzmem. W latach 1602–1603 powstał obraz *Złożenie do grobu* – uchodzący za jedno z najlepszych płócien mistrza. Jego formę i nastrój kształtuje światło wydobywające się z ciemnego tła. Każda z umieszczonych na obrazie postaci w inny sposób żegna się z Chrystusem.

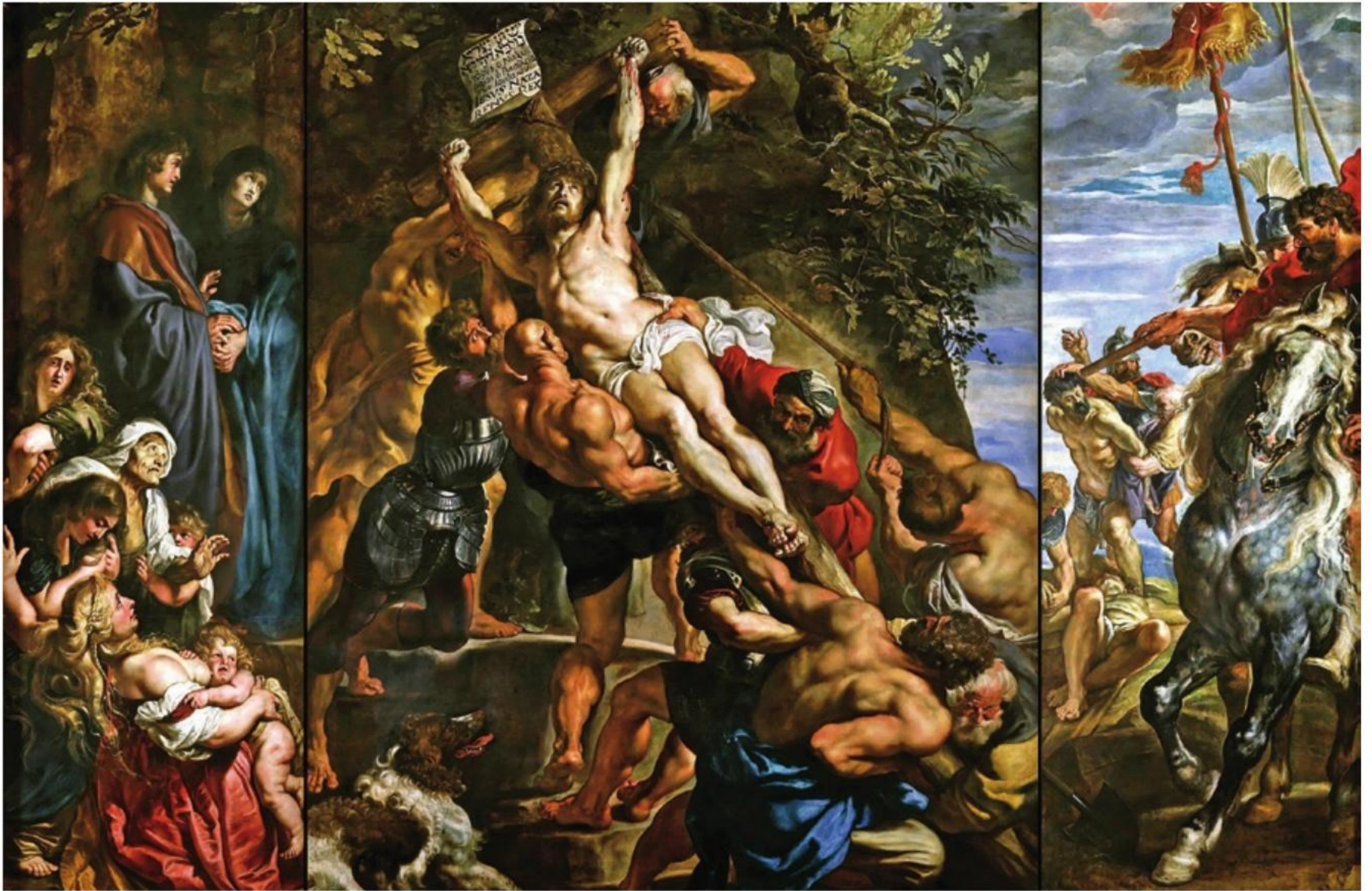
W malarstwie baroku na pierwszy plan wysuwają się dwaj sławni artyści: **Peter Paul Rubens** i **Rembrandt van Rijn**. Obrazy barokowe charakteryzuje bogata paleta barw, światłocień i iluzja, czyli sposób przedstawienia złudzenia przestrzeni. W sztuce Rembrandta zwraca uwagę przede wszystkim wzmocniony światłocień nadający dziełom specyficzny nastrój. Obrazy Rubensa tchną dynamiką, gwałtownością oraz intensywnością barw.

Caravaggio, *Złożenie do grobu*, 1602–1603

Rembrandt van Rijn, *Wymarsz strzelców*, 1639

Peter Paul Rubens, tryptyk *Podniesienie krzyża*, 1611

Rokoko to nurt stylistyczny w sztuce uważany czasem za końcową fazę baroku. Styl rokokowy najsilniej rozwinął się we Francji i był związany głównie z życiem dworskim. Sprzyjał on malarstwu dekoracyjnemu i ściennemu. Obrazy w tym stylu odznaczają się zmysłowością, wdziękiem i lekkością. Mają delikatny koloryt, często formą przypominają szkice. Płótna charakterystyczne dla rokoka wyszły spod pędzla **Jeana-Honoré Fragonarda** [czyt. żana onore fragonara] (1732–1806). Ten francuski malarz, rysownik i grafik działał w kręgach dworskich. *Huśtawka*, przedstawiająca scenę osadzoną wśród bujnej roślinności, uchodzi za kompozycję zmysłową i delikatną.

Jean-Honoré Fragonard, *Huśtawka*, 1738

Opowiadanie

Pojęcia i znaczenia terminu *opowiadanie*:

1. «to, co jest opowiadane»
2. «niewielki utwór pisany prozą, ograniczony zwykle do jednego wątku fabularnego»

Autor nieznany, *Bitwa pod Lepanto*, XVI wiek

El Greco, *Widok Toledo*, 1597–1610

Jan Vermeer van Delft, *Geograf*, 1669

Autor nieznany, *Pańie Cholmondeley*, ok. 1600–1610

Diego Velázquez, *Panny dworskie (Las Meninas)*, 1656

1. Przyjrzyj się przedstawionym obrazom, wybierz jeden z nich i napisz na jego podstawie opowiadanie. Dowiedz się jak najwięcej o wybranym obrazie i o tym, co przedstawia. Wykorzystaj tę wiedzę jako inspirację do swojej opowieści.

Malarstwo klasycyzmu charakteryzuje dążenie do uporządkowania formy poszczególnych elementów obrazu, stosowanie klasycznych proporcji i mniej intensywnej barwy niż w kompozycjach malarzy baroku. Tematyka dzieł mistrzów klasycyzmu obejmowała ujęcia portretowe, sceny nawiązujące do czasów starożytnych i mitologii. Jeden z najbardziej znanych przedstawicieli malarstwa klasycyzmu to **Jacques-Louis David** [czyt. żak lui dawid].

Jacques-Louis David, *Przysięga Horacjuszy*, 1784

W Polsce malował **Bernardo Bellotto**, zwany **Canaletto** [czyt. kanaletto] – malarz widoków wielu miast europejskich, w tym Warszawy. Jego dzieła odznaczają się doskonałym rysunkiem architektury utrwalanej z zachowaniem zasad renesansowej perspektywy.

Włoch **Marcello Bacciarelli** [czyt. baczcziareli] (1731–1818), nadworny malarz króla Stanisława Augusta, otrzymał polski tytuł szlachecki za obraz ukazujący splendor króla i jego władzę – *Stanisław August w stroju koronacyjnym*.

Marcello Bacciarelli, *Stanisław August w stroju koronacyjnym*, ok. 1768–1771

Canaletto, *Krakowskie Przedmieście w stronę placu Zamkowego* (fragment), 1774

4.3 Dynamiczne rzeźby barokowe i statyczne rzeźby klasycystyczne

Rzeźbę barokową cechowała dynamika kompozycji, kontrast światła i cienia, bogata faktura i wyrazistość. W dekoracjach architektonicznych spotykamy skrzycone kolumny ozdobione płaskorzeźbą, wyszukane obramowania okien i drzwi. Przykładem rzeźby figuralnej, przepełnionej siłą wyrazu plastycznego, grą uczuć, napięciem i dramatyzmem, jest *Ekstaza Świętej Teresy* **Giovanniego Lorenzo** (Gianlorenzo) [czyt. dziowanniego lorencio (dzianlorenco)] **Berniego**. Ciała postaci są pokazane w ruchu, który potęgują wyrzeźbione splecione i pełne dynamiki szaty (patrz: [Link do wiedzy](#)).

Rzeźba klasycyzmu, podobnie jak architektura, swoją formą odnosi się do klasycznych dzieł rzeźbiarzy antyku. Bryły są statyczne, postacie dostojnie górują na cokołach, mają doskonałe proporcje. Jedną z takich okazałych rzeźb jest znajdujący się w Warszawie pomnik księcia Józefa Poniatowskiego – dłuta duńskiego artysty **Bertela Thorwaldsena** [czyt. torwaldsena]. Dzieło nawiązuje do rzymskiego pomnika konnego cesarza Marka Aureliusza. To właśnie piękno sztuki antycznej stanowiło przykład wartości estetyki klasycyzmu, było szlachetnym i doskonałym wzorcem.

Franz Joseph Feuchtmayer [czyt. franc jozef foichtmajel], *Cherubini*, ok. 1737 – dekoracja barokowa w bazylice Ottobeuren, Niemcy

Porównaj pomnik księcia Józefa Poniatowskiego w Warszawie i posąg konny cesarza Marka Aureliusza w Rzymie (s. 13). Wymień różnice między nimi.

Pomnik księcia Józefa Poniatowskiego w Warszawie, 1832

Ciekawe!

Fryzura la Belle Poule zwana „fryzurą tryumfu wolności”

Monsieur Léonard [czyt. mesje leonar] był ulubionym fryzjerem królowej Marii Antoniny. Założył w Paryżu pierwszą szkołę fryzjerską. Na konstrukcjach wykonanych z gazy tworzył kompozycje przedstawiające ogrody kwiatowe, znaki zodiaku, kosze z owocami. Na cześć zwycięstwa okrętu francuskiego Belle Poule [czyt. bel pul] wykonał fryzurę o tej nazwie – Maria Antonina założyła perukę zwieńczoną statkiem.

Fryzura tego typu była bardzo uciążliwa, jej układanie zmuszało fryzjera do wchodzenia na drabinę. Dama spała w pozycji półsiedzącej i nie czesała włosów w czasie między wizytami fryzjera. Francuskie wzory naśladowano w prawie całej Europie.

Więcej na temat

Rokokowe fryzury

Lécuyer [czyt. antuan lekaje],
Portret królowej Francji Marii Antoniny, 1775

Fryzjerstwo to rzemiosło dotyczące strzyżenia włosów, ich pielęgnacji, układania, farbowania, mycia. Towarzyszy człowiekowi od prehistorii i jest ściśle związane z modą. Fryzjerzy często są uznawani za artystów, bo ich dzieła – choć przemijające – zachwycają formą, fakturą, kolorem. Jedne z najciekawszych fryzur, które uznać można za swego rodzaju dzieła sztuki, powstawały w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XVIII wieku. Uczesanie stało się wówczas najważniejszym elementem damskiego wyglądu w kręgach dworskich we Francji. Przyczyniła się do tego w dużej mierze królowa Maria Antonina i jej nadworni fryzjerzy. Królowa, a w ślad za nią arystokratyczne damy, zaczęły nosić na głowach niebotycznych rozmiarów budowle, konstruowane na sztywnych podkładkach i drucianych stelażach, nazwane pufami (fr. *'pouf'*). Fryzura mogła wyrażać nastrój damy, jej uczucia i pragnienia, upodobania kulturalne i polityczne, wreszcie – nawiązywać do aktualnych wydarzeń. Z pomocą zwojów gazy i tiulu, piór, klejnotów, sztucznych kwiatów i owoców, miniaturek ludzi i przedmiotów tworzone we włosach bądź na okrywającym je ogromnym kapeluszu literacką kompozycję.

Fryzura

Znaczenie terminu *fryzura*:

«efekt uczesania, ułożenia lub ścięcia włosów w charakterystyczny sposób»

1. Przyjrzyj się przedstawionym fotografiom. Każda z nich ukazuje fryzurę związaną z określonym motywem, np. kwiatami, makaronem, ananasem. Zaprojektuj fryzurę opartą na wybranym przez siebie motywie. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Przygotuj: fotograficzny portret formatu A5 własnej twarzy z zaczesanymi do tyłu włosami – w formie 3 lub 4 czarno-białych odbitek kserograficznych, kartkę z bloku technicznego formatu A3, ołówek, do wyboru: cienkopisy i flamastry lub farby i cienki pędzel, lub: papier kolorowy, klej, nożyczki.

Wytnij z odbitek swoją twarz, szyję i fragment ramion, a następnie przyklej na kartce z bloku. Postaraj się, aby włosy okalały tylko kształt głowy, tak aby można było dopasować do twojej twarzy nowe, fantazyjne fryzury. Wymyśl 3 lub 4 takie fryzury (w zależności od liczby odbitek) i wykonaj je w wybranej technice. Sprawdź, w jakiej najbardziej ci do twarzy.

Giovanni Lorenzo Bernini

Giovanni Lorenzo Bernini urodził się w 1598 roku w Neapolu. Był jednym z najwybitniejszych artystów baroku – przede wszystkim w dziedzinach rzeźby i architektury. Tworzył rzeźby o tematyce religijnej, mitologicznej i alegorycznej. Jego portrety, nagrobki i fontanny cechuje dążenie do przepychu, dynamizm i ekspresja. Monumentalne budowle Berniniego, jak np. kolumnadę przed Bazyliką św. Piotra w Rzymie, wyróżnia znakomite wycucie formy, proporcji i perspektywy, a także umiejętność nawiązywania do form klasycznych. Twórczość tego artysty wywarła decydujący wpływ na kierunek rozwoju baroku w Europie.

Giovanni Lorenzo Bernini,
Fontanna Czterech Rzek,
plac Navona w Rzymie

Giovanni Lorenzo Bernini,
Św. Longin, Bazylika św. Piotra
w Rzymie, 1629–1638

Giovanni Lorenzo Bernini,
baldachim nad grobem
św. Piotra w Bazylice św. Piotra
w Rzymie

Giovanni Lorenzo Bernini,
Ekstaza św. Teresy

Giovanni Lorenzo Bernini,
plac i kolumnada przed
Bazyliką św. Piotra w Rzymie

Podsumowanie działu 4

1 Czy znasz te słowa?

barok

dynamika

dekoracyjność

asymetria

klasycyzm

statyka

harmonia

2 Przyjrzyj się przedstawionym budowlom – jedna z nich powstała w epoce baroku, druga – zbudowana została w stylu klasycystycznym. Powiedz, która z nich jest barokowa i czym różni się od siebie.

3 Wyszukaj w podręczniku, rozpoznaj i nazwij zabytki oraz dzieła sztuki przedstawione na fotografiach.

5. Obrazy, życie, wrażenia...

5.1 Style w architekturze i rzeźbie XIX wieku

W XIX wieku kościoły, dwory królewskie i arystokratyczne przestały być miejscami, w których rozwijała się sztuka. Nie budowano już wielkich świątyń i rezydencji, przy których powstawaniu pracowali artyści różnych dyscyplin. Poszczególne dziedziny sztuki nie były ze sobą tak silnie powiązane jak w poprzednich epokach. W architekturze i rzeźbie nawiązywano do stylów z minionych okresów, a najprężniej rozwijało się malarstwo. W XIX wieku powstawały przede wszystkim obrazy sztalugowe, reprezentujące różne style i kierunki. Artysta uzyskał prawo wolnej i twórczej wypowiedzi skierowanej do różnych warstw społecznych. Centrum życia artystycznego stał się Paryż.

W architekturze XIX wieku zaznaczyły się dwie główne tendencje budowania: w pierwszej nawiązywano do doświadczeń wcześniejszych epok, w drugiej – łączono kilka stylów w jednym budynku. Do pierwszego nurtu należał **neogotyck**, w którym sięgano po charakterystyczne elementy gotyckie, jak np. łuk ostry, strzelistość bryły, duże okna wypełnione witrażami. Przykładem architektury neogotyckiej jest Pałac Westminster w Londynie (parlament).

Pałac Westminster w Londynie (parlament), XIX wiek

Drugi nurt w architekturze XIX wieku to **eklektyzm**. Budowla stanowiła połączenie kilku stylów, z których zapożyczano określone detale i formy architektoniczne. Typowym przykładem eklektyzmu jest Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie.

Wiek XIX w dziedzinie architektury zwieńczył wyjątkowy projekt. W 1889 roku w Paryżu stanęła, znana wam już, słynna stalowa wieża Eiffla – obecnie symbol architektoniczny stolicy Francji.

Auguste Rodin, *Mieszczanie z Calais*, 1884–1886

Jednym z najwybitniejszych rzeźbiarzy XIX wieku był **August Rodin** [czyt. rodę]. Ten francuski artysta jest uważany za najważniejszego przedstawiciela rzeźby nowoczesnej. Faktura jego dzieł jest nierówna, chropowata i pomarszczona. Często sprawiają one wrażenie niedokończonych. Potęguje to siłę ich wyrazu i dynamikę formy. Rodin rzeźbił w kamieniu, a także tworzył rzeźby z brązu. Do jego najśłynniejszych dzieł należą znany wam już *Myśliciel* oraz *Mieszczanie z Calais*.

Camille Claudel [czyt. kami klodel] to równie wybitna rzeźbiarka francuska, jej prace są jednak bardziej stonowane i liryczne.

Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie, 1893

Camille Claudel, *Les Causeuses* (Plotkarki), 1897 – onyks, brąz

Zobacz inne dzieła Augusta Rodina na stronie muzeum:
<http://www.musee-rodin.fr/en>

5.2. Style w malarstwie XIX wieku

Eugène Delacroix, *Wolność wiodąca lud na barykady* (fragment), 1830

Piotr Michałowski, *Bitwa pod Somosierrą*, po 1844

Romantyzm

W atmosferze licznych konfliktów zbrojnych na tle politycznym lub narodowym w sztuce rozwijał się nurt zwany **romantyzmem**. Dzieła artystów romantycznych były wyrazem ich oryginalności twórczej i indywidualnych przeżyć. Wielkim malarzem z kręgu twórców romantyzmu był **Eugène Delacroix** [czyt. eżen delakrua]. W swoim sztandarowym dziele *Wolność wiodąca lud na barykady* pokazał wydarzenia związane z wybuchem rewolucji francuskiej. Kompozycja obrazu kontrastuje grą kolorów i dynamicznych kierunków. Uwagę zwraca postać kobiety będącej ucieleśnieniem wolności i trójkolorowy sztandar Francji.

Do największych polskich malarzy romantycznych zalicza się **Piotra Michałowskiego**. Obraz artysty *Bitwa pod Somosierrą* jest zapisem ataku polskich szwoleżerów podczas powstania w Hiszpanii. Ciekawy układ kompozycyjny dzieła i dynamizm doskonale oddają tamto wydarzenie. Na obrazie pojawiają się fakturowe plamy barwne o dużej sile wyrazu.

Realizm

Sztukę bezpośrednio związaną z rzeczywistością reprezentuje kierunek w malarstwie zwany **realizmem**. Przejawia się przede wszystkim w tematyce obrazów, w ukazywaniu codziennego życia ludzi, ich ciężkiej pracy, zwyczajów itp. Założenia kierunku są doskonale widoczne na najważniejszym płótnie realizmu – obrazie *Kamieniarze* pędzla **Gustave’a Courbета** [czyt. gistawa kurbeta]. Dwaj robotnicy kruszący kamienie na drodze zostali przedstawieni dokładnie, bez zbędnych upiększeń. Courbet pokazał rzeczywistość obiektywnie, rezygnując z wyszukanej symboliki i wzniosłości.

Gustave Courbet, *Kamieniarze*, 1849

Polskim malarzem realistycznym – znanym z obrazów o tematyce dotyczącej codzienności wsi, ze scenami rodzajowymi i będących pochwałą piękna natury – był **Józef Chełmoński**. Na obrazie *Babie lato* w jesiennym krajobrazie artysta ukazał leżącą na ziemi wiejską dziewczynę.

Józef Chełmoński, *Babie lato*, 1875

1. Omów dzieło Eugène’a Delacroix *Wolność wiodąca lud na barykady*. Jakimi środkami plastycznymi artysta przedstawił ważne wydarzenie historyczne?
2. Powiedz, jakie tematy przedstawiali na swoich płótnach malarze realizmu. Podaj przykłady obrazów.

Claude Monet [czyt. kłod mone], *Impresja, wschód słońca*, 1872

Władysław Podkowiński, *Dzieci w ogrodzie*, 1892

Impresjonizm

We Francji w drugiej połowie XIX wieku uformował się kierunek w sztuce nazwany **impresjonizmem**. Założeniem artystów – głównie malarzy – było studiowanie zmienności natury, wzajemnych relacji światła i cienia w otoczeniu, zmian koloru w zależności od pory dnia. Głębię obrazu twórcy budowali za pomocą barw, których starano się nie mieszać na palecie, lecz kłaść bezpośrednio na płótno w różnych kierunkach i kształtach. Jako sztandarowe dzieło impresjonizmu do historii przeszedł znany wam już obraz **Claude’a Moneta** *Impresja, wschód słońca*. Dzieło to doskonale oddaje ducha impresjonizmu, określanego też mianem impresji – przelotnego wrażenia zatrzymanego na płótnie przez malarza. Istotnym elementem tej sztuki był bezpośredni kontakt z naturą lub modelem podczas procesu twórczego. Tematem obrazów jest najczęściej pejzaż, jego większe i mniejsze fragmenty, ale także sceny rodzajowe, postacie kobiet, mężczyzn, dzieci, tancerek, wyścigi konne itp.

W Polsce jednym z najwybitniejszych impresjonistów był Władysław Podkowiński.

Postimpresjonizm

Całkowicie odmiennie do sztuki podchodzili inni artyści wywodzący się z pokolenia impresjonistów i śledzący ich poczynania. W grupie twórców, którzy wywarli wielki wpływ na malarstwo, byli postimpresjoniści.

Holender **Vincent van Gogh** [czyt. wincent wan gog] stał się legendą nie tylko ze względu na dzieła, które po sobie zostawił, lecz także na swoje barwne życie zakończone tragicznie. Jego dynamiczne, pełne ekspresji obrazy charakteryzuje deformacja kształtu, gruba malarska linia (ślady pędzla), energicznie prowadzona w różnych kierunkach, a także wyraźna faktura.

Vincent van Gogh, *Gwiaździsta noc*, 1889

Inny postimpresjonista Francuz **Paul Gauguin** [czyt. pol gogę] w swojej sztuce koncentrował się na relacjach człowieka i natury. Duży wpływ na jego malarstwo wywarł pobyt na wyspach Oceanii. Artysta tworzył jasne obrazy, nasycone czystymi, barwnymi plamami, otoczonymi miękkim konturem.

Paul Gauguin, *Skąd przyszliśmy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?*, 1897–1898

1. Wymień charakterystyczne cechy malarstwa impresjonistów.
2. Wyjaśnij swoimi słowami, co oznacza termin impresja.
3. Podaj nazwiska poznanych malarzy postimpresjonistów i omów krótko twórczość jednego z nich.

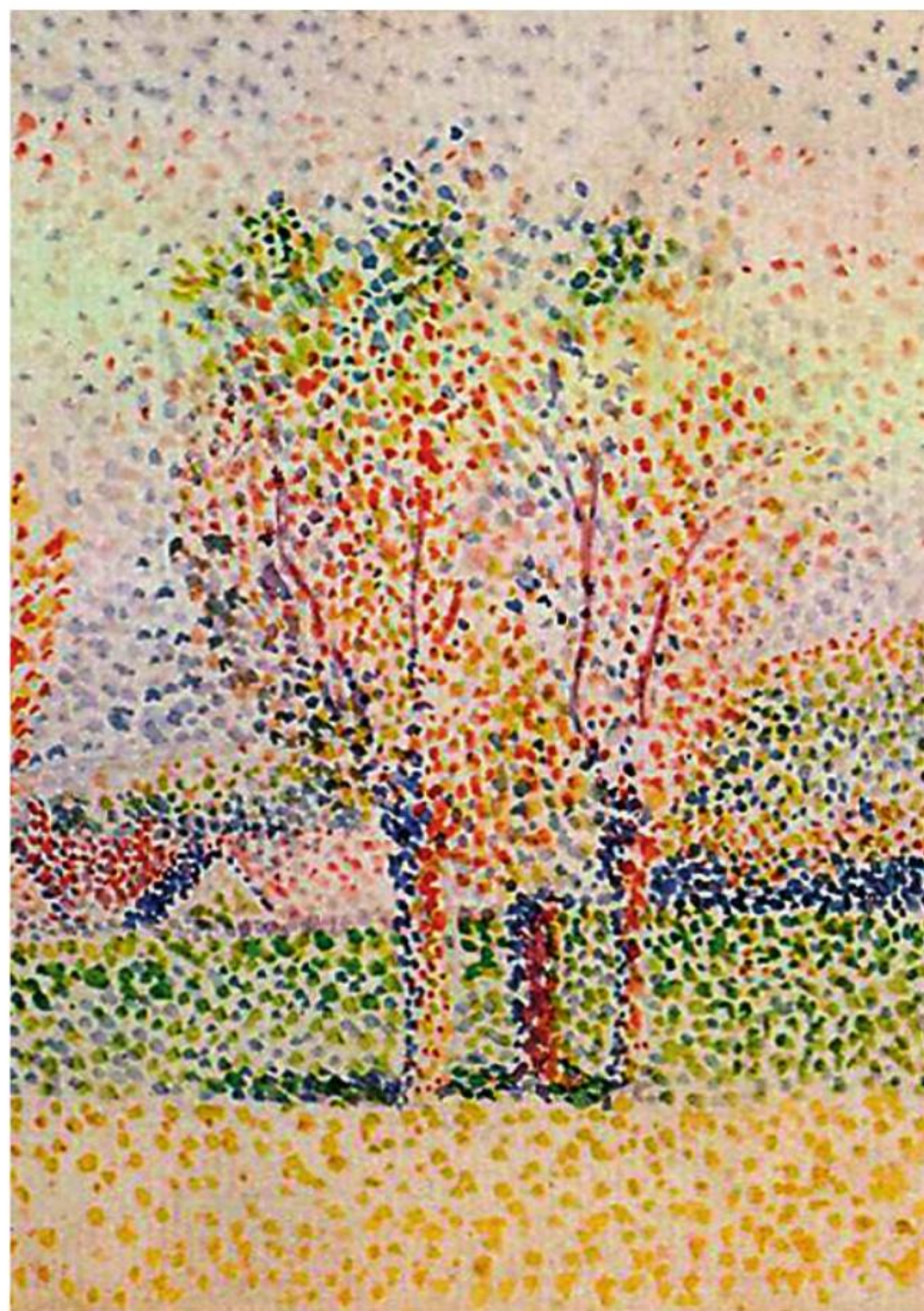
5.3 Nowe metody malowania

W XIX wieku artyści wykorzystali odkrycia naukowe do stworzenia nowej metody malowania. **Dywizjonizm**, bo tak nazywa się ta metoda – polega na rozbiciu plamy koloru na zasadnicze barwy widma słonecznego (znajdujące się w kole barw). Farby w tych kolorach kładzie się na płótnie nieregularnymi i drobnymi plamkami, które w oku oglądającego łączą się w płaszczyzny jednolitej, intensywnej i świetlistej barwy. Taki sposób malowania był charakterystyczny dla impresjonistów, którzy wychodzili w plener i szybko utrwalali na płótnie piękno i oświetlenie pejzażu w danej chwili.

Metoda dywizjonizmu została przekształcona w nową technikę – zwaną **pointyлизmem** [czyt. puentylizmem]. Ten sposób malowania polega na równomiernym pokrywaniu powierzchni obrazu drobnymi, regularnymi, różnobarwnymi punktami i plamkami, kładzionymi na płótno czubkiem pędzla. Odległość, z jakiej te punkty i plamki zlewają w oku widza w jednolitą plamę, bywała dokładnie obliczana z uwzględnieniem ich wielkości. Te punkty i kreski, oglądane z odpowiedniego oddalenia, łączą się w jedno, tworząc obraz.

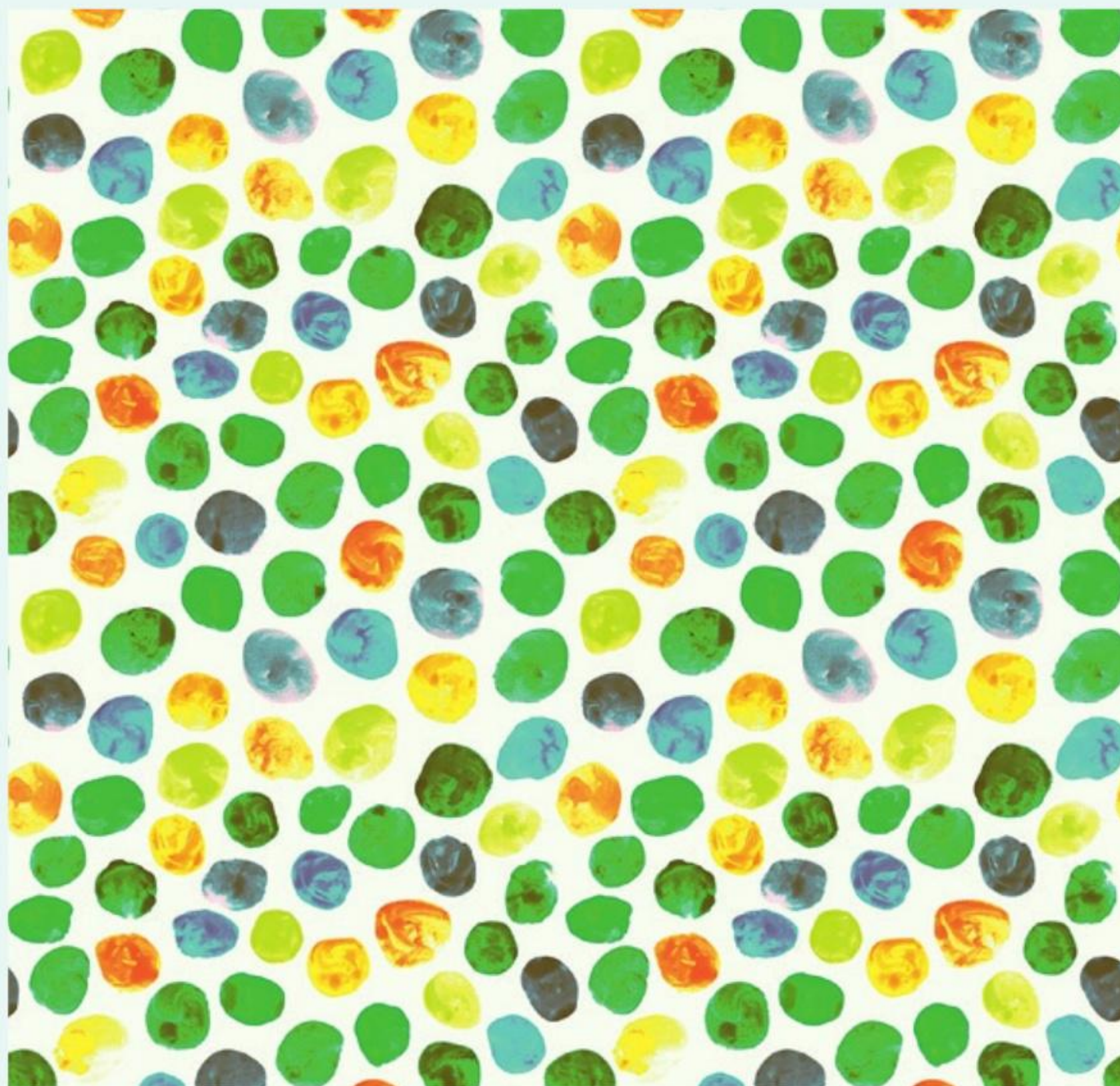

Claude Monet, *Spacer. Kobieta z parasolką*, 1875.
Metoda malowania – dywizjonizm

Camille Pissarro [czyt. kamil pisaro], *Pejzaż Eragny* [czyt. erani], 1886. Metoda malowania – pointyлизм

Punkty i kropki

Namaluj martwą naturę lub pejzaż, posługując się techniką pointylizmu. Do malowania użyj patyczków kosmetycznych, małych gąbek lub cienkich pędzelków i farb plakatowych. Mogą cię zainspirować obrazy przedstawione w tym rozdziale. Pamiętaj o tym, aby praca była inspirowana naturą – może to być pejzaż w plenerze, widok z okna lub studium ustawionej w klasie martwej natury.

Zadanie

Zaprojektuj wnętrze mieszkalne, w którym ważną rolę będzie pełnił dekoracyjny motyw punktów lub kropek. Pracę wykonaj w technice kolażu, z użyciem tkanin o różnych fakturach, papierów dekoracyjnych lub pomalowanych farbami w punkty lub w kropki. Zastanów się nad funkcją projektowanego wnętrza – czy będzie to salon służący do wypoczynku, pokój dziecięcy czy kuchnia. Postaraj się, aby motyw punktów lub kropek był na twoim projekcie dominantą, czyli elementem, który podporządkowuje sobie wszystkie inne kształty i kolory.

Ciekawe!

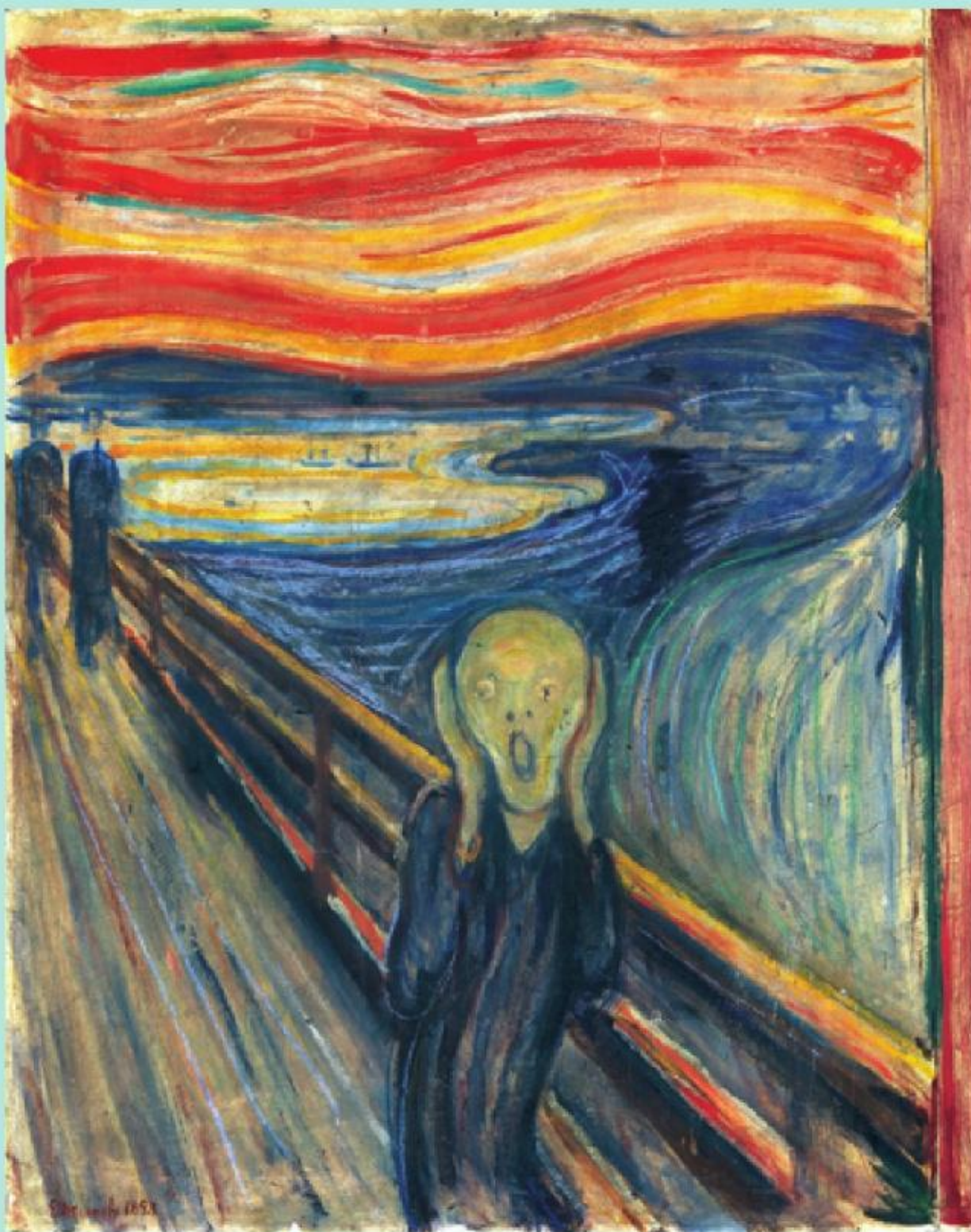

Vincent van Gogh,
Autoportret z zabandażowa-
nym uchem, 1889

Z powstaniem tego autoportretu Vincenta van Gogha łączy się ciekawa, choć bardzo dramatyczna historia. „Zagadka zabandażowanego ucha” powszechnie wyjaśniana jest chorobą nerwową artysty. Przed tym tragicznym wydarzeniem van Gogh zaprosił do Żółtego Domu w Arles, w którym mieszkał i pracował, innego artystę – Paula Gauguina. Kiedy ten przyjechał, porywcze charaktery obu twórców często doprowadzały do konfliktów między nimi. Po jednej z takich kłótni van Gogh, dręczony przez chorobę i bezsilny z powodu bólu, obciął sobie ucho. Wkrótce potem, w szpitalu, namalował *Autoportret z zabandażowanym uchem*.

Więcej na temat

Obrazy pełne ekspresji

Edward Munch,
Krzyk, 1893

Obraz ekspresyjny to taki, który wywiera wpływ na oglądającego – porusza do głębi, budząc w widzu silne emocje. W kontakcie z takim dziełem odbiorca często odczuwa niepokój i niepewność, które wynikają z tego, że świat przedstawiony na obrazie jest dziwny, straszny, smutny i przepełniony lękiem. Artyści tacy jak Vincent van Gogh czy Edward Munch wyrażali w dziełach swoje stany wewnętrzne. Ponieważ były to najczęściej bolesne, przykre i smutne przeżycia, taki nastrój udziela się również odbiorcom ich obrazów. Wymienieni twórcy stali się prekursorami kierunku w sztuce nazwanego **ekspresjonizmem**. Nurt ten rozwijał się od początku XX wieku i miał jeden cel: poruszyć emocje widza.

Obraz Edwarda Muncha *Krzyk* jest jednym z najbardziej znanych obrazów na świecie. Uznaje się go za arcydzieło ekspresjonizmu. Według krytyków sztuki przedstawia człowieka mocno odczuwającego ból istnienia. Artysta uzyskał dramatyczny efekt poprzez zastosowanie zdeformowanych kształtów sylwetki i twarzy postaci, falistych, niespokojnych linii i kontrastowych kolorów.

Interpretacja

Pojęcia i znaczenia terminów *interpretacja* i *wariacja*:

1. «wydobycie i wyjaśnienie sensu czegoś»
2. «twórcze wykorzystanie utworu lub dzieła»

wariacja

«utwór literacki, film, obraz itp., nawiązujący do jakiegoś popularnego tematu, motywu lub innego utworu i przetwarzający go twórczo; też: przedmiot nawiązujący do innego lub będący jego odmianą»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i spróbuj odpowiedzieć, jakich dzieł dotyczą oraz czy bardziej pasuje do nich określenie wariacja, czy interpretacja. Wybierz jedno z przedstawionych w podręczniku lub znanych ci dzieł sztuki. Wykonaj wariację na jego temat lub zinterpretuj je w twórczy sposób według własnego pomysłu. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: blok techniczny, farby, pędzel, czarną kredkę.

Wykonaj wariację na temat wybranego obrazu – zamień go w projekt witraża. Wyodrębnij poszczególne plamy i każdą z nich obwiedź czarnym konturem.

Stanisław Wyspiański

Stanisław Wyspiański,
Malwy, projekt
polichromii
do kościoła
parafialnego
w Bieczu, 1896

Stanisław Wyspiański,
Róże, fragment polichromii
w kościele oo. Franciszkanów
w Krakowie, 1895

Był jednym z najbardziej wszechstronnych polskich twórców okresu Młodej Polski. Urodził się w 1869 roku w Krakowie, zmarł w 1907 roku w tym samym mieście. Pisał wybitne dramaty, był poetą, malarzem, grafikiem, architektem, projektował dekoracje teatralne, witraże i polichromie. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XIX wieku zaprojektował i częściowo wykonał polichromię w kościele Franciszkanów w Krakowie – złożoną z motywów geometrycznych, kwiatowych i heraldycznych, oraz witraże bł. Salomei i św. Franciszka, a także Boga Ojca zatytułowany Stań się. Wyspiański malował też piękne portrety i pejzaże w technice pasteli.

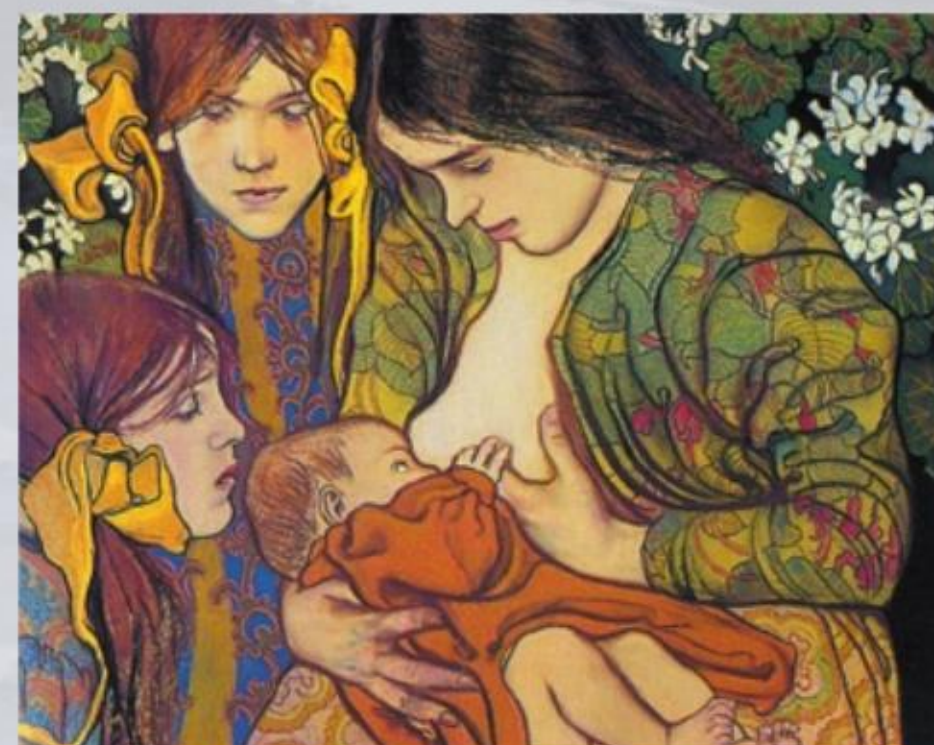
Współpracę z Teatrem Miejskim w Krakowie nawiązał jako malarz i dekorator, ale wkrótce rozwinął również twórczość dramatyczną na jego scenie. Za najważniejsze literackie dzieło Wyspiańskiego uważa się dramat *Wesele* (1901). Pomysł do jego napisania artysta zaczerpnął z wesela swojego przyjaciela, Lucjana Rydla – syna profesora uniwersyteckiego i literata, z Jadwigą Mikołajczykową – chłopką z podkrakowskich Bronowic. Bywa nazywany czwartym wieszczem polskim.

Stanisław Wyspiański,
Autoportret, 1904

Stanisław Wyspiański,
Śpiący Staś, 1904

Stanisław Wyspiański,
Macierzyństwo, 1905

**Stanisław
Wyspiański,**
*Portret Elizy
Pareńskiej, 1905*

Podsumowanie działu 5

1 Czy znasz te słowa?

impresjonizm

postimpresjonizm

dywizjonizm

pointylizm

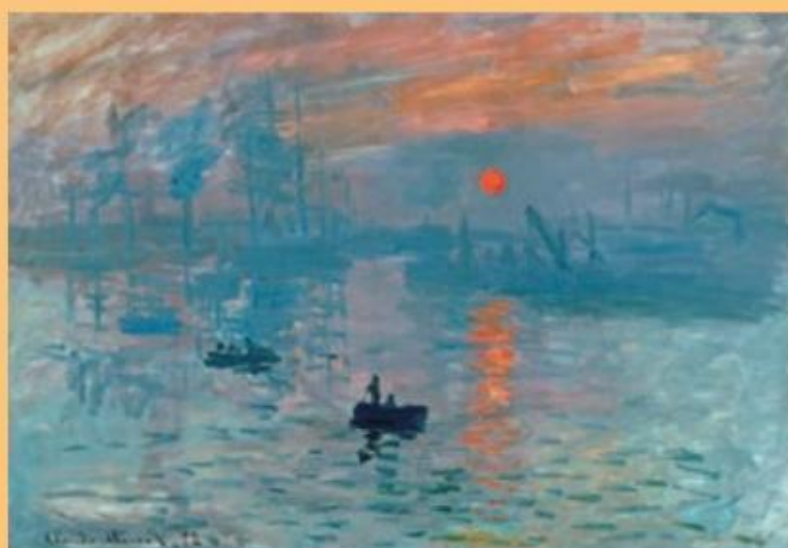
neogotykt

eklektyzm

romantyzm

realizm

2 Przyjrzyj się przedstawionym obrazom i powiedz, czym różnią się od siebie.

3 Wyszukaj w podręczniku, rozpoznaj i nazwij dzieła sztuki przedstawione na fotografiach.

6. Prądy, nurty i style

6.1 Fantastyczne budowle

Opera w Sydney, Australia, 1957–1973

Na sztukę w XX wieku duży wpływ wywarł m.in. znaczący rozwój nauki i nowych technologii. Dobrze widać to na przykładzie architektury. Budowle zostały uproszczone w swojej formie, wznoszono je z nowoczesnych materiałów, często tańszych, lżejszych i bardziej funkcjonalnych. Tak powstawały domy mieszkalne, gmachy biur, urzędów itp. Klasycznym rozwiązaniem architektonicznym tego typu jest **willa Kaufmanna** z 1936 roku – o oszczędnej, geometrycznej bryle wkomponowanej w naturalne otoczenie. Ciekawymi budynkami reprezentującymi oryginalne koncepcje zabudowy przestrzeni są **opera w Sydney** i **Wielka Arka** w Paryżu. Słynny gmach australijskiej opery niczym dostojny żaglowiec doskonale komponuje się z wodnym otoczeniem. Łuk Arki, zlokalizowany w nowoczesnej dzielnicy Paryża, tworzą dwa 35-piętrowe wieżowce przykryte blokiem poprzecznym. Budynek nawiązuje do klasycznych budowli tego typu, lecz forma zdecydowanie wskazuje dążenie ku przyszłości.

Willa Kaufmanna w Bear Run, Pensylwania, USA, 1936

Wielka Arka w Paryżu, 1989

6.2 Formy w przestrzeni

W XX wieku rzeźba, podobnie jak malarstwo, rozwijała się w wielu kierunkach i niemal każdy artysta reprezentował odrębny styl. Do największych osobowości twórczych tego okresu należą m.in. **Constantin Brâncuși** [czyt. konstantin brynkuszi], **Henry Moore** [czyt. henri mur] i **Aleksander Calder** [czyt. kalder]. Brâncuși był jednym z pierwszych artystów tworzących rzeźby abstrakcyjne. Jego dzieła przedstawiają naturę w bardzo uproszczony sposób. W swojej twórczości podejmował wiele tematów, ale jeden z nich – ptak w locie – interesował go szczególnie. Wyrzeźbił ponad 20 dzieł na ten temat, a najłynniejsze z nich to *Ptak w przestrzeni*.

Henry Moore harmonijnie łączy w swoich dziełach abstrakcję i kompozycję figuralną. Inspirował się formami naturalnymi, a jego zasadą twórczą było przemienianie bezładnej bryły w kompozycję współistniejącą z otoczeniem. Główny motyw jego sztuki stanowi figura ludzka: leżąca postać lub grupa postaci kobiecych, matka i dziecko, rodzina.

Aleksander Calder to amerykański artysta, który jest znany przede wszystkim jako twórca rzeźb ruchomych. Najbardziej charakterystyczne są jego ostatnie dzieła – te abstrakcyjne kompozycje z kolorowej blachy i drutu są tak dobrze wyważone, że poruszają się przy najlżejszym podmuchu wiatru.

Constantin Brâncuși,
Ptak w przestrzeni,
1927

Henry Moore, *Póleżąca postać*, 1939

Aleksander Calder, *Crinkly avec disc Rouge*, 1973

Około 1970 roku w Stanach Zjednoczonych powstał **hiperrealizm** (zwany też fotorealizmem).

Malarze korzystali z fotografii – zatrzymanych kadrów – które następnie wiernie oddawali na płaszczyźnie obrazu. W rzeźbie wykonywano naturalnych rozmiarów odlewy postaci ludzkich, po czym ubierano je w prawdziwe stroje. Przedstawiona rzeźba Duane’a Hansona [czyt. dlejna hansyna] prezentuje konsumpcyjny styl życia społeczeństwa amerykańskiego. Artysta użył do jej wykonania włókna szklanego, farb, ubrań oraz wózka wypełnionego zakupami.

Land-art to sztuka ziemi – działania twórcze w zakresie tego kierunku polegają na ingerencji artystów w pejzaż. Znanym przedstawicielem land-artu jest **Christo**, amerykański twórca pochodzenia bułgarskiego, który np. otacza tkaniną lub opakuje w folię elementy pejzażu lub znane budowle.

Duane Hanson, *Supermarket Lady*
(Kobieta z wózkiem), 1969

Christo, „Opakowany” Reichstag, 24.06–06.07.1995

Konstrukcja mobilna

Pojęcia i znaczenia terminu *mobilny*:

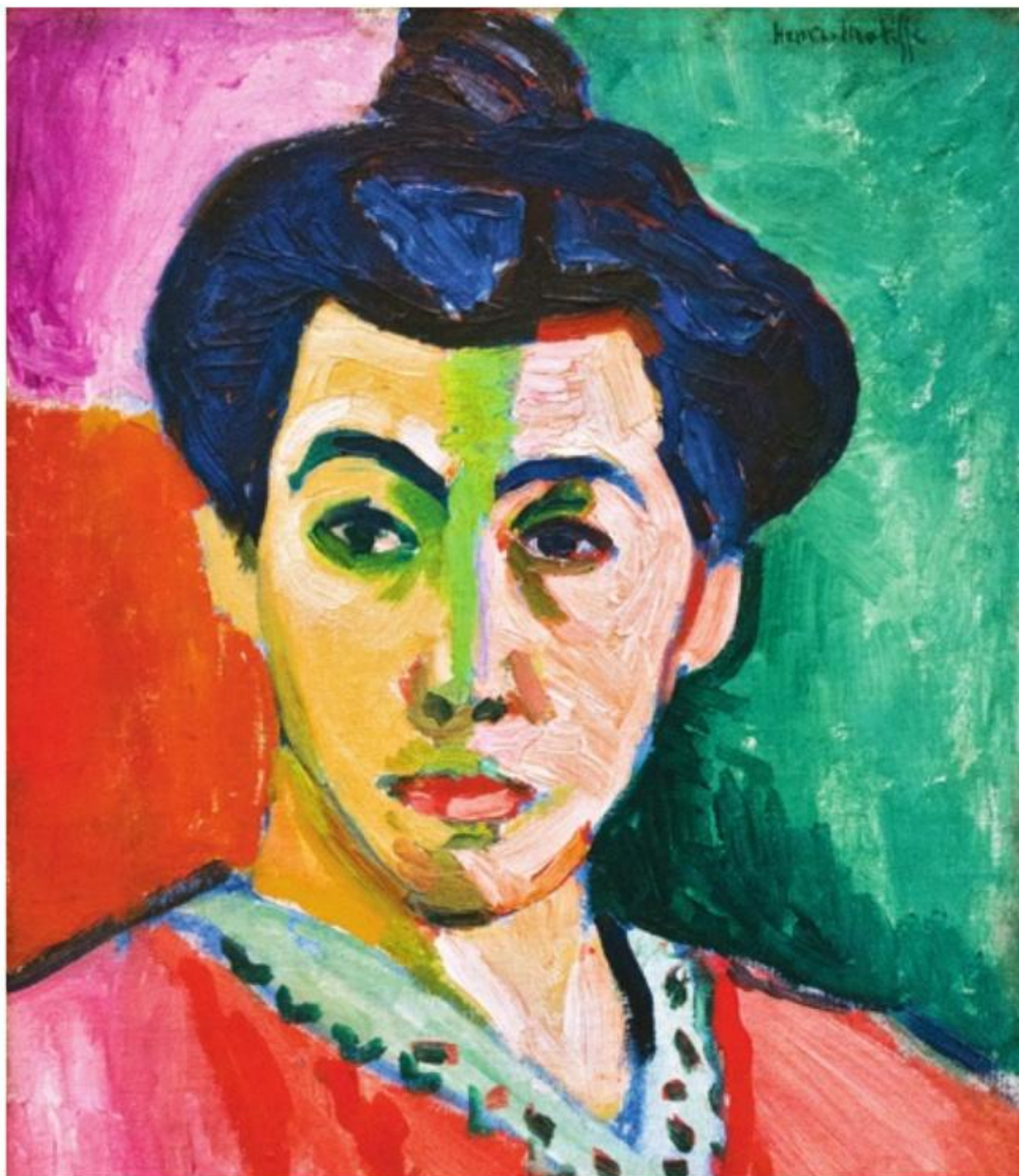
1. «taki, który łatwo daje się wprawić w ruch»
2. «zdolny do sprawnego, elastycznego działania»

1. Przyjrzyj się ilustracjom przedstawiającym rzeźby mobilne i różnego rodzaju mobilne dekoracje. Wykonaj własną tego typu rzeźbę. Zaproponuj technikę i formę pracy.
2. Nasza propozycja (praca w grupach 2- lub 3-osobowych)
 Przygotujcie, do wyboru: papierowe kwiaty, formy z origami, kawałki plastiku (wycięte z kolorowych, plastikowych butelek i innych niepotrzebnych opakowań), muszle, kształty wycięte z kolorowej tektury i ozdobione w wybrany sposób, sznurek, sztywny drut lub konstrukcję z patyków, nożyczki, klej.

Wykonajcie z przygotowanych elementów wiszącą, mobilną dekorację tematyczną, np. kwiatową, świąteczną, abstrakcyjną, ze śmiesznymi postaciami, samochodami. Przygotujcie stelaż z drutu lub patyków. Przymocujcie do niego na sznurkach wykonane przez was, dopasowane tematycznie formy.

6.3 Obrazy i style

Henri Matisse, *Pani Matisse. Portret z zieloną smugą*, 1905

Wassily Kandinsky, *Pierwsza akwarela abstrakcyjna*, 1910

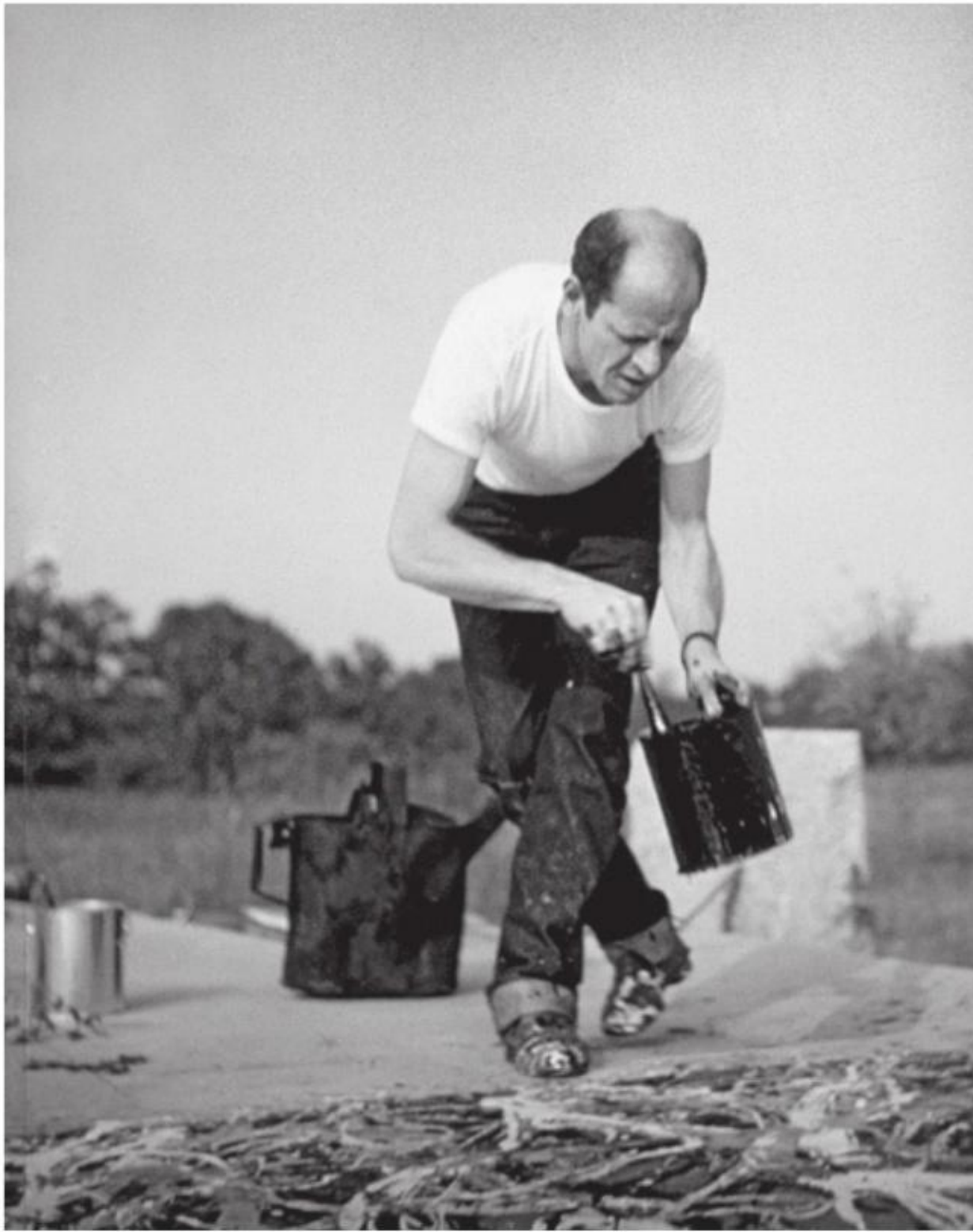
Na początku XX wieku artyści we Francji zaczęli stosować w swoich dziełach kontrastową, żywą i zróżnicowaną kolorystykę, a barwy na ich obrazach najczęściej nie odzwierciedlają rzeczywistości. Ten kierunek w malarstwie został nazwany **fowizmem**, od francuskiego rzeczownika *les fauves* [czyt. le fow], oznaczającego dzikie zwierzęta. Fowiści przedstawiali świat, w którym drzewa mogły być niebieskie, niebo – czerwone, a słońce – zielone. Jednym z najsłynniejszych fowistów był **Henri Matisse** [czyt. ąri matis]. Plamy czystych, żywych kolorów tworzą na jego obrazach bardzo uproszczone i dekoracyjne kształty.

Inna grupa artystów całkowicie odrzuciła przedstawienia rzeczywistości na rzecz nowych form – układu linii, barwnych plam, prostych form geometrycznych. Sztuka abstrakcyjna, bo tak nazywa się ten kierunek, jest bezprzedmiotowa – nie przedstawia ludzi ani zwierząt, nie opowiada żadnej historii. Obraz abstrakcyjny jest układem linii i plam ukazanych tak, aby tworzyły całość. **Abstrakcjonizm** dzieli się na geometryczny oraz niegeometryczny. Za pierwszy obraz abstrakcyjny uważa się *Pierwszą akwarelę abstrakcyjną*, dzieło **Wassilego Kandinskiego**.

Pablo Picasso, *Panny z Avignon*, 1907

Kubizm (łac. *cubus* ‘kostka’ lub ‘sześcian’) to kierunek w malarstwie i rzeźbie, który rozwinął się we Francji na początku XX wieku. Artyści tacy jak **Pablo Picasso** [czyt. pikasso] i **Georges Braque** [czyt. żorż brak] poszukiwali nowych zasad budowy przestrzennej dzieła, odrzucali reguły perspektywy i upraszczali elementy kompozycji do form geometrycznych. Stosowali zasadę, że obiekt malarski zostaje rozbity na szereg osobnych płaszczyzn, oglądanych w różnym oświetleniu, które następnie są przedstawiane obok siebie na płótnie. Na ich obrazach pojawiały się **kolaże**: wklejane kawałki gazet, tapet czy kolorowe fragmenty papieru, a także trójwymiarowe formy wbudowywane w płaszczyznę obrazu.

Jackson Pollock w trakcie tworzenia obrazu

Artyści, jak Jackson Pollock [czyt. dżekson polok], będący przedstawicielami kierunku **informel** lub **art informel** (fr. *art informel* [czyt. ar ęformel] ‘sztuka bezkształtna’) nie planowali swoich obrazów. Wierzyli, że tworzenie nie powinno być kontrolowane przez rozum czy poddane pod rozważę twórcy. Płótna pokrywali spontanicznie barwnymi plamami, liniami – farby wylewali bezpośrednio na podłogę, tak by pozostawić na nim barwne ślady. Powstawał z nich gotowy obraz, skończony wtedy, gdy artysta go za taki uznał (patrz: s. 104).

Masowa produkcja i konsumpcyjny charakter zachodniej cywilizacji stały się inspiracjami dla kierunku w sztuce zwanego **pop-artem**. Malowano dowolnie zestawione fragmenty reklam i komiksów, przedstawiano dokładnie odwzorowane przedmioty codziennego użytku. Wykorzystywano takie środki plastyczne jak malarstwo, aranżacje przestrzenne i instalacje. Jednym z najwybitniejszych przedstawicieli pop-artu był **Andy Warhol** [czyt. endi łorhol] (patrz: [Link do wiedzy](#)).

Bridget Riley, *Sitodruk bez tytułu (niebieski)*, 1978

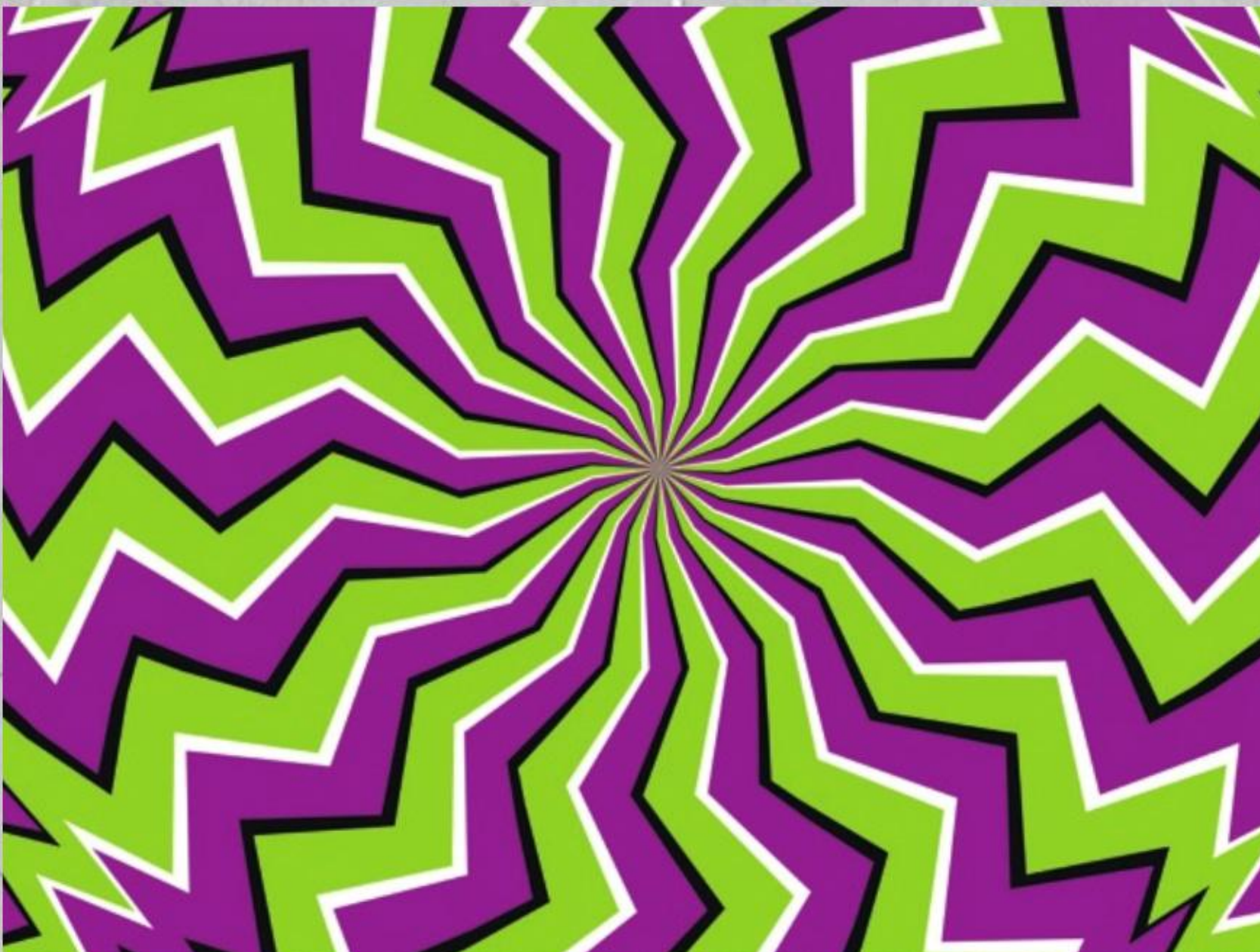
Op-art (ang. *optical art* ‘sztuka optyczna, wzrokowa’) to kierunek w sztukach plastycznych, m.in. w malarstwie, sztuce użytkowej, modzie, którego zadaniem jest oddziaływanie na wzrok widza. Artyści tego kierunku tworzyli dzieła złożone z powtarzających się geometrycznych wzorów, dających złudzenia optyczne i wrażenia głębi oraz ruchu. Op-art rozwijał się w połowie XX wieku. Ulubionym motywem malarki **Bridget Riley** [czyt. briedżet rili] są faliste linie przyciągające uwagę widza do obrazu. Czarno-białe lub pastelowe okręgi czy zbiegające się w jednym punkcie fale skłaniają odbiorcę do zastanowienia się, co naprawdę widzi.

1. Wyjaśnij, co oznacza pojęcie obraz abstrakcyjny.
2. Wymień kilku znanych ci malarzy reprezentujących sztukę nowoczesną.

Op-art

Znaczenie terminu *złudzenie optyczne*:

«przypisywanie oglądanym przedmiotom właściwości, których one nie mają»

1. Przyjrzyj się przedstawionym ilustracjom i fotografiom. Określ, jakie złudzenia optyczne wywołują u oglądających je. Wykonaj fotografię, rysunek, pracę malarską lub wyklejankę z kolorowego papieru, która będzie powodowała wrażenie przestrzenności, migotania, wirowania, przenikania, falowania lub inne złudzenie optyczne.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: blok techniczny formatu A3, linijkę, ołówek, do wyboru: cienkopisy i flamastry lub: farby i cienki pędzel, lub: papier kolorowy, klej, nożyczki.

Zaprojektuj przedmiot codziennego użytku z dekoracją w stylu op-art. Może to być kubek, obrus, dywan lub bluza z nadrukiem. Najpierw naszkicuj ten przedmiot i wytnij (forma dużego kubka, prostokąta, koła itp.), a następnie udekoruj zaprojektowanym przez siebie wzorem lub motywem.

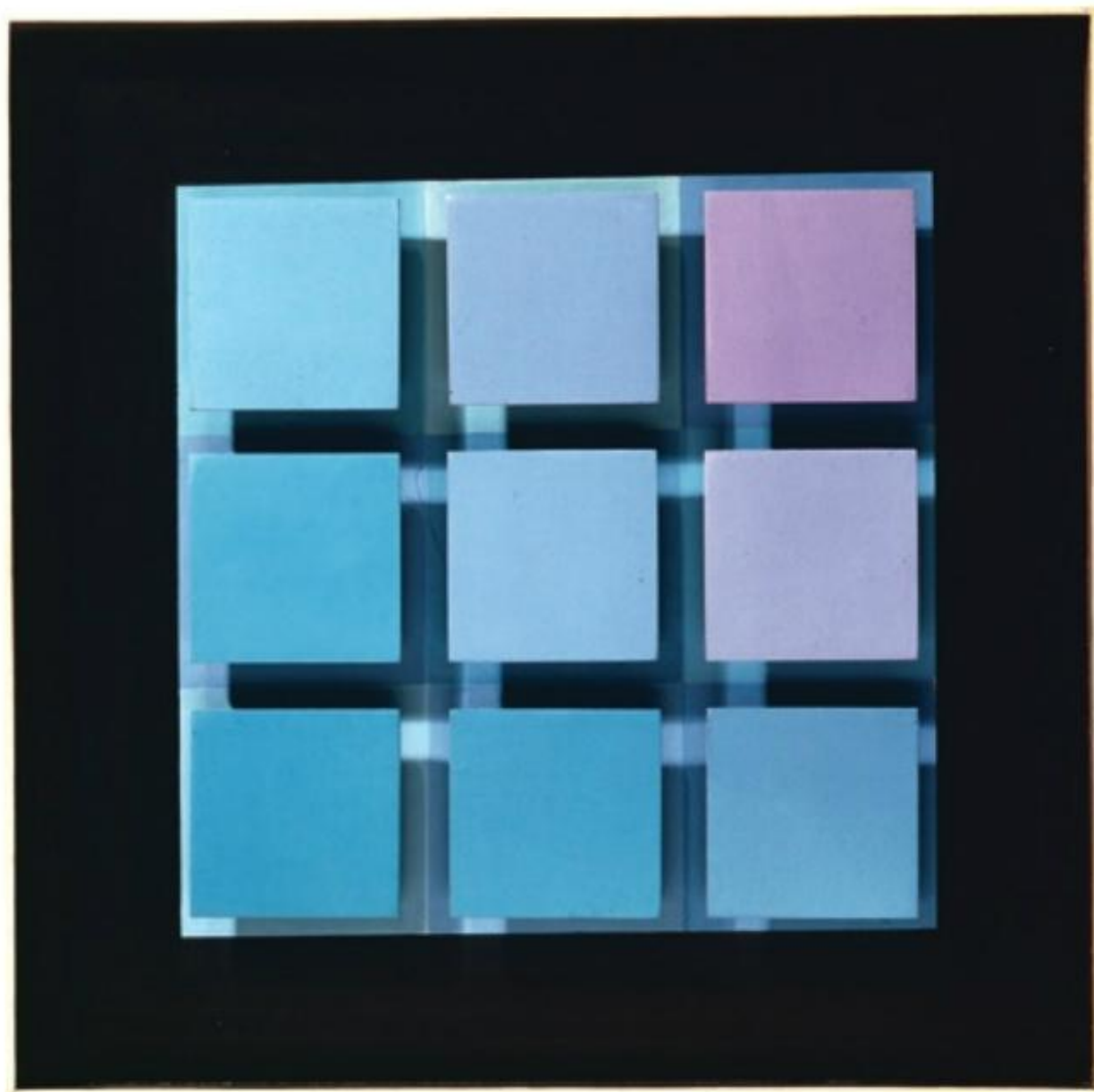
6.4 Sztuka i figury geometryczne

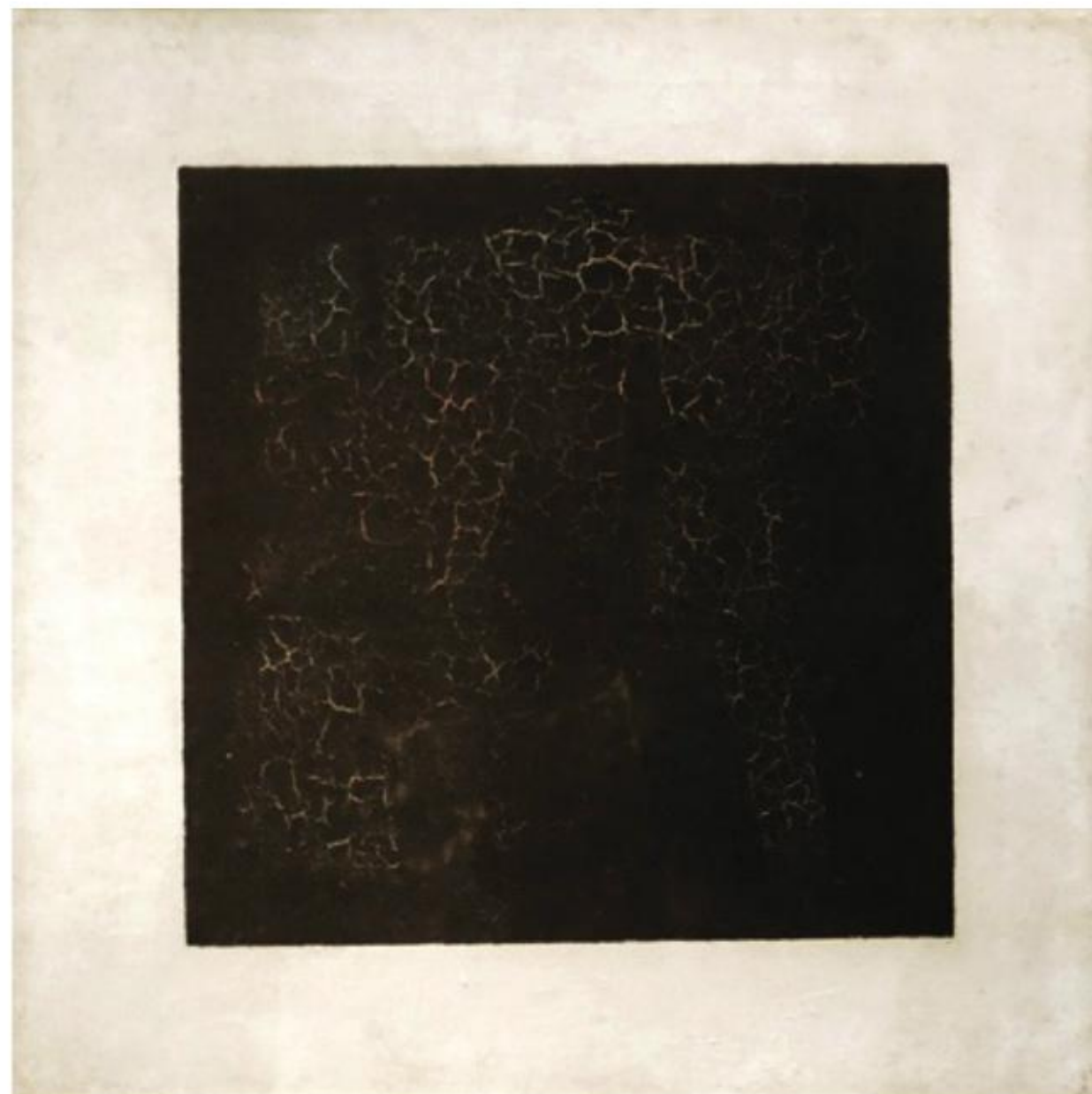
Katarzyna Kobro, *Kompozycja przestrzenna (4)*, 1929

Konstrukttywizm to kierunek w sztuce abstrakcyjnej, który powstał na początku XX wieku w Rosji – jest rodzajem abstrakcji geometrycznej. Jednym z twórców konstrukttywizmu był Kazimierz Malewicz. Namalował on serię obrazów z kwadratami, w tym słynny *Czarny kwadrat na białym tle*.

W Polsce artyści, tacy jak Henryk Stażewski i Katarzyna Kobro, tworzyli obrazy i formy przestrzenne przedstawiające proste elementy geometryczne, całkowicie rezygnując z przedstawiania rzeczywistości. Konstruowali swoje dzieła z wybranych form geometrycznych. Henryk Stażewski malował w tradycyjnych technikach, ale tworzył również kompozycje reliefowe, płaskorzeźby wykonywane na drewnianej lub metalowej płycie. Jego reliefy były początkowo białe, następnie metalowe i wielobarwne.

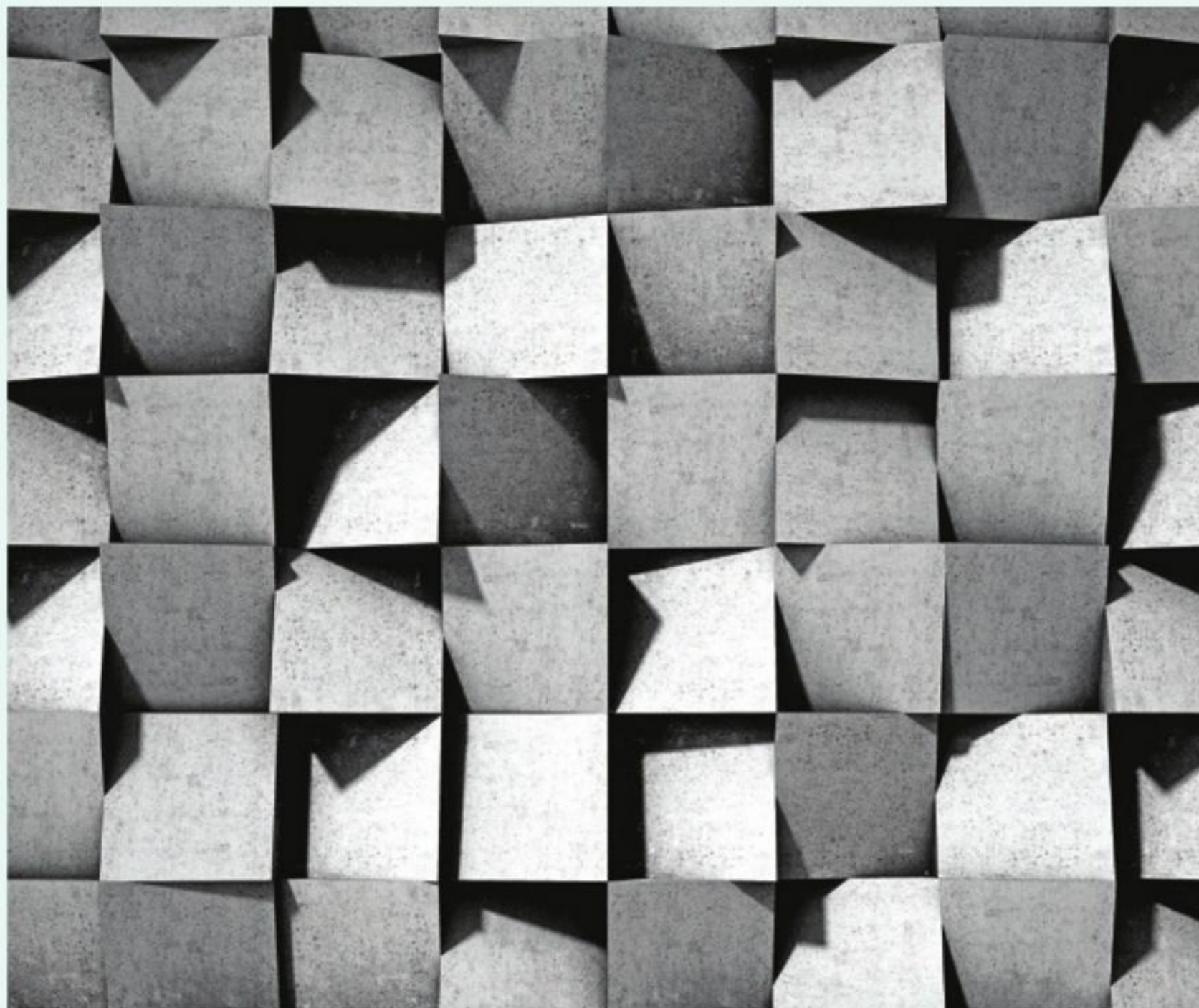
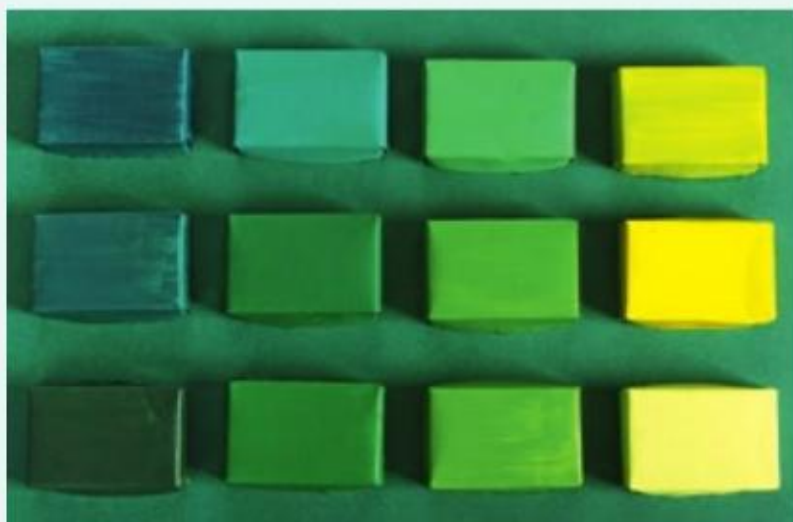

Henryk Stażewski, *Relief niebieski 31*, 1970

Kazimierz Malewicz, *Czarny kwadrat na białym tle*, 1915

Przestrzenny relief

Wykonaj własny relief przestrzenny inspirowany twórczością konstruktywistów. Pracę możesz zrealizować na kilka różnych sposobów. Możesz pomalować kilka pudełek (np. po zapałkach), poczekać, aż wyschną i ułożyć z nich kompozycję abstrakcyjną, a następnie przykleić ją do tektury. Możesz też przykleić na pudełkach (lub na złożonych i odstających paskach brystolu) większe od nich prostokąty z papieru, a następnie ułożyć z nich kompozycję i przykleić do tektury. Wybierz jakąś charakterystyczną kolorystykę prostokątów, np. powinny one być w różnych odcieniach zieleni, w barwach ciepłych czystych lub jednokolorowe. Do wykonania pracy możesz potrzebować mocnego kleju, nożyczek, tektury, bloku technicznego z kolorowymi kartkami lub farb plakatowych.

Zadanie

Relief przestrzenny możesz wykonać także z brył geometrycznych, ostrosłupów, stożków, prostopadłościanów, które samodzielnie przygotujesz. Najpierw wykonaj szablon takiej bryły, odrysuj go kilka lub kilkanaście razy na papierze. Złóż i sklej bryły, a następnie ułóż z nich kompozycję.

Jeszcze inny relief możesz wykonać z odpowiednio naciętego i złożonego papieru, który przykleisz na brystolu w taki sposób, jaki najbardziej będzie ci odpowiadał.

Ciekawe!

Marcel Duchamp, *Fontanna*, 1917

Dada, zwany też dadaizmem, to nurt w sztuce XX wieku, którego nazwa pochodzi od dziecięcego określenia konika w języku francuskim. Wyraz ten został losowo wybrany przez artystów ze słownika i przyjęty jako nazwa. Dadaści negowali dotychczasową sztukę – chcieli stworzyć antysztukę, która nie miałaby żadnych norm i prawideł. Sztuką może być wszystko, jeśli tak stwierdzi artysta. Dadaści stosowali nowatorskie sposoby tworzenia, jak np. ready-made [czyt. reidi meid] – gotowe obiekty, którym nadano rangę dzieła sztuki. Przykładem jest słynny pisuar Marcela Duchampa [czyt. marsela diszapa], który zatytułował go *Fontanna* i wysłał na wystawę jako eksponat.

Więcej na temat

Wizje, wyobrażenia i sny

Salvador Dalí, *Trwałość pamięci*, 1931

Świat snu, marzeń i niezwykłych wizji miały wpływ na powstanie kierunku w sztuce nazwanego **surrealizmem** (nadrealizmem). Artyści reprezentujący ten kierunek wydobywali ze swoich umysłów wyobrażenia i myśli, zanim zostały one poddane ocenie rozumu i logiki, i ukazywali je na obrazach. Ich dzieła przedstawiają codzienne krajobrazy i przedmioty w fantastycznych sytuacjach i formach, w sposób uduchowiony i logicznie niemożliwy.

Trwałość pamięci to jeden z najslawniejszych obrazów surrealistycznych Salvadora Dalí. Łączy on w sobie realność nadmorskiego krajobrazu i fantastyczne elementy – zdeformowane tarcze roztopiających się zegarów kieszonkowych. Czwarty zegar, zamknięty i zjadany przez owady, znajduje się w lewym dolnym rogu obrazu. W centrum kompozycji rozpoznać można ludzką głowę, która jest prawdopodobnie autoportretem artysty.

Surrealizm

Pojęcia i znaczenia terminu *surrealistyczny*:

1. «dotyczący surrealizmu, surrealistów; nadrealistyczny»
2. «nierealny, mało rzeczywisty, często dziwaczny, surrealny, absurdalny»

1. Przyjrzyj się zamieszczonym ilustracjom i nadaj im tytuły. Przedstaw za pomocą dowolnych środków plastycznych wymyśloną przez siebie surrealistyczną scenę. Możesz posłużyć się narzędziami tradycyjnymi lub programem komputerowym i wykonać surrealistyczny fotomontaż. Możesz także przedstawić taką scenę za pomocą innej, wybranej przez siebie techniki w formie obrazu, rysunku, rzeźby, fotografii lub filmu.
2. Nasza propozycja
Przygotuj: kartkę z bloku technicznego (A4 lub A3), kolorowe gazety i magazyny, klej, nożyczki, flamastry, kredki, farby.

Wykonaj kolaż lub fotomontaż, łącząc ze sobą fragmenty różnych zdjęć w taki sposób, aby stworzyły surrealistyczną rzeczywistość. Samodzielnie wymyśl tytuł swojej pracy lub wykorzystaj jeden z zaproponowanych tytułów, np. *Dziwny sen o...*, *Mecz piłki nożnej w chmurach*, *Niebiescy ludzie w pływających samochodach*.

Andy Warhol

Andy Warhol

Fragment wystawy czasowej obrazów Andy'ego Warhola, Madryt, Hiszpania 2018

Urodził się w 1928 roku w Pittsburgu, w Pensylwanii (USA), w rodzinie słowackich emigrantów. Umarł w wieku 59 lat, również w USA. Jest najbardziej znanym przedstawicielem pop-artu, kierunku, który wykorzystywał obrazy ze środków masowego przekazu – prasy, reklamy i telewizji. Prace, które są uznawane za najlepsze, artysta stworzył w latach sześćdziesiątych, m.in. portrety gwiazd filmowych. Po śmierci Marilyn Monroe wykorzystał jej fotografie do stworzenia odrealnionych portretów aktorki w technice sitodruku. Korzystał z tej techniki także do przedstawiania innych sław, takich jak Elvis Presley czy Liza Minelli. Jednak, na równi z portretami sławnych osób, Warhol czynił tematami swojej sztuki sprzęty i produkty codziennego użytku, np. puszek z zupą, butelki z coca-colą czy opakowania zmywaków, które następnie powielał w masowych ilościach. Jego pracownia nosiła nazwę The Factory (Fabryka), ponieważ wytwarzał swoje obrazy na skalę masową. Artysta wpłynął na zmianę dotychczasowego sposobu postrzegania sztuki, zacierając granicę między sztuką a kulturą masową. Na naszych oczach sprawdza się jego przepowiednia, że każdy będzie popularny przez 15 minut.

Fragment wystawy czasowej obrazów Andy'ego Warhola, Wiedeń, Austria, 2015

Andy Warhol, *Shot Red Marilyn*, 1964

Puszki z zupą Campbella powielane przez Andy'ego Warhola

Podsumowanie działu 6

1 Czy znasz te słowa?

fowizm

abstrakcjonizm

kubizm

pop-art

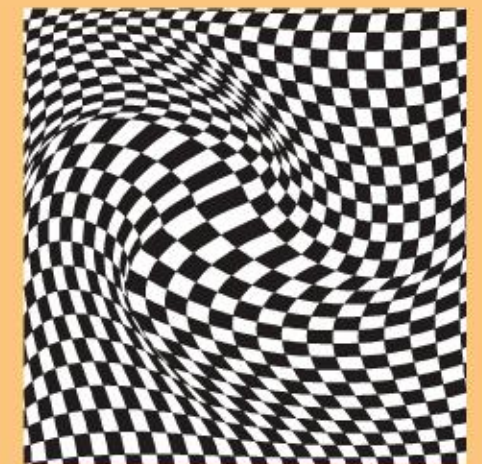
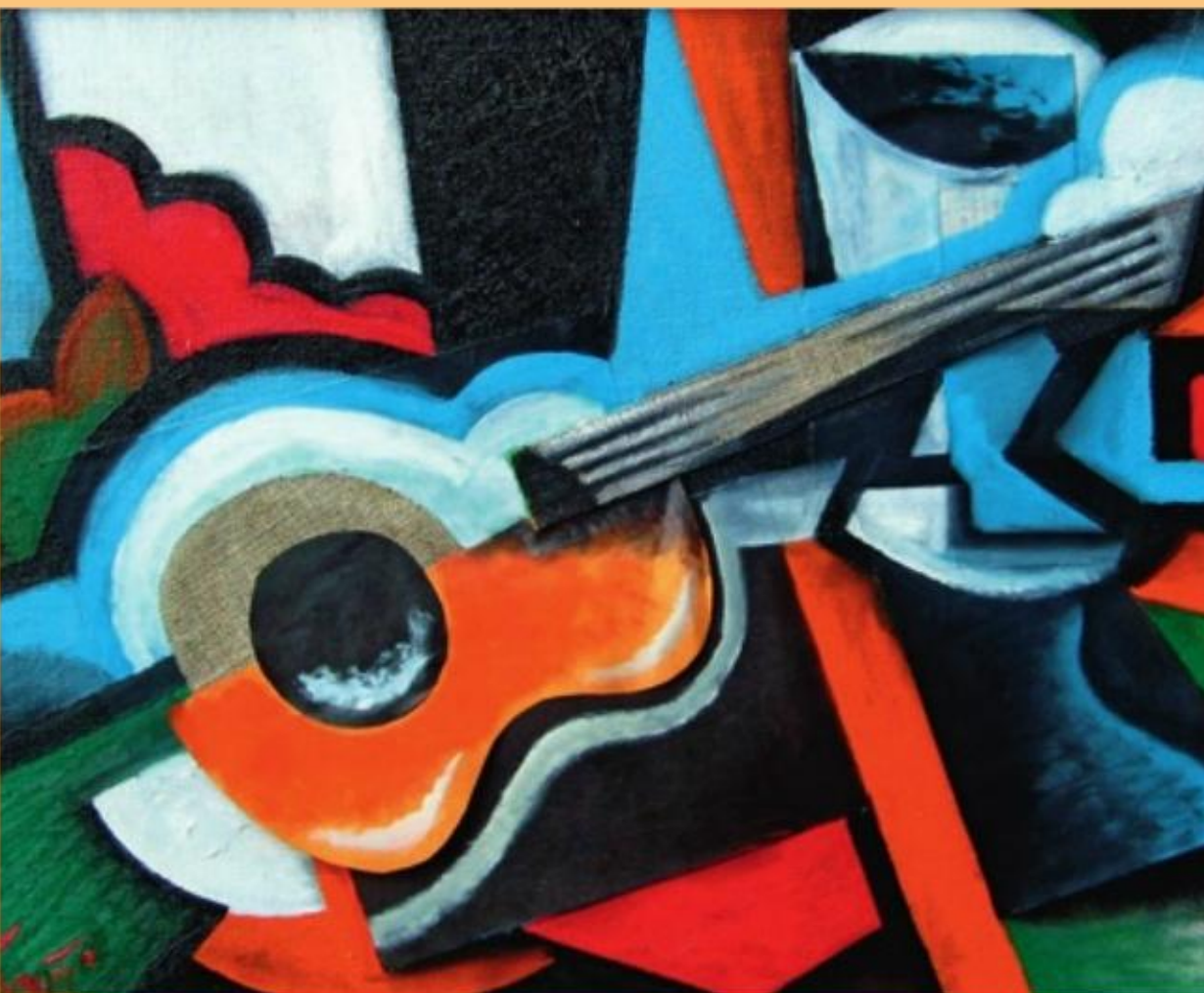
op-art

informel

2 Przyjrzyj się poniższym budowlom i powiedz, czym charakteryzuje się architektura XX wieku.

3 Przyjrzyj się przedstawionym kompozycjom malarskim i graficznym. Powiedz, jakie kierunki sztuki XX wieku mogły stać się inspiracją do ich wykonania. Uzasadnij swoją opinię.

7. Muzeum

7.1 Muzeum realne i wirtualne

Odwiedź kanał YouTube Muzeum Luwru w Paryżu i podziwiaj dzieła sztuki europejskiej: <https://www.youtube.com/user/louvre>

Muzeum jest bardzo ważnym miejscem dla każdego, kto chce się rozwijać, zdobywać wiedzę lub podziwiać piękne przedmioty. Termin ten został użyty po raz pierwszy na przełomie IV i III wieku p.n.e. w odniesieniu do starożytnego Muzeum Aleksandryjskiego, w którym zgromadzono kolekcję minerałów, szkieletów, zegarów słonecznych, modeli fizycznych i astronomicznych. Obecnie muzeum to instytucja, która zajmuje się pozyskiwaniem, przechowywaniem i konserwowaniem różnorodnych świadectw cywilizacji ludzkiej. Istnieją muzea: historyczne, literatury, kolejnictwa, medycyny, motoryzacji, morskie i wiele innych, poświęconych różnorodnym dziedzinom życia człowieka. Dzieła sztuk plastycznych również są przechowywane w muzeach. Gromadzi się w nich rzeźby, obrazy i inne wytwory sztuki, by mogła je podziwiać publiczność. Pracownicy tych instytucji sprawują opiekę nad zbiorami, tzn. dbają o ich bezpieczeństwo, odpowiednie przechowywanie i eksponowanie. Muzea narodowe gromadzą skarby kultury danego narodu. Pierwsze europejskie instytucje gromadzące zbiory i otwarte dla publiczności powstały w drugiej połowie XVIII wieku. W Polsce pierwsze muzea publiczne stanowiły zbiory rodu Czartory-

Muzeum Luwru w Paryżu, Francja

skich. Były one udostępniane od początku XIX wieku w specjalnie wzniesionych na ten cel budynkach – Świątyni Sybilli i Domku Goetyckim w Puławach. W 1862 roku w Warszawie powstało Muzeum Sztuk Pięknych, które w 1916 roku zostało przekształcone w Muzeum Narodowe. Do największych i najciekawszych na świecie muzeów sztuki należą: Luwr w Paryżu, Prado w Madrycie, Ermitaż w Petersburgu, National Gallery [czyt. nasznl galeri] w Londynie, a w Polsce – Muzeum Narodowe w Warszawie i Muzeum Narodowe w Krakowie.

Współczesne muzea udostępniają swoje zbiory szerokiej publiczności za pośrednictwem Internetu. Większość z nich posiada własną stronę internetową z informacjami na temat zgromadzonych w nim dzieł. Możemy je zobaczyć na ekranie komputera czy tabletu albo wybrać się na wirtualną wycieczkę i podziwiać je w stworzonej cyfrowo przestrzeni muzeum.

Cenne dzieła sztuki polskiej – świadectwa rozwoju naszej kultury, są przechowywane w muzeach narodowych. Znajdują się one w siedmiu większych miastach, które zaznaczono na mapie. Ważne dzieła gromadzą też muzea miejskie, okręgowe i regionalne. Wirtualną wycieczkę po tych instytucjach najlepiej zacząć od strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Można tam znaleźć adresy stron internetowych większości polskich muzeów (www.mapamuz.mkidn.gov.pl).

Mapa muzeów w Polsce

Na stronach internetowych muzeów można zapoznać się z opisem wystaw stałych i czasowych. Dowiedzieć się, w jakich porach są czynne i ile kosztują bilety wstępu.

Podziwiał online największe dzieła malarstwa w Galerii Narodowej (National Gallery) w Londynie: <https://www.nationalgallery.org.uk/visiting/virtual-tours/google-virtual-tour>

Odwiedź kanał YouTube Muzeum Narodowego w Warszawie: <https://www.youtube.com/user/promocjamnw>

Lekcje muzealne

Co można robić w muzeum?

Obecnie w muzeach można nie tylko podziwiać znajdujące się w nich zbiory, lecz także bardzo ciekawie spędzić czas. Różnorodne spotkania z wybitnymi i znanymi artystami, projekcje filmów, wykłady, lekcje muzealne, programy przygotowane specjalnie dla rodzin, kursy, konkursy, warsztaty plastyczne oraz zajęcia interaktywne pozwalają dzieciom i dorosłym pogłębiać wiedzę i rozwijać zainteresowania sztuką. Lekcje muzealne są prowadzone w oparciu o zbiory. Dzieci i młodzież mogą zobaczyć dzieła sztuki i dotknąć wielu eksponatów, które rzadko są pokazywane na wystawach. Prowadzący takie lekcje często wypożyczają z magazynów muzealnych różne przedmioty, które są dodatkową atrakcją spotkań. Zajęcia te wzbogacają wiedzę uczestników przede wszystkim z zakresu historii i sztuki.

7.2 Muzealne ABC

Wystawa to zbiór eksponatów i przedmiotów wystawionych na pokaz. W muzeach sztuki są to zazwyczaj obrazy lub rzeźby. W każdym z nich można zwiedzać **wystawy stałe**, umieszczane w **galeriach**, czyli miejscach ekspozycji. Gromadzą one najwybitniejsze dzieła znajdujące się w zbiorach muzeum i są one przedstawiane publiczności w określonym porządku. Kolejność ta najczęściej wiąże się z czasem powstania dzieł lub ich tematyką, np. *Galeria Sztuki Polskiej XX wieku* lub *Galeria Rzemiosła Artystycznego*.

Wystawa czasowa prezentuje dzieła podobne tematycznie lub wykonane przez jednego artystę w określonym czasie. Muzea posiadają sale, w których prezentowane są zmieniające się kilka razy w roku wystawy czasowe.

Wernisaż jest uroczystym otwarciem wystawy, na którym są obecni artyści, organizatorzy i zaproszeni goście. Przewodniczy mu zazwyczaj **kurator wystawy**. Jest to osoba, która zajmuje się zawodowo organizacją wystaw w muzeach. Kurator planuje, jak będą prezentowane obrazy lub inne dzieła, np. określa ich rozmieszczenie, decyduje, jak będą oświetlone i jaki ma być kierunek zwiedzania. Dbą także o to, żeby wystawa była interesująca, oryginalna i oparta na ciekawym poście.

Podsumowanie działu 7

1 Czy znasz te słowa?

muzeum

kurator wystawy

wystawa stała

galeria

wernisaż

lekcja muzealna

2 Przygotujcie wystawę prac plastycznych uczniów waszej klasy lub szkoły na określony temat (wcześniej możecie zorganizować konkurs) albo wszystkich prac, które uczniowie wykonali w bieżącym roku szkolnym. Wybierzcie kuratora lub kuratorów wystawy, którzy zaplanują, jakie prace i w jaki sposób będą prezentowane. Zorganizujcie wernisaż poprzedzony zaprojektowaniem, wykonaniem i przekazaniem zaproszeń dla wszystkich nauczycieli i rodziców.

8. Etnografia i artyści

8.1. Muzeum etnograficzne

Ekspozycja w Muzeum Etnograficznym w Warszawie

Muzeum etnograficzne to miejsce, gdzie możemy zobaczyć i bliżej poznać dzieła sztuki ludowej. **Etnografia** jest nauką zajmującą się opisywaniem tradycji i kultury różnych ludów i jej zmian na przestrzeni lat. Wybitną postacią w historii polskiej etnografii był **Oskar Kolberg**. W drugiej połowie XIX wieku w dziele *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gęsta, zabawy, pieśni, muzyka i tańce* jako pierwszy zebrał i usystematyzował według regionów ojczyzną kulturę ludową.

Ekspozycja stała w Muzeum Etnograficznym w Krakowie

W obecnych czasach, kiedy twórczość ludowa zanika, muzea etnograficzne troszczą się o zachowanie pamięci o polskich tradycjach i sztuce ludowej. Instytucje te dokumentują jej dorobek, a także propagują ją poprzez różnego rodzaju działania edukacyjne. W muzeach etnograficznych możemy podziwiać ludową rzeźbę i malarstwo, ale także przedmioty kultu, rozrywki, stroje, rzemiosła, dekorację ścian i meble. Wybitni artyści ludowi prezentują w nich swoją twórczość. Dzięki temu poznajemy bliżej sylwetki twórców ludowych, których dzieła dają świadectwo siły ekspresji i piękna polskich tradycji.

8.2. Sylwetki wybranych artystów ludowych

W Muzeum Etnograficznym w Krakowie w 1977 roku odbył się pierwszy wernisaż obrazów **Katarzyny Gawłowej**. Artystka pochodząca z podkrakowskiej wsi Zielonki miała wtedy 81 lat. Na wystawie przedstawiono ok. 150 obrazów, które ukazywały różnorodność tematyczną, bogactwo koloru i kompozycji. Gawłowa malowała temperami na tekturze, kartonach lub dykcie. Tematami jej dzieł są sceny z życia wsi i kościelne wydarzenia liturgiczne. Bardzo często jej prace przedstawiają Matkę Boską z Dzieciątkiem, Pana Jezusa i świętych, a także różnorodne sceny biblijne. Wolne miejsca na obrazach artystka dekorowała motywami ptaków, kwiatów lub pisała na nich własne wierszyki. Jej dzieła ciągle zachwycają oryginalnością spojrzenia i prawdziwym talentem malarskim.

Ewelina Pęksowa, jedna z najbardziej znanych artystek malujących na szkle, mieszkała i tworzyła w Zakopanem. Swoje obrazy prezentowała na kilkuset wystawach w Polsce i na świecie. Namalowane przez nią Stacje Drogi Krzyżowej zdobią wnętrza kościołów i kaplic. Jej obrazy znajdują się w zbiorach wielu polskich i zagranicznych muzeów etnograficznych. Wyróżnia ją oryginalny styl malowania, ponieważ artystka tworzyła zgodnie z duchem tradycji, ale przekształcała ją zgodnie z własną wyobraźnią. Malarka sama sporządzała spoiwo i farby, miała niezwykle wyczucie koloru, formy oraz kompozycji. Jej obrazy zachowują prostotę wyrazu i zgodnie z tradycją są płaskie, pozbawione perspektywy. Tematyka jej prac nawiązuje do tradycji chrześcijańskiej – obrazy przedstawiają sceny biblijne i świętych, ale bliskie jej są także tematy związane z Podhalem – sceny z życia górali, harnaśiów, postać Janosika. Ewelina Pęksowa to artystka, która całą swą drogą twórczą potwierdziła wartość więzi z regionem i tradycją.

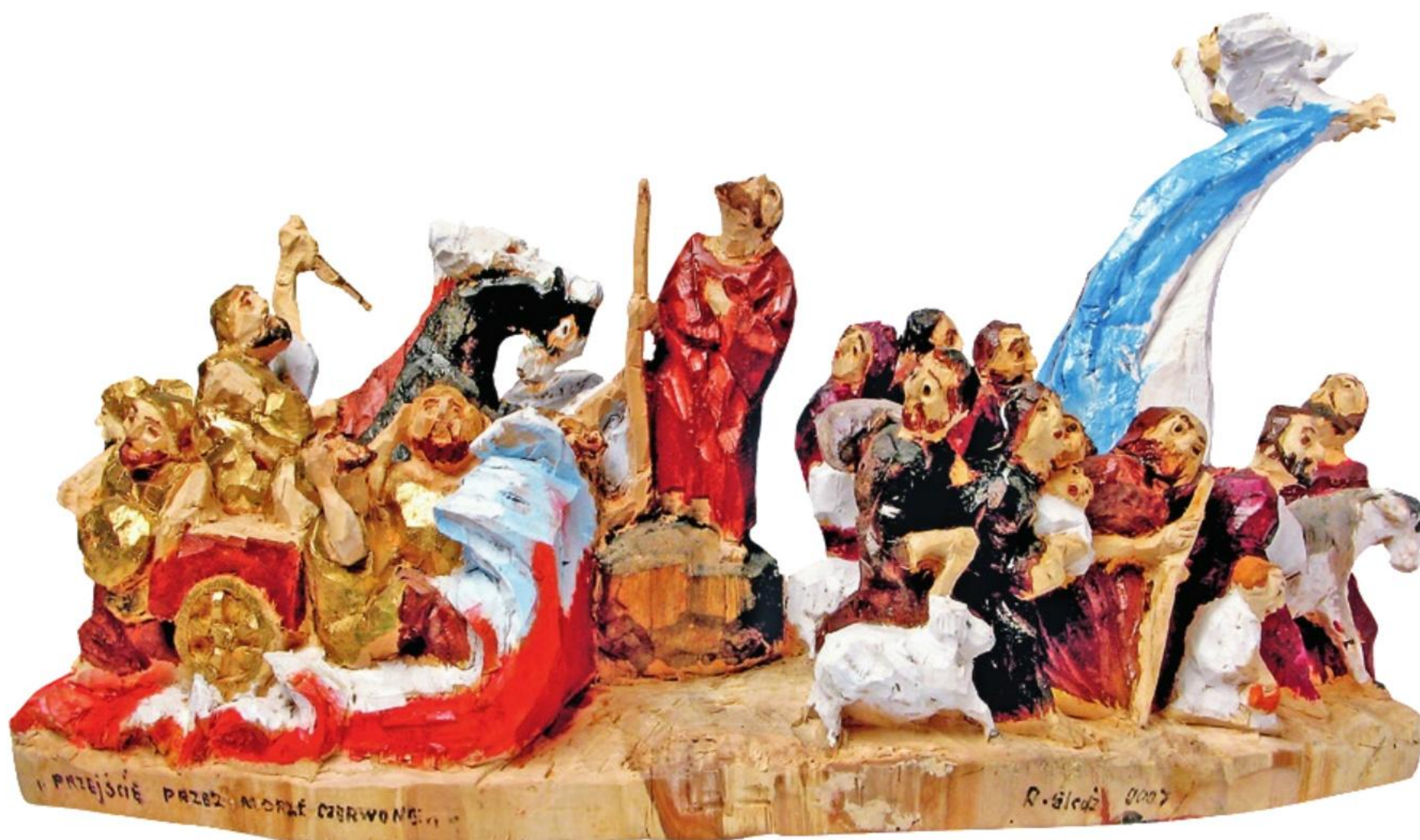

Katarzyna Gawłowa

Ewelina Pęksowa

Roman Śledź to jeden z najwybitniejszych polskich rzeźbiarzy ludowych. Prezentował swoje dzieła na wielu wystawach w Polsce i za granicą. Początkowo ekspresyjne rzeźby artysty nie były akceptowane przez odbiorców przyzwyczajonych do innej formy rzeźby ludowej. Z czasem został doceniony jako artysta ludowy, którego twórczość sytuuje się poza schematami, nikogo i niczego nie naśladuje, jest oryginalna i wynika z wewnętrznej potrzeby twórcy, wyraża jego wizję, myśli i uczucia. Dzieła artysty to najczęściej rzeźbione z jednego kawałka drewna sceny ewangeliczne przepełnione bólem i cierpieniem. W przeciwieństwie do tradycyjnych ludowych rzeźb jego prace są dynamiczne, pełne ekspresji i ruchu.

Roman Śledź, *Przejście przez Morze Czerwone*

Zobacz film o twórczości Eweliny Pęksowej:

<https://ninateka.pl/film/sztuka-ludowa-i-naiwna-ewelina-peksowa>

Zobacz film o twórczości Romana Śledzia:

<https://ninateka.pl/film/roman-sledz-sztuka-ludowa-i-naiwna-1>

1. Wyjaśnij, czym jest i jakie funkcje pełni muzeum etnograficzne.
2. Opowiedz o artyście ludowym, którego twórczość zrobiła na tobie największe wrażenie.

Indeks

A		H			
abstrakcjonizm	90	hiperrealizm	88	perspektywa zbieżna (linearna)	47
absyda (apsyda)	23			pilaster	40
akwedukt	10	I		płatnerstwo	34
amfiteatr	9	iluminacja	32	pointylizm	78
arkady	9	impresjonizm	76	poliptyk	31
astragal	14	informel	92	pop-art	92
attyka	42	inicjał	32	portal	24
B		K		porządek (styl) dorycki	8
baszta	29	kariatydy	8	porządek (styl) joński	8
bazylika	8	kolaż	91	porządek (styl) koryncki	8
bazylikowy układ	23	kolumna	7	posąg konny	13
blanki	29	kolumnada	8	postimpresjonizm	77
bordiura	26	konstruktywizm	94	prezbiterium	23
boskiet	59	kopuła	9, 40	R	
brona	29	krużganki	41	realizm	75
C		kubizm	91	renesans	40
ceramika	14	kurator wystawy	105	romantyzm	74
czarnofiguralowy styl	14	L		romański styl	22
czewonofiguralowy styl	14	labirynt	16	rotunda	40
D		land-art	88	rycerstwo	34
dadaizm	96	latarnia	41	S	
dywizjonizm	78	Ł		sklepienie	23
E		łuk triumfalny	9	stołp	29
eklektyzm	73	M		surrealizm	96
etnografia	108	maszkaron	50	T	
F		meander	14	tympanon	8
fasada	9	muzeum	102	W	
fosa	29	N		waza grecka	14
fowizm	90	neogotyck	72	wernisaż	105
fryz	8	O		wystawa	105
G		op-art	92	Z	
gabinet ogrodowy	59	P		zamek warowny	28
galeria	105	palmeta	14	zwodzony most	29
gargulec	50	parter ogrodowy	58		
gotycki styl	22				

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji:

Shutterstock: Anastasios71 (wzgórze Akropol w Atenach, s. 7), stefanel (Partenon, s. 8), Yosefer (Erechtejon, s. 8), Viacheslav Lopatin (Forum Romanum, s. 9) JeniFoto, (Kolosium, s. 9), S.Borisov (Panteon, s. 10), Goran Bogicevic (kopuła Panteonu, s. 10), caamalf (Łuk Tytusa, s. 10), Botond Horvath (akwedukt, s. 10), muharremkartal (kolumny, s. 11), Tymonko Galyna (kolumny, s. 11), chrisdorney (kolumny, s. 11), Seqoya (kolumna, s. 11), WR7 (samochody, s. 11), MicroOne (tekst, s. 11), Breaking The Walls (ciastka, s. 11), durantelallera (kolumny, s.11), Danilo Ascione (posąg Marka Aureliusza, s. 13), Nicku (wazy greckie 3D, s. 15), stefano cellai (labirynt, s. 17), Naypong Studio (labirynt ogrodowy, s. 17), Avigator Thailand (labirynt dróg, s. 17), michelangeloop (gra drewniana, s. 17), khd (mozaika, s. 18), Joanna Zaleska (kolegiata w Tumie, s. 19), LianeM (Łuk ostry, s. 24), Route66 (kościół Mariacki w Krakowie, s. 8), Valery Egorov (portal w Chartres, s. 26), khd (fasada w Poitiers, s. 27), gkordus (portal w Reims, s. 27), Stas Vulkanov (portal, s. 27), wacomka (portal, s. 27), LJUSSEAU (portal, s. 27), monkographic (portal, s. 27), Shanti Hesse (portal, s. 27), marcinm111 (zamek w Bobolicach, s. 28), ThomasLENNE (zabudowania w Carcassonne, s. 28), franco lucato (blanki zamku, s. 29), Patryk Kosmider (brona, s. 29), Dagmara_K (zamek w Chęcinach, s. 29), stocker1970 (fosa zamku Bodiam, s. 29), WDG Photo (most zwodzony, s. 29), mikolajn (baszta floriańska, s. 29), Pavel Chagochkin (zamek na wzgórzu, s. 30), Gagliardiimages (zamek w Trokach, s. 30), Aerovista Luchtfotografie (zamek w Muiderslot, s. 30), PGMart (liternictwo, s. 33), Polela (liternictwo, s. 33), Maria Lozovska (inicjał 'B', s. 33), Vitalii Gaidukov (zbroje, s. 35), Vladimir Wrangel (zbroje, s. 35), steve estvanik (zbroje, s. 35), Alizada Studios (Wit Stwos, *Pozdrowienie Anielskie*, s. 37), Daniele Silva (Tempietto w Rzymie, s. 40), Drimi (Villa Rotonda, s. 40), Lukasz Kurbiel (Dziedziniec i krużganki wawelskie, s. 41), Steve Allen (Kaplica Zygmuntowska, s. 41), Stepniak (kamienice w Kazimierzu Dolnym, s. 8), Nightman1965 (ratusz w Zamościu, s.42), Yuriy Chertok (pałac w Beauvais, s. 43), Anton_Ivanov (Volendam, s. 43), Yuriy Chertok (domy w Wimereux, s. 43), Jolanta Wojcicka (kamienica w Kazimierzu Dolnym, s.43), Black-Photography (domy na Santorini, s. 43), Evannovostro (drewniana okiennica, s. 43), stigmatize (Michał Anioł, *Pieta*, s. 44), Berni (nowoczesny dom, s. 49), alexandre zveiger (nowoczesny dom, s. 49), Berni (piękny nowoczesny dom, s. 49), Jose Ignacio Soto (gargulce, s. 50), martaguerriero (gargulce, s. 51), Francesca Cerretani (gargulce, s. 51), wjarek (gargulce, s. 51), Pierre Jean Durieu (fasada kościoła w Dijon, s. 51), Vladimir Wrangel (*Meduza*, s. 51), Anna Lurye (Kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie, s. 56), piotrbb (Teatr Wielki w Warszawie, s. 57), IM_photo (Łuk Triumfalny w Paryżu, s. 57), Ogrody Wersalu (Goran Bogicevic, s. 58), ivan bastien (ogrody Wersalu, s. 59), jeep2499 (ogrody, s. 60), WIJI (ogrody, s. 60), alexkatkov (ogrody, s. 60), Kolibri (kwiaty malowane akwarelą, s. 60), Natallia Novik (kwiatowe tło, s. 60), Natallia Novik (kwiatowe tło, s. 60), Halay Alex (fryzura jednorożec, s. 67), Gansstock (fryzura ananas, s. 67), Anton Watman (fryzura irokez, s. 67), SvetlanaFedoseyeva (fryzura spaghetti, s. 67), Olga Ekaterincheva (fryzura róża, s. 67), Alexey Torbeev (fryzura statek, s.67), Gromovataya (fryzura wałek, s. 67), Francisco Javier Diaz (G. L. Bernini *Medusa*, s.68), Michael R Evans (Fontanna Czterech Rzek, s. 67), ssray (plac i kolumnada przed bazyliką Św. Piotra w Rzymie, s. 69), Zoran Karapancev (Baldachim nad grobem św. Piotra w bazylice Św. Piotra w Rzymie, s. 69), Khirman Vladimir (fasada kościoła San Carlo alle Quattro Fontane, s. 70), Worakit Sirijinda (fasada Petit Trianon, s. 70), Claudio Divizia (pałac Westminster w Londynie, s. 72), Mino Surkala (teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie, s. 72), karavai (pointylizm, s. 79), Ann Yuni (pointylizm, s. 79), Followtheflow (pokój dziecięcy w stylu skandynawskim, s. 79), Photographee.eu (salon z różową sofą, s. 79), Photographee.eu (pokój dziewczynki, s. 79), wjarek (interpretacja: pokój V. van Gogha, s. 81), iku4 (interpretacja *Mona Lisa*, s. 81), Andrei Sikorskii (interpretacja *Krzyk*, s. 81), Hare Krishna (interpretacja *Narodziny Wenus*, s. 81), Ramon Espelt Photography (interpretacja *Las Meninas*, s. 81), MatiasDelCarmine (interpretacja *Dama z gronostajem*, s. 81), Dmitriy Trubin (interpretacja *Dama z gronostajem*, s. 81), Chris Howey (opera w Sydney, s. 86), Nikonaft (willa Kaufmanna, s. 86), Manuel Ascanio (mobile A. Caldera, s. 89), kasarp studio (mobile, s. 89), SUDONG KIM (mobile, s. 89), ChameleonsEye (mobile, s. 89), ChameleonsEye (mobile, s. 89), gadzius (mobile, s. 89), Laetitia Fernandez (mobile, s. 89), Login (op-art, s. 93), Andrey Korshenkov (op-art, s. 93), Denis Lightman (op-art, s. 93), Iryna Kuznetsova (złudzenie optyczne, s. 93), Juriah Mosin (złudzenie optyczne, s. 93), Thorir Ingvarsson (złudzenie optyczne, s. 93), Olena Naryzhniak (kompozycja geometryczna 3D, s. 95), Aerodim (geometryczne kształty dekoracyjne, s. 95), PHOTO JUNCTION (szachowa tekstura, s.9 5), Comanicu Dan (niebieskie piramidy z papieru, s. 95), Evgeniya Porechenskaya (kobieta – gęś, s. 97), Amanda Carden (zebra, s. 97), Bruce Rolff (szachy na pustyni, s. 97), Juli Scalzi (żyrafa, s. 97), Bruce Rolff (ryba na pustyni, s. 97), jamesteohart (wieloryb i samolot, s. 97), Keith Homan (puszki z zupą, s. 98), dmitro2009 (ekspozycja, s. 98), Radu Berca (ekspozycja – kwiatki, s. 99), Radu Berca (ekspozycja – Mao, s. 99), clivewa (obraz abstrakcyjny, s. 100), Vaclav Taus (obraz gitara, s. 100), Dana Oprea (obraz op-art, s. 100), blackstroke (obraz tygrysy, s. 100).

BE&W: Fidasz *Zeus*, rekonstrukcja posągu z Olimpii (s. 12); labirynt w gotyckiej katedrze pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, Chartres, Francja (s. 17); katedra w Chartres, Francja (s. 24); sklepienia krzyżowo-żebrowe i witraże we wnętrzu kościoła Mariackiego w Krakowie (s. 25); niemiecka zbroja średniowieczna (s. 34); zbroja husarska (s. 35); turniejowa zbroja (s. 35); ołtarz Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w kościele Mariackim w Krakowie (s. 36); krucyfiks w kościele Mariackim w Krakowie (s. 37); Boże Narodzenie, fragment ołtarza Mariackiego (s. 37); kościół Il Gesù w Rzymie (s. 56); pomnik księcia Józefa Poniatowskiego w Warszawie (s. 65); fryzura la Belle-Poule (s. 66); G.L. Bernini *Święty Longin* (s. 68); G.L. Bernini *Ekstaza Św. Teresy* (s.69); willa Kaufmanna w Bear Run (s. 86); Aleksander Calder, *Crinkly avec disc Rouge* (s. 87); Christo, „Opakowany” Reichstag, 24.06–06.07.1995 (s. 88); Jackson Pollock w trakcie tworzenia obrazu (s. 92). **EAST NEWS:** fot. JERZY UNDRÓ/REPORTER, labirynt grabowy w Dobrzycy (s. 16); fot. Marek BAZAK, wnętrze kapitułarza romańskiego w Opactwie Cysterskim w Wąchocku, XII–XIII w.(s. 23); paradna zbroja Zygmunta Augusta (s. 35); fot. Robert Szwedowski, nagrobek Kazimierza IV Jagiellończyka (s. 37); fot. Michał Gąciarz, wnętrze kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu (s. 41); fot. Krzysztof Chojnacki, Obraz. Katarzyna Gawłowa (s. 109); fot. Krzysztof Chojnacki, Obraz na szkle. Ewelina Pęksowa (s. 109).

Getty Images: kapitel kolumny romańskiej (s. 26), Donatello, posąg konny kondotiera Gattamelaty (s. 44)

Grzegorz Wrzecionowski: fotografie Krok po kroku (s. 15, 30, 60, 79, 95)

Wikipedia: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Krakow_Buildings_15.jpg

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en>

Sukiennice maszkarony https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Krakow_Buildings_15.jpg /Scotch Mist (s. 50)

Agencja Gazeta: Zespół pałacowo-parkowy w Wilanowie (s. 59)

Muzeum Narodowe, Warszawa: Piotr Michałowski Bitwa pod Somosierrą (s.74)

Photo Power: Franz Joseph Feuchtmayer, *Cherubini* (s. 65); Duane Hanson, *Supermarket (Kobieta z wózkiem)*, (s. 88); Wassily Kandinsky, *Pierwsza akwarela abstrakcyjna*, (s. 90); Bridget Riley Sitodruk bez tytułu (niebieski), (s. 92) © Bridget Riley 2019. All rights reserved, courtesy Karsten Schubert, London; Andy Warhol portret (s. 98); Warhol, Andy (1928-87) Shot Red Marilyn, 1964 (s. 99).

Ekspozycja strojów ludowych na wystawie stałej „Czas świętowania w kulturach Polski i Europy”

Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie, fot. Michał Przeździk, 2015 rok (s. 108).

Henry Moore, Półleżąca postać, 1939 © The Henry Moore Foundation. All Rights Reserved, DACS 2019 / www.henry-moore.org (s. 87).

Henri Matisse, *Pani Matisse. Portret z zieloną smugą*, 1905 (s. 90) © Succession. Matisse.

Muzeum Sztuki w Łodzi: Katarzyna Kobro, *Kompozycja przestrzenna (4)*, (s.94)

Duane Hanson, *Supermarket Lady* (Kobieta z wózkiem), 1969 © 2018 Estate of Duane Hanson / Licensed by VAGA at Artists Rights Society (ARS), NY (s.88)

S. Dali, *Trwałość pamięci* © Salvador Dali, VEGAP, 2019 (s. 96)

Pozostałe reprodukcje i fotografie wykorzystane w podręczniku pochodzą z **Archiwum** Grupy MAC S.A.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosza 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8108-532-8

9 788381 085328

indeks 881309